



Wydawnictwo  
Uniwersytetu  
Wrocławskiego

Tomasz Dolata

**Adam Chełmoński (1890–1959)**  
i jego udział w pracach Zespołu  
Prawa Cywilnego Materialnego  
Komisji Kodyfikacyjnej PRL

Wrocław 2023

**Adam Chełmoński (1890–1959)  
i jego udział w pracach Zespołu  
Prawa Cywilnego Materialnego  
Komisji Kodyfikacyjnej PRL**



<https://doi.org/10.19195/978-83-229-3812-6>

Publikacja dostępna również w Bibliotece Cyfrowej  
Uniwersytetu Wrocławskiego:

<https://www.bibliotekacyfrowa.pl/publication/145723>

**Tomasz Dolata**

Uniwersytet Wrocławski

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii

ORCID: [0000-0003-2028-0671](https://orcid.org/0000-0003-2028-0671)

**Adam Chełmoński (1890–1959)  
i jego udział w pracach Zespołu  
Prawa Cywilnego Materialnego  
Komisji Kodyfikacyjnej PRL**

Wrocław 2023

## **Kolegium Redakcyjne**

*prof. dr hab. Leonard Górnicki* – przewodniczący

*dr Julian Jezioro* – zastępca przewodniczącego

*mgr Aleksandra Dorywala* – sekretarz

*mgr Bożena Górna* – członek

*mgr Aleksandra Lassota* – członek

Recenzenci: *dr hab. Anna Stawarska-Rippel, prof. UŚ;*

*dr hab. Mikołaj Tarkowski, prof. Akademii Pomorskiej w Słupsku*

**© Copyright by Tomasz Dolata**

Korekta: *Magdalena Wojcieszak*

Projekt i wykonanie okładki: *Karolina Drozd*

Skład i opracowanie techniczne: *Aleksandra Kumasza [eBooki.com.pl](http://eBooki.com.pl)*

Opracowanie redakcyjne i graficzne

E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa.

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego sp. z o.o.

<https://doi.org/10.19195/978-83-229-3812-6>

ISBN 978-83-229-3812-6

# Spis treści

WSTĘP .....	7
ROZDZIAŁ I. PROFESOR ADAM CHEŁMOŃSKI ORAZ JEGO DZIAŁALNOŚĆ ZA- WODOWA I NAUKOWA .....	12
1. Okres przedwojenny .....	12
1.1. Środowisko rodzinne. Lata młodości i edukacja .....	12
1.2. Samodzielna działalność zawodowa, polityczna i społeczna .....	14
1.3. Działalność redakcyjna .....	17
1.4. Działalność naukowa i dydaktyczna .....	18
2. Okres powojenny .....	22
ROZDZIAŁ II. UDZIAŁ PROFESORA ADAMA CHEŁMOŃSKIEGO W PRACACH ZESPOŁU PRAWA CYWILNEGO MATERIALNEGO KOMISJI KODYFIKACYJNEJ PRL .....	33
1. Posiedzenia Zespołu w 1957 r. ....	38
2. Posiedzenia Zespołu w 1958 r. ....	61
3. Posiedzenia Zespołu w 1959 r. ....	72
ROZDZIAŁ III. ADAM CHEŁMOŃSKI JAKO KOREFERENT W PRACACH ZESPO- ŁU PRAWA CYWILNEGO MATERIALNEGO KOMISJI KODYFIKACYJNEJ PRL .....	85
1. Adam Chełmoński – koreferent wybranych przepisów części ogólnego księgi zobowiązań .....	86
2. Adam Chełmoński – koreferent przepisów wybranych umów na- zwanych księgą zobowiązań .....	104
ZAKOŃCZENIE .....	115
STRESZCZENIA .....	118
ŹRÓDŁA I LITERATURA .....	125
INDEKS NAZWISK .....	132

# Wstęp

Na pierwszy rzut oka życiorys i dokonania zawodowe Prof. Adama Chełmońskiego (1890-1959) dość dobrze znane są współczesnej doktrynie historycznoprawnej<sup>1</sup>. Brakuje natomiast pełnego zestawienia wszystkich ważniejszych aktywności uczonego, z podziałem na poszczególne pola jego działalności. Nadto zupełnie nie ma informacji dotyczących wkładu tego uczonego w prace Komisji Kodyfikacyjnej PRL. Dlatego celem tej pracy jest wypełnienie tych luk badawczych poprzez przybliżenie osoby Profesora i jego ważniejszych osiągnięć na różnych polach. Tym zagadnieniom poświęcony jest rozdział I pracy. Kolejne dwa rozdziały dedykowane są działalności A. Chełmońskiego w ramach Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej PRL (w Zespole tym uczoney pracował w latach 1957-1959). Na wyraźne podkreślenie zasługuje fakt, że autor pracy nie stawia przed sobą zadania przedstawienia toku prac całego Zespołu, a jedynie udziału prof. Chełmońskiego (starszego) w tychże pracach. Zaznaczyć należy, że w książce omówiono te posiedzenia

---

<sup>1</sup> W procesie przybliżania postaci A. Chełmońskiego dominują wspomnienia poświęcone uczonemu w związku z jego śmiercią. Zob. przykładowo: J. Fiema, *In Memoriam Adam Chełmoński*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego. Seria A. Prawo”, t. VII, nr 27, Warszawa-Wrocław 1960, s. 3-9; S. Janczewski, *Adam Chełmoński [wspomnienie pośmiertne]*, „Palestra” 1959, nr 11, s. 111-114; J. Wiszniewski, *Adam Chełmoński*, „Państwo i Prawo” 1959, z. 10, s. 631-634. Poza wspomnieniami pośmiertnymi bardzo przydatna jest praca: T. Kocowski, *Adam Chełmoński rektor WSE w roku 1959*, [w:] J.M. Sroka (red.), *Poczet rektorów Wyższej Szkoły Handlowej, Wyższej Szkoły Ekonomicznej i Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu 1947-2007*, Wrocław 2007, s. 121-137.

Zespołu, w których brał udział A. Chełmoński, i przedstawiono te ważniejsze zagadnienia, co do których uczony wypowiadał się, zabierając głos i przedstawiając swój pogląd na dyskutowane problemy<sup>2</sup> (wskazano też dokładne numery stron z protokołów Komisji Kodyfikacyjnej, na których odnaleźć można przywoływane wypowiedzi uczonego). Nadto każde posiedzenie Zespołu, w którym uczestniczył A. Chełmoński, opatrzone informacją o dacie jego odbycia, osobach obecnych oraz tematyce obrad.

W rozdziale I omówiono postać A. Chełmońskiego i jego szeroko zakrojoną działalność z podziałem na okres przed- i powojenny. Co do okresu przedwojennego przybliżono środowisko rodzinne, lata młodości i edukację. Ponadto przedstawiono samodzielną działalność zawodową (w tym polityczną i społeczną), działalność redakcyjną i wreszcie aktywność naukową i dydaktyczną.

Na nieco mniej rozbudowanym schemacie przedstawiono działalność uczonego po drugiej wojnie światowej<sup>3</sup>, koncentrując się przede wszystkim na jego aktywności naukowej i dydaktycznej.

Niezwykle istotne przy pisaniu rozdziału I okazały się:

- kwerenda akt zdeponowanych w AAN w Warszawie w zakresie pracy A. Chełmońskiego w Ministerstwie Przemysłu i Handlu i, później, w Ministerstwie Sprawiedliwości<sup>4</sup>;
- praca Mikołaja Tarkowskiego *Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919-1939* oparta na analizie akt osobowych zawartych w Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, jak również dokonana przeze mnie kwerenda

---

<sup>2</sup> Autor pracy nie analizuje ani nie komentuje poglądów A. Chełmońskiego na dyskutowane zagadnienia, stawiając się niejako w roli neutralnego sprawozdawcy obrad toczących się w Zespole. Zabieg ten umożliwił prezentację zapatrywań uczonego w sposób obiektywny, pozbawiony elementów ocennych.

<sup>3</sup> Spowodowane to było znacznie bardziej jednolitą i mniej rozproszoną działalnością uczonego.

<sup>4</sup> AAN, *Akta osobowe sędziów, notariuszy, prokuratorów i komorników* – 2/285/0/23.5/13/680.



- materiałów archiwalnych zawartych w AAN<sup>5</sup>, dzięki którym możliwe było przybliżenie okresu wileńskiego w życiu uczonego;
- kwerenda akt osobowych A. Chełmońskiego znajdujących się w archiwach wrocławskich szkół wyższych, w których uczony pracował, tzn. Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego oraz dzisiejszego Archiwum Uniwersytetu Ekonomicznego, jak również źródeł archiwalnych z AAN<sup>6</sup> – co pozwoliło opisać ostatni okres w życiu uczonego (okres wrocławski).

Nieskuteczna natomiast, i tutaj należy wyrazić ubolewanie, okazała się próba analizy akt osobowych studenta prawa Uniwersytetu w Petersburgu A. Chełmońskiego (1909-1913), gdyż akt tych nie ma w archiwach uniwersyteckich tej uczelni. Jak się okazało, wszystkie materiały archiwalne uczelni sprzed 1917 r. zostały przekazane do Rosyjskiego Państwowego Archiwum Historycznego<sup>7</sup>.

Podstawę źródłową dwóch ostatnich rozdziałów stanowią materiały archiwalne Komisji Kodyfikacyjnej PRL. Rozdział II i III napisane bowiem zostały przede wszystkim na podstawie tzw. tekstów ostatecznych protokołów Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej PRL, dostępnych w Archiwum Akt Nowych w Warszawie – pełna nazwa zespołu: Archiwum Akt Nowych, 2/285 Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, [1887, 1897-1940] 1944-2001, sygn. 2/285/0/21/54/8-12<sup>8</sup>. Rozdziały te poświęcono działalności uczonego

---

<sup>5</sup> AAN, *Akta osobowe Chełmoński Adam*, sygn. 2/14/0/6/1968.

<sup>6</sup> AAN, *Chełmoński Adam*, sygn. 2/2521/0/1/416.

<sup>7</sup> Uzyskanie do nich dostępu, zwłaszcza dla obcokrajowców, wiąże się z dużymi trudnościami – dość skomplikowaną procedurą składania zamówień (m.in. płatność za usługi reprograficzne dokonywana jest w rublach rosyjskich, a wnoszenie opłat możliwe jest wyłącznie z terytorium państw, które wcześniej były częścią ZSRR) i długim czasem oczekiwania na realizację zamówień.

<sup>8</sup> W pracy używać będziemy następującego zapisu: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej, sygn. 54/8 do 54/12. Inne materiały tego zespołu zapisano: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285,teczka...

w Komisji Kodyfikacyjnej z rozróżnieniem na udział w pracach Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego i pełnienie przez A. Chełmońskiego w tym Zespole funkcji koreferenta.

Rozdział II dotyczy zatem udziału Profesora w pracach Zespołu. Do analizy pozostawał pokaźny objętościowo materiał archiwalny, dlatego dla większej przejrzystości omawianych zagadnień rozdział ten podzielono na mniejsze jednostki redakcyjne, obejmujące poszczególne lata aktywności A. Chełmońskiego w pracach Zespołu.

Na odrębne potraktowanie zasługuje pełnienie funkcji koreferenta przez A. Chełmońskiego w tym gremium i właśnie to zagadnienie stanowi przedmiot rozdziału III niniejszej pracy. Przedstawiono w nim koncepcje uczonego odnośnie do uregulowania problematyki części ogólnej zobowiązań, tj. ogólnych przepisów o zobowiązaniach umownych, wykonania zobowiązań i skutków ich niewykonania oraz wybranych umów nazwanych, tj. umowy agencyjnej, umowy komisu, umowy przechowania, umowy ekspedycji, umowy przewozu i umowy rachunku bankowego. Zgodnie z tym porządkiem utworzono systematykę wewnętrzną tego rozdziału. Ponadto omawiając propozycje A. Chełmońskiego co do uregulowania powierzonych mu jako koreferentowi zagadnień, tak jak w czasie prac Zespołu, posłużono się numeracją poszczególnych artykułów zawartą w projekcie Kodeksu cywilnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 1955 r. (dalej jako projekt k.c. z 1955 r.).

Układ pracy oparty jest na kryterium rzeczowym, przy zastosowaniu metody historyczno-prawnej w ujęciu opisowym oraz elementów metody językowo-logicznej<sup>9</sup>.

Podsumowując, monografia przypomina postać jednego z wybitniejszych prawników polskich pierwszej połowy XX w., jak również, poprzez omawianie wypowiedzi i wskazywanie stanowisk zajmowanych w toku głosowań, pozwala poznać zapatrywania uczonego względem

---

<sup>9</sup> Książka stanowi jeden z efektów grantu NCN „Miniatura 3” nr projektu 0213/2742/19.

---

dyskutowanych w toku obrad problemów cywilistycznych. Praca pośrednio rzuca też światło m.in. na metodykę prac Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej PRL i proces ścierania się poglądów poszczególnych członków Zespołu. Przy okazji książka ta wpisuje się również w nurt pogłębiania wiedzy o historii polskiego prawa cywilnego, którą to tematykę od lat przybliżają w swoich pracach m.in. Adam Lityński, Piotr Fiedorczyk, Anna Stawarska-Rippel czy Anna Moszyńska.

# Rozdział I

## **Profesor Adam Chełmoński oraz jego działalność zawodowa i naukowa**

### **1. Okres przedwojenny**

#### **1.1. Środowisko rodzinne. Lata młodości i edukacja**

Profesor Adam Chełmoński (starszy<sup>10</sup>) urodził się 28 marca 1890 r. w Warszawie w rodzinie inteligenckiej<sup>11</sup>. Ojciec – także Adam (1861-1924) – młodszy brat malarza Józefa Chełmońskiego<sup>12</sup> – był znanym warszawskim lekarzem internistą, m.in. wieloletnim ordynatorem szpitala im. Dzieciątka Jezus w Warszawie. Matka, Maria z Kudelskich, zgodnie z ówczesną tradycją nie pracowała, zajmowała się prowadzeniem domu. Uczony miał starszą siostrę Marię Adelę – po mężu Heinzelman (1888-1945) oraz dwóch młodszych braci: Mateusza (1892-1981, lekarz) i Józefa (1893-1955, lekarz weterynarii).

Profesor Adam Chełmoński związek małżeński zawarł 16.06.1928 r. z Marią z Hordliczków Korwin Szymanowską (ur. 1897)<sup>13</sup>. Ze związku

---

<sup>10</sup> Dla odróżnienia od jego syna – Adama Chełmońskiego (1929-2001) – również profesora prawa.

<sup>11</sup> W *Ankiecie Personalnej* wypełnionej własnoręcznie w dniu 29.05.1950 r. odnośnie do pochodzenia społecznego uczony, posługując się stosowaną ówczesnie nomenklaturą, wpisał, że pochodzi z „inteligencji pracującej” – zob. bliżej: *Akta osobowe prof. Adama Chełmońskiego*, Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego [dalej: AUWr], sygn. 138/1325, k. 3.

<sup>12</sup> Józef Chełmoński (1849-1914) – jeden z najwybitniejszych twórców malarstwa realistycznego w Polsce.

<sup>13</sup> AAN, *Akta osobowe sędziów, notariuszy...*

małżeńskiego miał dwoje dzieci: syna – zgodnie z tradycją rodzinną – Adama (1929-2001, profesor prawa)<sup>14</sup> oraz córkę Monikę (1930-2006, absolwentka Wydziału Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego, z zawodu bankowiec).

Adam Chełmoński dzieciństwo spędził w Warszawie i w majątku rodzinnym w dzisiejszej wsi Adamowizna<sup>15</sup> w pobliżu Grodziska Mazowieckiego, gdzie jego ojciec w 1899 r. zakupił ok. 20-hektarową posiadłość i postawił niewielki dworek<sup>16</sup>, w którym częstym gościem bywał również Józef Chełmoński<sup>17</sup>. Precyzyjnie rzecz ujmując, dworek doktora A. Chełmońskiego (ojca) to tzw. „Dom na górcie”<sup>18</sup> znajdujący się w osadzie Stare, która z biegiem czasu „wchłonięta” została przez Adamowiznę.

Adam Chełmoński edukację rozpoczął w Warszawie. Tam początkowo uczył się w gimnazjum rządowym, z którego jako czynny uczestnik strajku szkolnego w 1905 r. został relegowany. Po eksternistycznym zdaniu egzaminu maturalnego w 1907 r. w 5. Gimnazjum w Warszawie<sup>19</sup>

---

<sup>14</sup> Postać tę przedstawia L. Kieres, *Sylwetki profesorów. Chełmoński Adam Junior (1929-2001)*, <http://jubileusz.wpae.uni.wroc.pl/sylwetki-profesorow> [dostęp: 2.07.2021].

<sup>15</sup> Jak podaje *Słownik geograficzny*, nazwy z końcówką „-izna” tworzone od imion własnych były nadzwyczaj częste na Mazowszu i zwykle charakterystyczne dla osad małych rozmiarów – *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. I, Warszawa 1880-1914, s. 22. Prawdopodobnie dlatego niektóre źródła błędnie podają, że nazwa wsi Adamowizna pochodzi od imienia właściciela Adama Chełmońskiego. Tymczasem nazwa Adamowizna odnosząca się do tej osady wiejskiej pojawiła się znacznie wcześniej niż A. Chełmoński nabył te ziemie. Zob. przykładowo: „Dziennik Warszawski” z 5.12.1864 r., nr 279, gdzie była mowa o „wsi czyli osadzie Adamowizna”, w której znajdowało się 5 chałup włościańskich. Wieś (osada) Adamowizna występuje również na mapach tych okolic datowanych na początek XIX w.

<sup>16</sup> Dworek przy ul. Dra M. Chełmońskiego 8 (dawniej: Adamowizna 90) istnieje do dzisiaj, obecnie stanowi własność gminy Grodzisk Mazowiecki. Dworek, po przeprowadzonym remoncie, ma pełnić funkcję lokalnego centrum kulturalno-oświatowego.

<sup>17</sup> Artysta uwiecznił dworek na obrazie *Zima (Dworek w zmierzchu zimowym)*.

<sup>18</sup> Według lokalnej legendy górka usypana została przez jeńców tureckich spod Wiednia (1683 r.), którzy sprowadzeni tu zostali przez ówczesnego właściciela tych ziem generała Mokronowskiego celem wykopania stawu. W ten sposób zgromadzona ziemia utworzyła sztuczne wzniesienie obok koryta rzeki Mrowna. Właśnie to malownicze miejsce wybrał dla siebie i swojej rodziny doktor Adam Chełmoński.

<sup>19</sup> *Życiorys*, [w:] *Akta osobowe prof. Adama Chełmońskiego*, Archiwum Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu [dalej AUEWr], sygn. 2112/30, k. 3.

podjął studia początkowo na Politechnice w Petersburgu, z których zrezygnował, a następnie odbył studia na Wydziale Prawa tamtejszego Uniwersytetu (1909-1913)<sup>20</sup>. Studia prawnicze ukończył dyplomem I stopnia na podstawie pracy *Nabycie ruchomości od niewłaściciela wedle prawa francuskiego*<sup>21</sup>. Po uzyskaniu dyplomu, jak pisał w swoim życiorysie, został „pozostawiony przy uniwersytecie dla przygotowania się do zawodu profesorskiego na katedrze prawa cywilnego”<sup>22</sup>. W tym samym 1913 r. Chełmoński został pomocnikiem adwokata przysięgłego (aplikantem adwokackim) w Warszawie i celem pogłębienia swej wiedzy cywilistycznej wyjechał na krótkie studia na Wydziale Prawnym Uniwersytetu Paryskiego<sup>23</sup>. Po powrocie w 1914 r. został kandydatem do posad sądowych (aplikantem sądowym) przy Sądzie Okręgowym w Warszawie, zaś w latach 1915-1917 – kandydatem do posad sądowych (aplikantem) w Kancelarii Departamentu Cywilnego Senatu Rosyjskiego w Petersburgu.

## 1.2. Samodzielna działalność zawodowa, polityczna i społeczna

O działalności zawodowej na własny rachunek uczonego możemy mówić od 1917 r., kiedy Chełmoński pełnił funkcję radcy prawnego rosyjskiego Ministerstwa Aprowizacji. Zresztą początkowa aktywność

---

<sup>20</sup> *Ibidem*, k.3.

<sup>21</sup> S. Janczewski, *op. cit.*, s. 111; T. Kocowski, *op. cit.*, s. 123; J. Wiszniewski, *op. cit.*, s. 631.

<sup>22</sup> Życiorys Adama Chełmońskiego podpisany przez uczonego i datowany na dzień 28.05.1950 r. [w:] *Akta osobowe prof. Adama Chełmońskiego*, AUWr, sygn. 138/1325, k. 12. Z późniejszych relacji przedstawicieli doktryny wynika, że powodem, dla którego zaproponowano mu pozostanie na uniwersytecie, były nieprzeciętne zdolności uczonego, dostrzeżone w czasie studiów przez władze Wydziału Prawa Uniwersytetu w Petersburgu – zob.: S. Janczewski, *op. cit.*, s. 111; T. Kocowski, *op. cit.*, s. 123.

<sup>23</sup> A. Chełmoński biegle władał językiem francuskim i rosyjskim. Deklarował też słabą znajomość języka niemieckiego i angielskiego – *Ankieta Personalna A. Chełmońskiego* [w:] *Akta osobowe prof. Adama Chełmońskiego*, AUWr, sygn. 138/1325, k. 3; *Ankieta Personalna A. Chełmońskiego* [w:] *Akta osobowe prof. Adama Chełmońskiego*, AUEWr, sygn. 2112/30, k. 6.

zawodowa uczono go to szereg krótkotrwałych posad, na których zdobywał on doświadczenia zawodowe. Już w 1918 r. został referentem prawnym w Przedstawicielstwie Rady Regencyjnej<sup>24</sup>, najpierw w Piotrogradzie, natomiast później w Moskwie. Od 1 kwietnia 1919 r.<sup>25</sup> Chelmoński objął obowiązki referenta prawnego Urzędu Elektryfikacyjnego przy Ministerstwie Przemysłu i Handlu w Warszawie<sup>26</sup>, następnie w latach 1920-1921 – pracownika kontraktowego Sekcji Ogólnej, a później Sekcji III Ministerstwa Przemysłu i Handlu<sup>27</sup>. Za tę działalność, na wniosek Ministra Przemysłu i Handlu, odznaczony został Orderem Polonia Restituta<sup>28</sup>.

W latach 1922-1926 A. Chelmoński po raz pierwszy w swym życiu, i nie ostatni, zajął się działalnością polityczną. Pełnił on bowiem funkcję posła na Sejm I kadencji z ramienia Związku Ludowo-Narodowego. Pracował w komisjach: prawniczej, do walki z drożyzną, skarbowej, przemysłowo-handlowej oraz podkomisji wojskowej<sup>29</sup>. Zaangażowanie Chelmońskiego w prace nad ustawą o wynalazkach, wzorach i znakach towarowych bardzo wysoko ocenił twórca międzywojennego polskiego prawa własności intelektualnej – jeden z najwybitniejszych prawników II RP prof. Fryderyk Zoll, który pisał: „Nadzwyczaj był mi pomocny [...],

<sup>24</sup> W Departamencie Prawno-Administracyjnym Ministerstwa Spraw Zagranicznych – AAN, *Akta osobowe sędziów, notariuszy...*

<sup>25</sup> W tym samym roku zostaje wpisany na listę adwokatów w Warszawie i zaczyna działalność adwokacką.

<sup>26</sup> W objęciu tej posady pomogły mu referencje uzyskane m.in. od sędziego SN Zygmunta Rymowicza – AAN, *Akta osobowe sędziów, notariuszy...*

<sup>27</sup> Od sierpnia do października 1920 r. (w trakcie trwania wojny polsko-bolszewickiej) przydzielony do Sądu Wojskowego w Warszawie. Na marginesie A. Chelmoński (od 1.06.1919 r.) był porucznikiem rezerwy korpusu oficerów sądowych Wojska Polskiego – zob. *Rocznik Oficerski 1923*, Ministerstwo Spraw Wojskowych. Sztab Generalny – Oddział V, Warszawa 1923, s. 1098; *Rocznik Oficerski 1924*, Ministerstwo Spraw Wojskowych. Sztab Generalny – Oddział V, Warszawa 1924, s. 993; *Rocznik Oficerski Rezerw*, Ministerstwo Spraw Wojskowych. Biuro Personalne – L dz. 250/mob. 34, Warszawa 1934, s. 200.

<sup>28</sup> *Ankieta Personalna* A. Chelmońskiego, [w:] *Akta osobowe prof. Adama Chelmońskiego*, AUWr, sygn. 138/1325, k. 4; *Ankieta Personalna* A. Chelmońskiego [w:] *Akta osobowe prof. Adama Chelmońskiego*, AUEWr, sygn. 2112/30, k. 7.

<sup>29</sup> J. Kaniimir, *Chelmoński Adam*, [w:] A. Redzik (red.), *Słownik biograficzny adwokatów polskich A-Ż*, t. III (zmarli w latach 1945-2010), z. 1, Warszawa 2018, s. 55.

poseł Chełmoński, adwokat i bardzo wybitny prawnik, który potem został profesorem Uniwersytetu Wileńskiego”<sup>30</sup>. Ostatecznie Chełmoński zrzekł się mandatu poselskiego pod koniec 1926 r.<sup>31</sup> w geście protestu przeciwko ograniczaniu uprawnień Sejmu.

Niewątpliwie ważny okres w życiu zawodowym Adama Chełmońskiego stanowiła jego działalność adwokacka. Poza czynnym uprawianiem zawodu adwokata Chełmoński aktywnie uczestniczył w pracach warszawskiego samorządu adwokackiego. W okresie od 1925 do 1936 r. wybierany był na członka Rady Adwokackiej w Warszawie, kilkakrotnie będąc wice-dziekanem, a dwukrotnie pełniąc funkcję dziekana tejże Rady (1933-1935).

Kolejnym (po działalności poselskiej) politycznym epizodem w karierze Chełmońskiego jest jego przynależność do Obozu Zjednoczenia Narodowego w latach 1937-1939. W tym czasie pełnił on również funkcję podsekretarza stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości w rządzie Felicjana Sławoja Składkowskiego<sup>32</sup>. O nominacji Chełmońskiego na stanowisko podsekretarza stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości Leon

---

<sup>30</sup> Zob. bliżej: I. Homola-Skąpska, *Wspomnienia Fryderyka Zolla (1865-1948)*, Kraków 2000, s. 333.

O pracy parlamentarnej uczonego w toku uchwalania prawa prywatnego międzynarodowego i międzydzielnicowego, ustawy o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych oraz ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji wspomina L. Górnicki, *Rola parlamentu w powstaniu i działalności Komisji Kodyfikacyjnej II RP w zakresie kodyfikacji prawa prywatnego*, [w:] J. Koredczuk, P. Wiązek (red.), *Zgromadzenia stanowe i organy przedstawicielskie w dziejach. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Marianowi Józefowi Ptakowi*, Wrocław 2020, s. 155-157, 168-169, 171-172, 174. Odnośnie do ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji zob. także: T. Dolata, *The fight against unfair competition in Poland in the years 1918-1939*, “Wrocław Review of Law, Administration and Economics” 2012, no 2, s. 21.

<sup>31</sup> A. Redzik podaje, że miało to miejsce 13 listopada 1926 r. – S. Milewski, A. Redzik, *Themis i PHEME. Czasopiśmiennictwo prawnicze w Polsce do 1939 roku*, Warszawa 2011, s. 570. Na datę 20 października 1926 r. wskazuje natomiast C. Brzoza w biogramie poświęconym A. Chełmońskiemu [w:] *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J.M. Majchrowski, Warszawa 1994, s. 249.

<sup>32</sup> Mianowany na stanowisko 23.04.1937 r., uroczystą przysięgę złożył 4.05.1937 r. Mianowanie, protokół mianowania i wniosek na Radę Ministrów w tej sprawie – AAN, *akta osobowe sędziów, notariuszy...*



Nowodworski, ówczesny dziekan Rady Adwokackiej w Warszawie, pisał: „Rada Adwokacka w Warszawie i w ogóle adwokatura wita tę nominację z radością, lecz i z żalem. Z radością – że wysokie stanowisko w zarządzie wymiaru sprawiedliwości obejmuje wybitny i zasłużony adwokat, niedawny Dziekan stołecznej Rady Adwokackiej, który odgrywał dużą rolę w życiu samorządu zawodowego i w ogóle w życiu adwokatury, tak bardzo z nim związany, tak dobrze zna i pojmuje zadania i obowiązki tudzież bolączki i potrzeby stanu obrończego; który zarazem posiada tyle waleś, doświadczenia i dobrej woli, aby z rzetelnym dla dobra Rzeczypospolitej pożytkiem pełnić swe nowe – w szerokim zakresie – obowiązki państwowe. Z żalem – bo wskutek tych nowych obowiązków wycofać się musi, na czas ich sprawowania, z czynnego życia adwokackiego, w którym odczuwać przez to będziemy brak światłego prawnika, energicznego działacza, serdecznego i drogiego kolegi”<sup>33</sup>. Właśnie jako świeżo mianowany podsekretarz stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości Chełmoński wygłosił podczas Zjazdu Adwokatów Polskich w dniu 8 maja 1937 r. ważną<sup>34</sup> mowę, w której podkreślał znaczenie „rzetelnego stanu obrończego” nie tylko dla społeczeństwa, ale również dla państwa<sup>35</sup>.

### 1.3. Działalność redakcyjna

W szerokim wachlarzu aktywności A. Chełmońskiego na wyodrębnienie zasługuje również jego działalność redakcyjna. Uczony wspierał bowiem kilka bardzo znaczących, z punktu widzenia rangi naukowej, inicjatyw czasopiśmienniczych. Chronologicznie rzecz ujmując, wskazać wypada, że uczony od początku istnienia „Przeglądu Prawa Handlowego” (1925 r.) działał w Komitecie redakcyjnym tego czasopisma<sup>36</sup>.

<sup>33</sup> S. Janczewski, *op. cit.*, s. 112-113.

<sup>34</sup> Z punktu widzenia jego osobistego rozumienia i postrzegania palestry.

<sup>35</sup> Zob. bliżej przemówienie Chełmońskiego opublikowane w całości: *O rolę adwokatury w państwie*, „Współczesna Myśl Prawnicza” 1937, nr 5, s. 6-8.

<sup>36</sup> S. Milewski, A. Redzik, *op. cit.*, s. 258.

Jednak największe na polu polskiego czasopiśmiennictwa prawniczego zasługi położył, sprawując funkcję redaktora naczelnego miesięcznika „Palestra” (1932-1937), rozwijając to pismo i nadając mu rangę pisma ogólnokrajowego<sup>37</sup>. Z kierowania „Palestrą” zrezygnował w 1937 r. w związku z przyjęciem wyżej wspomnianej posady rządowej. W piśmie do dziekana Rady Adwokackiej w Warszawie z dnia 26 kwietnia 1937 r. Chełmoński napisał: „Niniejszym mam zaszczyt zakomunikować, iż w związku z powołaniem mnie na stanowisko podsekretarza stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości, acz z wielkim żalem, zmuszony jestem rzec się kierownictwa «Palestry»”<sup>38</sup>. W odpowiedzi Rada Adwokacka w Warszawie złożyła „Dziekanowi Adamowi Chełmońskiemu głęboką podziękę za pełnienie, zawsze z wielką godnością, obowiązków Redaktora Naczelnego «Palestry» od 1932 r. i za prowadzenie pisma w sposób zapewniający organowi stołecznej Rady Adwokackiej wysoki poziom, bogatą treść i stały rozwój”<sup>39</sup>.

W tym miejscu wskazać jeszcze należy, że w 1939 r. Chełmoński wszedł w skład komitetu redakcyjnego „Rocznika Prawniczego Wileńskiego”, gdzie został kierownikiem działu ekonomicznego<sup>40</sup>. Ponadto był jednym ze współautorów haseł<sup>41</sup> w redagowanej przez Henryka Konica, a następnie wspólnie przez Fryderyka Zolla i Jana Wasilkowskiego *Encyklopedii Podręcznej Prawa Prywatnego*<sup>42</sup>.

#### 1.4. Działalność naukowa i dydaktyczna

Początek wielkiej przygody uczonego z nauką i nauczaniem prawa datuje się na rok 1922, kiedy został on zastępcą profesora w Katedrze

<sup>37</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, s. 361.

<sup>38</sup> T. Kocowski, *op. cit.*, s. 127.

<sup>39</sup> S. Janczewski, *op. cit.*, s. 112.

<sup>40</sup> S. Milewski, A. Redzik, *op. cit.*, s. 197-198. Nadto autorzy wskazują na uczestnictwo uczonego w Komitecie wydawniczym „Wileńskiego Przeglądu Prawniczego” (od 1930 r.) – *ibidem*, s. 368-369.

<sup>41</sup> Inicjatywę tę wspierali najwybitniejsi polscy prawnicy okresu międzywojennego.

<sup>42</sup> Zob. hasła: *Czynności handlowe i Elektryczność*, [w:] H. Konic (red.), *Encyklopedia Podręczna Prawa Prywatnego*, Warszawa 1931, t. I, s. 156-160, 257-259.

Prawa Handlowego i Wekslowego na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Również w czasie zatrudnienia na USB (w 1929 r.) uczony uzyskał habilitację na podstawie pracy *Rejestr handlowy na tle dekretu z 7 lutego 1919 roku*<sup>43</sup>. Kolejny krok w karierze naukowej A. Chełmoński postawił w 1930 r., kiedy na mocy nominacji Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 września 1930 r. został profesorem nadzwyczajnym w ww. katedrze<sup>44</sup>. W 1939 r. Rada Wydziału Prawa i Nauk Społecznych USB skierowała do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wnioski o mianowanie A. Chełmońskiego profesorem zwyczajnym<sup>45</sup>. Procedura nie została dokończona z powodu wybuchu drugiej wojny światowej<sup>46</sup>. W trakcie pracy w Katedrze Prawa Handlowego i Wekslowego USB Chełmoński wykładał prawo handlowe, wekslowe, prawo cywilne i prawo gospodarcze<sup>47</sup>, prowadził

---

<sup>43</sup> M. Tarkowski, *Rada Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (1919-1939)*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2010, t. VII, s. 125; zob. także: M. Przeniosło, M. Przeniosło, *Studia prawnicze na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie (1919-1939)*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2019, t. 16, nr 4, s. 187.

<sup>44</sup> W postępowaniu dotyczącym nominacji na profesora nadzwyczajnego pozytywne opinie o A. Chełmońskim przedstawili profesorowie: T. Dziurzyński z UJ i J. Sułkowski z Uniwersytetu w Poznaniu. Dokumentacja w tej sprawie, w tym wniosek Rady Ministrów i mianowanie podpisane przez Prezydenta RP I. Mościckiego: AAN, *Akta osobowe Chełmoński Adam*, sygn. 2/14/0/6/1968, k. 16-43. Zob. także: M. Tarkowski, *Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919-1939*, Gdańsk 2015, s. 128; T. Kocowski, *op. cit.*, s. 124. Zob. także: M. Przeniosło, M. Przeniosło, *Studia prawnicze...*, s. 186; M. Przeniosło, *Profesorowie Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1919-1939*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2016, nr 2, s. 28-29 (w przypisie). Sam Chełmoński po wojnie w tworzonych przez siebie dokumentach (życiorys, ankiety personalne) jako rok objęcia stanowiska profesora nadzwyczajnego podaje rok 1931 – zob.: Życiorys A. Chełmońskiego [w:] *Akta osobowe prof. Adama Chełmońskiego*, AUWr, sygn. 138/1325, k. 13; *Ankieta Personalna*, [w:] *Akta osobowe prof. Adama Chełmońskiego*, AUWr sygn. 138/1325, k. 8.

<sup>45</sup> Referentem w tej sprawie był prof. Franciszek Bossowski, który ocenił dorobek naukowy A. Chełmońskiego jako więcej niż zadowalający.

<sup>46</sup> Zob. bliżej: M. Tarkowski, *Wydział Prawa...*, s. 129, 269-270.

<sup>47</sup> Prawo handlowe i wekslowe wykłada również w Instytucie Naukowo-Badawczym Europy Wschodniej, zob. bliżej: *ibidem*, s. 271-273.

proseminaria i seminaria<sup>48</sup>. W dorobku naukowym z okresu wileńskiego na czoło wysuwa się wspomniana wyżej rozprawa *Rejestr handlowy...* wydana drukiem w „Roczniku Prawniczym Wileńskim”<sup>49</sup>. Praca stanowi wszechstronne badanie instytucji polskiego rejestru handlowego z 1919 r. z szerokim odwołaniem się do uregulowań tej instytucji w innych ustawodawstwach europejskich (austriackim, niemieckim, szwajcarskim, rosyjskim, szwedzkim, francuskim i włoskim). Znacząca część pracy poświęcona została analizie ustroju rejestru handlowego (m.in: treści rejestru, organom rejestrowym, działalności sędziego rejestrowego). Bardzo wartościowe są również uwagi dotyczące samego postępowania rejestrowego. Chełmoński przedstawił znaczenie rejestru handlowego dla obrotu gospodarczego, jak również dowodził, że przyjęta w polskim dekreście konstrukcja prawna rejestru, która upodabniała wiarygodność rejestru do wiarygodności ksiąg wieczystych, w pełni odpowiadała potrzebom ówczesnego obrotu gospodarczego. W pracy *Prawo gospodarcze*<sup>50</sup> autor dostrzegł, że dotychczasowy podział nauk prawnych opierający się na ścisłym rozgraniczeniu prawa prywatnego od prawa publicznego jest niewystarczający z uwagi na coraz szersze łączne występowanie elementów publiczno- i prywatnoprawnych. W związku z tym postulował wprowadzenie do programów studiów prawniczych nowej dyscypliny – prawa gospodarczego<sup>51</sup>. Kolejną istotną pracą uczonego powstałą przed drugą wojną światową był artykuł *Komercjalizacja Polskich Kolei Państwowych*

---

<sup>48</sup> Bliższe informacje dotyczące liczby godzin w ramach wykładanych przedmiotów z podziałem na poszczególne lata studiów, sposobu prowadzenia seminariów i proseminariów przedstawiane są: *ibidem*, s. 177-181, 266-267. Natomiast koncepcje A. Chełmońskiego dotyczące m.in. organizacji studiów prawniczych oraz propozycje zwiększenia liczby godzin dydaktycznych z prawa handlowego i wekslowego przedstawia: P. Dąbrowski, *Mutationes in doctrina iuris. Kwestia prac nad reformą uniwersyteckich studiów prawniczych w Polsce (1918-1939)*, Gdańsk 2015, s. 80-81.

<sup>49</sup> A. Chełmoński, *Rejestr handlowy na tle dekretu z 7 lutego 1919 roku*, „Rocznik Prawniczy Wileński” 1929, R. III, s. 681-898.

<sup>50</sup> A. Chełmoński, *Prawo gospodarcze*, Warszawa 1924.

<sup>51</sup> *Nota bene* przedmiot taki wykładał na WPiNS w Wilnie.

jako zagadnienie prawne<sup>52</sup>, w którym uczony omówił konstrukcję tego przedsiębiorstwa, przedstawiając uwagi o jego strukturze i organizacji. Wskazywał również na odpowiedzialność majątkową za zobowiązania zaciągnięte przez przedsiębiorstwo w związku z prowadzeniem działalności. Inne ważne prace uczonego z okresu międzywojennego to m.in.: *Przerachowanie (waloryzacja) zobowiązań prywatno-prawnych*<sup>53</sup>, *O odpowiedzialności za zobowiązania t.zw. komitetów*<sup>54</sup> czy przyczynek *Nowe Kodeksy*<sup>55</sup>, w którym autor podkreślał znaczenie dopiero co uchwalonych kodeksów, pisząc: „[...] wszakże śmiem twierdzić, że właśnie wydanie tych dwóch kodeksów – kodeksu zobowiązań i kodeksu handlowego – stanowi jedno z najpiękniejszych ogniw uroczystości związanych z piętnastolecie odzyskania naszej niepodległości”<sup>56</sup>. Co do merytorycznej oceny tych kodeksów uczony zdawał sobie sprawę z faktu, że wartość tych kodyfikacji ocenić będzie można dopiero po pewnym czasie ich obowiązywania.

Przy okazji omawiania działalności naukowej i dydaktycznej uczonego warto wspomnieć też, że A. Chełmoński odnosił się do ówczesnego orzecznictwa, publikując glosy do wyroków Sądu Najwyższego i Najwyższego Trybunału Administracyjnego<sup>57</sup>, oraz omawiał polskie ustawodawstwo cywilne i handlowe<sup>58</sup>. Lata działalności na niwie prawniczej spowodowały, że doświadczenie i kunszt jurydyczny A. Chełmońskiego został

<sup>52</sup> A. Chełmoński, *Komercjalizacja Polskich Kolei Państwowych jako zagadnienie prawne*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1927, z. 1, s. 35-52.

<sup>53</sup> A. Chełmoński, *Przerachowanie (waloryzacja) zobowiązań prywatno-prawnych*, „Palestra” 1924, nr 4, s. 169-180.

<sup>54</sup> A. Chełmoński, *O odpowiedzialności za zobowiązania t.zw. komitetów*, „Palestra” 1927, nr 7-8, s. 318-326.

<sup>55</sup> A. Chełmoński, *Nowe Kodeksy*, „Palestra” 1933, nr 12, s. 691-695.

<sup>56</sup> *Ibidem*, s. 693.

<sup>57</sup> Zob. bliżej: M. Tarkowski, *Wydział Prawa...*, s. 270.

<sup>58</sup> Zynił to na łamach „Rocznika Prawniczego Wileńskiego” – zob. przykładowo: A. Chełmoński, *Przegląd ustawodawstwa w dziedzinie prawa cywilnego i handlowego za rok 1927 i 1928*, „Rocznik Prawniczy Wileński” 1929, s. 899 i n.

doceniony, co zaowocowało powołaniem go do pracy w Komisji Kodyfikacyjnej II RP<sup>59</sup>.

Działalność uczonego (na wszystkich polach) przerwał wybuch drugiej wojny światowej. Chełmoński wraz z rodziną udał się do Rumunii, gdzie został internowany<sup>60</sup>. Jak pisze Anna Fastnacht-Stupnicka: „Na obozy internowanych członków rządu RP wybierano w Rumunii ośrodki wypoczynkowe w podkarpackich miejscowościach. Poza sezonem kurorty świeciły pustkami, łatwo więc było pilnować polskich ministrów, ale i tak wielu z nich wymknęło się na Zachód. Państwo Chełmońscy zostali do końca wojny [...]”<sup>61</sup>.

## 2. Okres powojenny

Adam Chełmoński do kraju wrócił w 1945 r. i włączył się w nurt jego odbudowy. Wiedzą swą aktywnie wspierał działania organów centralnych. W latach 1946-1947 był doradcą prawno-ekonomicznym w Ministerstwie Aproprowiacji i Handlu, a następnie konsultantem prawnym w Ministerstwie Przemysłu i Handlu (1947-1949) i wreszcie konsultantem prawnym w Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego (1949-1950)<sup>62</sup>.

<sup>59</sup> O zasługach w pracy kodyfikacyjnej uczonego w dalszej części pracy.

<sup>60</sup> *Ankieta Personalna*, [w:] *Akta osobowe prof. Adama Chełmońskiego*, AUWr, sygn. 138/1325, k. 6; *Życiorys*, [w:] *Akta osobowe prof. Adama Chełmońskiego*, AUWr, sygn. 2112/30, k. 4. Z analizy dokumentacji zawartej w *Zbiorniku akt dotyczących spraw paszportowych i opieki nad Polakami w Rumunii* AAN wynika, że A. Chełmoński dostał się do Rumunii 17.09.1939 r. na podstawie paszportu dyplomatycznego. Zob. bliżej: AAN, *Car Jan – Chełmoński Adam jr. – sprawy paszportowe. Kwestionariusze paszportowe, podania z załącznikami, Korespondencja* – 2/743/0/2/223.

<sup>61</sup> A. Fastnacht-Stupnicka, *Z twórcą „Bocianów” w rodowodzie*, „Słowo Polskie” 1999, nr 283, s. 3.

Z dokumentacji dostępnej w AAN wynika, że w czerwcu 1944 r. A. Chełmoński zamieszkiwał z rodziną w rumuńskim mieście Krajowa, przy ul. Marasesti 6 – AAN, *Car Jan – Chełmoński Adam jr. – sprawy paszportowe...*

<sup>62</sup> *Ankieta Personalna i Życiorys* A. Chełmońskiego [w:] *Akta osobowe prof. Adama Chełmońskiego*, AUWr, sygn. 138/1325, k. 8 i 13.

W 1950 r. uczony zrezygnował ze swojej aktywności skoncentrowanej na szczecblu warszawskim<sup>63</sup>.

Przedewszystkim jednak A. Chełmoński wiąże się z wrocławskim środowiskiem naukowym. Jak pisze Tadeusz Kocowski: „Prof. Chełmoński obok m.in. profesorów K.I. Stefki, T. Bigo, S. Jaworskiego i W. Świdły należy niewątpliwie do grupy pionierów powojennej nauki prawa we Wrocławiu. Oni to tworzyli od podstaw polski Wydział Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego i nadali mu kształt”<sup>64</sup>. Z dniem 1 stycznia 1946 r. A. Chełmoński powołany został (na początku tymczasowo) na stanowisko profesora zwyczajnego przy Katedrze Prawa Handlowego i Wekslowego na Wydziale Prawno-Administracyjnym Uniwersytetu Wrocławskiego. Dekret Prezydenta Krajowej Rady Narodowej w tej sprawie datowany jest na dzień 23 sierpnia 1946 r.<sup>65</sup> W związku z mianowaniem określono także wymiar obowiązków dydaktycznych na co najmniej 5 godzin wykładów i 2 godziny ćwiczeń tygodniowo<sup>66</sup>. Uroczyste ślubowanie o następującej treści: „Ślubuję, że na powierzonym mi stanowisku profesora szkoły akademickiej przyczyniać się będę ze wszystkich sił do ugruntowania wolności i potęgi Rzeczypospolitej Polskiej, której zawsze wiernie służyć będę, wszystkich obywateli kraju w równym mając zachowaniu, przepisów prawa strzec będę pilnie, obowiązki mego stanowiska spełniać gorliwie i sumiennie, a tajemnicy urzędowej dochowam”

---

<sup>63</sup> Uczony motywował to swoim stanem zdrowia, który uniemożliwiał mu ciągle dojazdy do Warszawy (w tym czasie mieszkał już bowiem we Wrocławiu).

<sup>64</sup> T. Kocowski, *op. cit.*, s. 129.

<sup>65</sup> Dokumentacja w tym zakresie: m.in. korespondencja między Dziekanem K. Stefką, Rektorem S. Kulczyńskim a Ministerstwem Oświaty oraz mianowanie A. Chełmońskiego na stanowisko profesora zwyczajnego – zob.: *Akta osobowe prof. Adama Chełmońskiego*, AUWr, sygn. 138/1325, k. 15-28. Materiały archiwalne, w tym pismo Rektora UW do Ministra Oświaty z dnia 2.09.1946 r. z prośbą, „aby Prof. Adam Chełmoński zamianowany został profesorem prawa cywilnego i handlowego”, a nie – jak pierwotnie – profesorem prawa handlowego i wekslowego, znajdują się także w AAN, *Chełmoński Adam*, sygn. 2/2521/0/1/416.

<sup>66</sup> Względnie wymiar temu odpowiadający według zasady, zgodnie z którą 2 godziny ćwiczeń równały się godzinie wykładu.

prof. A. Chełmoński złożył w obecności Rektora Stanisława Kulczyńskiego i Dziekana Tadeusza Bigi dopiero w dniu 8 maja 1948 r.<sup>67</sup>

Uczony kształcił przyszłych prawników, wykładając kilka przedmiotów związanych z szeroko rozumianą cywilistyką. Jak wskazują spisy wykładów na poszczególne lata akademickie, A. Chełmoński prowadził wykłady z ustroju finansowego i gospodarczego państwa<sup>68</sup>, prawa handlowego i wekslowego<sup>69</sup>, prawa gospodarczego<sup>70</sup>, podstaw socjalistycznego prawa majątkowego<sup>71</sup>, prawa cywilnego (prawo handlowe i wekslowe)<sup>72</sup>. Ponadto uczony prowadził ćwiczenia z prawa handlowego i wekslowego<sup>73</sup> oraz z prawa cywilnego<sup>74</sup>, a także seminaria z prawa gospodarczego i handlowego<sup>75</sup>.

W latach 1948/1949 i 1949/1950 A. Chełmoński pełnił funkcję prodziekana Wydziału Prawno-Administracyjnego UW.<sup>76</sup> Po połączeniu

---

<sup>67</sup> *Akta osobowe prof. Adama Chełmońskiego*, AUWr, sygn. 138/1325, k. 28.

<sup>68</sup> W wymiarze 2 godzin tygodniowo na roku III (specjalizacja skarbowa) – *Spis wykładów w roku akademickim 1948/9*, Uniwersytet i Politechnika we Wrocławiu, Wrocław 1948, s. 24.

<sup>69</sup> W wymiarze 3 godzin tygodniowo na roku IV – *Spis wykładów w roku akademickim 1948/9...*, s. 25.

<sup>70</sup> W wymiarze 3 godzin tygodniowo w pierwszym semestrze i 2 godzin tygodniowo w drugim semestrze na roku IV (specjalizacja cywilistyczna) – *Spis wykładów w roku akademickim 1948/9...*, s. 25.

<sup>71</sup> W wymiarze 2 godzin tygodniowo na roku II i na roku IV (specjalizacja cywilistyczna) – *Spis wykładów w roku akademickim 1950/1*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 1950, s. 101, 105.

<sup>72</sup> W wymiarze 3 godzin tygodniowo na roku IV – *Spis wykładów w roku akademickim 1950/1...*, s. 104.

<sup>73</sup> W wymiarze 2 godzin tygodniowo na roku IV – *Spis wykładów w roku akademickim 1948/9...*, s. 25.

<sup>74</sup> W wymiarze 2 godzin tygodniowo na roku IV – *Spis wykładów w roku akademickim 1950/1...*, s. 104.

<sup>75</sup> W wymiarze 2 godzin tygodniowo na roku IV – *Spis wykładów w roku akademickim 1948/9...*, s. 25.

<sup>76</sup> Zob. bliżej: Ścisłe tajne zapytanie Ministra Oświaty do A. Chełmońskiego w sprawie wyrażenia zgody na mianowanie na stanowisko Prodziekana Wydziału Prawno-Administracyjnego UW. i zgoda samego zainteresowanego – AAN, *Chełmoński Adam*, sygn. 2/2521/0/1/416.



dotychczasowych trzech katedr prawa cywilnego powołany został z dniem 1 września 1952 r. na kierownika Zespołu Katedr Prawa Cywilnego<sup>77</sup>. Następnie z dniem 1 stycznia 1955 r. objął stanowisko kierownika Katedry Zespołowej Prawa Cywilnego<sup>78</sup>. Z Uniwersytetem Wrocławskim uczony związany był do końca swoich dni.

Oprócz pracy na Wydziale Prawno-Administracyjnym Uniwersytetu Wrocławskiego Adam Chelmoński pracował w prywatnej Wyższej Szkole Handlowej (1947-1950), upaństwowionej następnie i przemianowanej w 1950 r. na Wyższą Szkołę Ekonomiczną<sup>79</sup>. Uczony zatrudniony był tam od 1947 r. do śmierci w 1959 r.<sup>80</sup> W roku akademickim 1947/1948 w Wyższej Szkole Handlowej zaproponowano mu objęcie stanowiska zwyczajnego profesora z obowiązkiem przeprowadzenia wykładu z przedmiotu prawo przedsiębiorstwa (na I roku) w wymiarze 3 godzin tygodniowo i wykładu z prawa gospodarczego (na II roku) w wymiarze 2 godzin tygodniowo oraz prowadzenia seminarium w wymiarze 2 godzin tygodniowo<sup>81</sup>. Z kolei w roku akademickim 1950/1951 już w ramach Wyższej Szkoły Ekonomicznej A. Chelmoński – jako kontraktowy profesor zwyczajny – objął kierownictwo Katedry Finansów i Kredytu. Co do dydaktyki, uczony miał prowadzić wykład i ćwiczenia z przedmiotu finanse i kredyt (na II roku) w wymiarze po 2 godziny tygodniowo. Z kolei na

---

<sup>77</sup> *Akta osobowe prof. Adama Chelmońskiego*, AUWr, sygn. 138/1325, k. 50.

<sup>78</sup> *Ibidem*, k. 54.

<sup>79</sup> Wyższa Szkoła Ekonomiczna (1950-1974) przemianowana została na Akademię Ekonomiczną im. Oskara Langego we Wrocławiu (1974-2008) i wreszcie na obecny Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu – zob. bliżej: *Ludzie nauki Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Księga jubileuszowa z okazji 65-lecia powstania uczelni*, red. W. Wątroba, Wrocław 2012. Sporo istotnych dokumentów dotyczących pracy prof. Chelmońskiego w Wyższej Szkole Handlowej, a następnie w Wyższej Szkole Ekonomicznej we Wrocławiu znajduje się w zasobach AAN, *Chelmoński Adam*, sygn. 2/2521/0/1/416.

<sup>80</sup> W 1959 r. wybrany został na rektora Wyższej Szkoły Ekonomicznej, jednak uczony funkcji tej nie objął (zmarł przed rozpoczęciem roku akademickiego 1959/1960).

<sup>81</sup> Pismo z dnia 29.09.1947 r. (L. dz. 498/47/KS) [w:] *Akta osobowe prof. Adama Chelmońskiego*, AUEWr, sygn. 2112/30, k. 15. Podobnej treści pisma wysyłano profesorowi w latach następnych, zob. bliżej: *ibidem*, k. 16-17.

III roku również wykładał finanse i kredyt w wymiarze 2 godzin tygodniowo oraz prowadził wykład i ćwiczenia z przedmiotu finanse i kredyt przedsiębiorstw przemysłowych w wymiarze po 1 godzinie tygodniowo (tylko w semestrze V)<sup>82</sup>. Z lektury dokumentacji zachowanej w aktach osobowych uczonego wynika, że regularnie „kontraktowano” go do pracy w poszczególnych latach akademickich, proponując prowadzenie różnych wykładów zleconych<sup>83</sup>. Nadto warto podkreślić jeszcze osiągnięcia organizacyjne uczonego, który pełnił funkcję dziekana Wydziału Finansowego Wyższej Szkoły Ekonomicznej w roku akademickim 1951/1952<sup>84</sup>, natomiast z dniem 1 września 1952 r. objął kierownictwo Katedry Prawa na Wydziale Finansów tej uczelni<sup>85</sup>. Praca w Wyższej Szkole Handlowej, a następnie w Wyższej Szkole Ekonomicznej, jakkolwiek istotna i absorbująca, traktowana była jako zajęcie dodatkowe względem pracy w Uniwersytecie Wrocławskim<sup>86</sup>, o czym świadczy choćby pismo Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Oświaty zezwalające uczonemu „na wykonywanie płatnego zajęcia ubocznego w charakterze wykładowcy”<sup>87</sup> tej uczelni. *Expressis verbis* tezę tę potwierdza również dokument dotyczący uczonego, oznaczony jako „Charakterystyka”, w którym czytamy: „Główna działalność prof. Chełmońskiego zarówno naukowa jak i pedagogiczna rozwija się w ramach jego pracy na Uniwersytecie [...]. Prof. Chełmoński należy do wybitnych polskich prawników i może tylko nieznaczną część swego czasu poświęcić W.S.E.”<sup>88</sup> Mimo to praca jego daje tutaj dobre wyniki<sup>89</sup>.

---

<sup>82</sup> P/49/50 – Wniosek o powołanie prof. Adama Chełmońskiego na katedrę finansów i kredytu z dnia 13.09.1950 r. [w:] *ibidem*, k. 19.

<sup>83</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 15-25.

<sup>84</sup> *Ibidem*, k. 48.

<sup>85</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 44.

<sup>86</sup> Współcześnie traktowana byłaby jako tzw. zatrudnienie na drugim etacie.

<sup>87</sup> Zob. bliżej: *Akta osobowe prof. Adama Chełmońskiego*, AUWr, sygn. 138/1325, k. 33.

<sup>88</sup> Wyższa Szkoła Ekonomiczna.

<sup>89</sup> *Akta osobowe prof. Adama Chełmońskiego*, AUEWr, sygn. 2112/30, k. 26. Sądząc po podpisie, autorem tego pisma jest najprawdopodobniej ówczesny kierownik działu kadr Wyższej Szkoły Ekonomicznej.

Ogólnie rzecz ujmując, A. Chełmoński był postacią wielce szanowaną. W aktach osobowych Profesora możemy wyczytać: „W Uczelni prof. Chełmoński ma bardzo poważne osiągnięcia w zakresie dydaktyki – w szczególności w dziele wdrażania studentów do samodzielnego i twórczego stosunku do nauki. Dzięki wysoce koleżeńskiemu i serdecznemu stosunkowi zarówno do studentów jak i do współpracowników cieszy się powszechnie wielką sympatią i zasłużonym autorytetem”<sup>90</sup>.

Z kolei osobę profesora z punktu widzenia percepcji studenta ciekawie przedstawił Franciszek Ryszka<sup>91</sup>, pisząc: „Postacią barwną był natomiast Adam Chełmoński [...]. Studenci go lubili, gdyż był na ogół liberalny. Respekt wzbudzała sama jego figura. Zawsze ubrany na czarno, w staromodnym meloniku, [...]. Można było podejrzewać, że klapy jego czarnej marynarki noszą ślady wyszukanych sosów. «Chełmon», jakeśmy go zwali, nie wypierał się tego, a skądinąd miał silnie rozwinięte upodobania gastronomiczne i znał się na rzeczy. Uchodził po trosze za cynika, gdyż jego stosunek do panującej rzeczywistości był zarazem konformistyczny i krytyczno-ironiczny. Może właśnie dlatego otaczali go gorliwi partyjniacy, których później namnożyło się sporo. Chełmoński musiał gardzić tymi parweniuszami, ale też im imponował jako człowiek władzy, który dobrze znał jej kulisy i nie miał dla niej przesadnego respektu. Krótko mówiąc: Chełmoński dał się lubić, choć potrafił na egzaminie wydrwić serdecznie studentów i studentki”<sup>92</sup>. Chełmońskiego wspominał także Tadeusz Kuta<sup>93</sup>, pisząc o nim m.in.: „Był to okazały, wysoki mężczyzna o wadze ponad 100 kg. Toteż w towarzystwie innych profesorów górował, nie tylko w sensie dosłownym. Miał tubalny głos, błyskotliwy refleks, z dodatkiem cynizmu. Wykładał prawo handlowe,

<sup>90</sup> *Ibidem*, k. 27.

<sup>91</sup> Franciszek Ryszka (1924-1998) – profesor, absolwent Wydziału Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego.

<sup>92</sup> F. Ryszka, *Pamiętnik inteligenta*, t. II. *Samo życie*, Warszawa 1996, s. 45.

<sup>93</sup> Tadeusz Kuta (1916-2004) – profesor nadzwyczajny, absolwent Wydziału Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego.

wekslowe i czekowe. Wykłady były interesujące, bo aktorsko prowadzone. Profesor, chodząc po sali i gestykulując, opowiadał różne ciekawe anegdotki z praktyki gospodarczej. [...] W wykładach więc podawał uzasadnienia poszczególnych rozwiązań kodeksowych jakby z pierwszej ręki, był bowiem członkiem komisji kodyfikacyjnej. Mógł więc słuchaczy wprowadzać w skomplikowany proces tworzenia prawa”<sup>94</sup>.

Profesor Chełmoński promował całkiem sporą grupę doktorów<sup>95</sup>, w tym przyszłych pracowników Uniwersytetu Wrocławskiego. Do grona tego należeli m.in: prof. dr Jan Kosik, prof. dr Alfred Klein, doc. dr Jan Selwa<sup>96</sup>.

Wrocławski okres pracy naukowej Chełmońskiego zdeteminowany został sytuacją w powojennej Polsce. Uczony, chcąc zaistnieć w ówczesnej doktrynie, musiał dostosować zakres swoich zainteresowań badawczych do nowej rzeczywistości społecznej, gospodarczej i prawnej oraz do nowego paradygmatu nauki marksistowskiej. Sferę powojennych zainteresowań badawczych Chełmońskiego trafnie scharakteryzował Jan Kosik<sup>97</sup>, pisząc: „Pochłaniały go stosunki między organizacjami gospodarki społecznej [...]. Wyrazem tych dążeń badawczych są jego opracowania, mające za temat miejsce «prawa gospodarczego» w polskim porządku prawnym, strukturę prawną przedsiębiorstw państwowych, zagadnienia własności społecznej, zasady ogólne w normowaniu gospodarki społecznej [...]”<sup>98</sup>. Do ważniejszych prac naukowych uczonego po 1945 r. zaliczyć

---

<sup>94</sup> T. Kuta, *Moje wspomnienia jako studenta, a następnie pomocniczego pracownika nauki w początkach drogi rozwojowej Uniwersytetu Wrocławskiego (lata 1945-1960)*, [w:] *Studia i materiały z dziejów Uniwersytetu Wrocławskiego*, t. II, Wrocław 1993, s. 244.

<sup>95</sup> Jeszcze przed wojną wypromował dra J. Wiszniewskiego – późniejszego profesora m.in. Uniwersytetu Warszawskiego, specjalizującego się w prawie finansowym i gospodarczym.

<sup>96</sup> *Akta osobowe prof. Adama Chełmońskiego*, AUWr, sygn. 138/1325, k. 56. W przypadku A. Kleina i J. Selwy, z uwagi na śmierć promotora w 1959 r., funkcję tę po A. Chełmońskim przejęli inni uczeni.

<sup>97</sup> Jan Kosik (1919-2008) – profesor, absolwent Wydziału Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego.

<sup>98</sup> J. Kosik, *Adam Chełmoński*, [w:] J. Trzynadłowski (red. tomu), *Uczeni wrocławscy (1945-1979)*, Wrocław 1980, s. 96. Podobnie powojenną działalność naukową

zatem wypada: artykuł *Prawo gospodarcze*<sup>99</sup>, artykuł *Założenia wstępne struktury prawnej przedsiębiorstw państwowych*<sup>100</sup>, opublikowany referat *Prawna organizacja przedsiębiorstw*<sup>101</sup>. Właśnie problematyce przedsiębiorstw państwowych poświęcił obszerną, nieopublikowaną monografię zatytułowaną *Ustrój prawny przedsiębiorstw państwowych*, ukończoną w pierwszej wersji w 1956 r.<sup>102</sup> Inne prace prof. Chelmońskiego to m.in. opublikowany referat *Własność społeczna w świetle Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (problematyka cywilno-prawna)*<sup>103</sup> czy artykuł *O znaczeniu zasad ogólnych w normowaniu prawnym gospodarki uspołecznionej*<sup>104</sup>. Uczony śledził postępy polskiej doktryny cywilistycznej (recenzował najnowsze prace ówczesnych luminarzy nauki polskiej<sup>105</sup>), interesował się również rozwojem prawa cywilnego w Związku Radzieckim, o czym świadczy choćby artykuł

---

Chelmońskiego podsumował inny profesor Uniwersytetu Wrocławskiego, Józef Fiema: „Głównym kierunkiem zainteresowań naukowych prof. Chelmońskiego [...] była jak najbardziej współczesna problematyka nowego naszego prawa, w szczególności zagadnienia państwowej własności socjalistycznej, organizacji przedsiębiorstw państwowych i stosunków obrotu między jednostkami gospodarki uspołecznionej”. J. Fiema, *Adam Chelmoński*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1960, z. 1, s. 326.

<sup>99</sup> A. Chelmoński, *Prawo gospodarcze*, „Ustawodawstwo Gospodarcze” 1948, nr 1, s. 2-5.

<sup>100</sup> A. Chelmoński, *Założenia wstępne struktury prawnej przedsiębiorstw państwowych* (cz. I i 2), „Państwo i Prawo” 1950, z. 7, s. 32-53 i z. 8-9, s. 29-49.

<sup>101</sup> Referat opracowany z J. Wiszniewskim i przedstawiony w dniu 10.06.1950 r. na konferencji cywilistów, opublikowany z nieznacznymi skrótami w „Demokratycznym Przeglądzie Prawniczym” 1950, nr 10, s. 42-47 w ramach publikacji *Materiały przedkongresowe I konferencji cywilistów*.

<sup>102</sup> Zob. bliżej: J. Fiema, *Adam Chelmoński*, „Ruch...”, s. 326.

<sup>103</sup> Referat plenarny przedstawiony na sesji naukowej Polskiej Akademii Nauk poświęconej konstytucji PRL, opracowany przez Chelmońskiego wspólnie z J. Wasilkowskim (referent główny) oraz K. Przybyłowskim, S. Szerem i J. Topińskim opublikowany w „Państwie i Prawie” 1953, z. 8-9, s. 197-225 i z. 10, s. 407-434.

<sup>104</sup> A. Chelmoński, *O znaczeniu zasad ogólnych w normowaniu prawnym gospodarki uspołecznionej*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1956, nr 10, s. 359-363.

<sup>105</sup> Zob.: A. Chelmoński, recenzja książki S. Szera, *Prawo cywilne. Część ogólna, Warszawa 1950*, „Państwo i Prawo” 1952, z. 1, s. 112-118; recenzja książki J. Wasilkowskiego, *Prawo rzeczowe w zarysie*, Warszawa 1957 – A. Chelmoński, *Książka o prawie rzeczowym*, „Państwo i Prawo” 1958, z. 5-6, s. 851-862.

*Zagadnienia cywilistyczne w radzieckiej literaturze prawniczej ostatniego czasu*<sup>106</sup>.

Pomimo szerokiej „użyteczności” zainteresowań naukowych uczonego dla nowej, powojennej rzeczywistości prawnej Polski Ludowej czy Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, można się głęboko zastanawiać, jak osoba o tak „niewłaściwej przeszłości”<sup>107</sup> mogła w ogóle funkcjonować na Uniwersytecie Wrocławskim przełomu lat 40. i 50.<sup>108</sup> Na pytanie to, niepotwierdzoną w stu procentach, jednak wiarygodną odpowiedź podaje Piotr Machnikowski, pisząc, że „możliwość normalnej egzystencji zagwarantował w 1945 r. Chełmońskiemu Stefan Jędrychowski<sup>109</sup> w rewanżu za jego życzliwość wobec sądzonych i skazanych tuż przed wojną młodych komunistów wileńskich zrzeszonych w Związku Lewicy Akademickiej «Front»”<sup>110</sup>. Chodziło prawdopodobnie o umożliwienie przez Chełmońskiego odwiedzin w aresztach i więzieniach członków „Frontu” przez ich bliskich.

Ponadto uczony pracował na pozytywne postrzeganie Uniwersytetu Wrocławskiego przez ówczesne władze, angażując się w inicjatywy zarówno uczelniane, jak i pozauczelniane. Między innymi uczestniczył w pracach przygotowawczych przed I Kongresem Nauki Polskiej, a następnie reprezentował uniwersytet na tym Kongresie (1951). Wsparł również organizację Wrocławskiej Konferencji Teoretycznej „Życie

---

<sup>106</sup> A. Chełmoński, *Zagadnienia cywilistyczne w radzieckiej literaturze prawniczej ostatniego czasu*, „Nowe Prawo” 1954, nr 11, s. 18-30.

<sup>107</sup> Wykształcony w przedrewolucyjnej Rosji, przedwojenny profesor prawa, wiceminister sprawiedliwości jednego z sanacyjnych rządów, jako członek Komisji Kodyfikacyjnej II RP jeden z twórców prawa „burżuazyjnej Polski”.

<sup>108</sup> Na marginesie zauważyć jeszcze wypada, że A. Chełmoński do końca pozostał osobą bezpartyjną.

<sup>109</sup> Stefan Jędrychowski (1910-1996) – przed wojną członek organizacji lewicowych w Wilnie, po wojnie prominentny polityk, m.in. kierownik resortu informacji i propagandy, minister żeglugi i handlu zagranicznego, poseł na Sejm.

<sup>110</sup> P. Machnikowski, *Adam Chełmoński senior (1890-1959)*, [w:] L. Lehmann, M. Maciejewski (red.), *Pamięci zmarłych Profesorów i Docentów Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego 1945-2010*, Wrocław 2010, s. 37.

Uniwersytetu”<sup>111</sup>. Jednak biorąc pod uwagę sytuację na uczelniach po drugiej wojnie światowej, aby pozytywnie przechodzić kolejne weryfikacje i oceny<sup>112</sup>, uczony musiał również naukowo przestawić się na nowe tory („z nauki burżuazyjnej na naukę opartą na nowych założeniach ideologicznych i metodologicznych”). Jak zauważyła Teresa Suleja, w latach 50. doszło do zmiany postaw naukowych wśród uczonych Uniwersytetu Wrocławskiego. „Historycy uwalniali zatem dzieje Śląska «od burżuazyjnych i nacjonalistycznych zafałszowań, przemilczeń i zniekształceń szowinistycznej historiografii», geologowie natomiast, geografowie i zoologowie pracowali na rzecz gospodarki narodowej [...]. Śladami katedr eksperymentalnych podążyli i prawnicy, «włączając swe studia w problemy nadbudowy ustroju socjalistycznego» (prawo cywilne, finansowe, administracyjne, a personalnie profesorowie Chelmoński, Fiema i Gwiazdomorski)”<sup>113</sup>.

Prof. Chelmoński angażował się także w pozauczelniane życie naukowe jako członek zwyczajny Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, wiceprzewodniczący Komitetu Nauk Prawnych PAN, członek Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, członek komitetu redakcyjnego Orzecznictwa Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych, członek komitetu redakcyjnego Studiów Cywilistycznych, członek Naukowej Rady Ekonomicznej i Zespołu Organizacji Badań Naukowych przy Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej we Wrocławiu. Działał również na niwie wielu organizacji społecznych, jak choćby w Zrzeszeniu Prawników Polskich (wcześniej w Zrzeszeniu Prawników Demokratów), Klubie Demokratycznej Profesury czy Towarzystwie Przyjaźni Polsko-Radzieckiej<sup>114</sup>.

<sup>111</sup> T. Suleja, *Uniwersytet Wrocławski w okresie centralizmu stalinowskiego 1950-1955*, Wrocław 1995, s. 49, 64, 283.

<sup>112</sup> Prof. Chelmoński pozytywnie oceniany był przez ówczesne władze – zob. bliżej: *ibidem*, s. 181; zob. także: K. Jonca, *Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego 1945-1995*, Wrocław 1996, s. 27.

<sup>113</sup> T. Suleja, *op. cit.*, s. 87.

<sup>114</sup> *Życiorys Prof. dra Adama Chelmońskiego*, [w:] *Album Dwudziestolecia Uniwersytetu Wrocławskiego*, R-25, Album – Życiorysy, I 1965, AUWr, sygn. 6/2, s. 437-438.

Za swoją działalność, na wniosek Rektora Wyższej Szkoły Ekonomicznej we Wrocławiu, uhonorowany został w 1956 r. Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski<sup>115</sup> (wcześniej otrzymał także Medal 10-lecia Polski Ludowej).

Uczony zmarł w dniu 16 sierpnia 1959 r. W dniu 2 września 1959 r. Rada Wydziału Prawa UWr uczciła to wydarzenie specjalnym posiedzeniem, które otworzył dziekan prof. dr Józef Fiema, prosząc prof. Kamila Stefkę o wygłoszenie wspomnień pośmiertnych o zmarłym. Profesor Stefko przedstawił całokształt działalności naukowej, dydaktycznej i społecznej uczonego. Następnie członkowie Rady Wydziału uczcili pamięć zmarłego minutą ciszy. Na koniec dziekan odczytał nadesłane telegramy i listy kondolencyjne oraz złożył na ręce zaproszonego na posiedzenie mgr. Adama Chełmońskiego (syna uczonego) wyrazy współczucia po stracie „jednego z najwybitniejszych naukowców i pedagogów Wydziału”<sup>116</sup>. Śmierć A. Chełmońskiego nie przeszła niezauważona w całym środowisku prawników polskich. Wspomnienia pośmiertne dotyczące uczonego opublikowano m.in. w „Państwie i Prawie”<sup>117</sup>, „Palestrze”<sup>118</sup>, „Ruchu Prawniczym, Ekonomicznym i Socjologicznym”<sup>119</sup> czy „Zeszytach Naukowych Wyższej Szkoły Ekonomicznej we Wrocławiu”<sup>120</sup>.

---

<sup>115</sup> Wniosek o nadanie tego odznaczenia z uzasadnieniem – zob.: *Akta osobowe prof. Adama Chełmońskiego*, AUEWr, sygn. 2112/30, k. 28-29.

<sup>116</sup> *Protokół z żałobnego posiedzenia Rady Wydziału Prawa UWr*, AUWr sygn. AU – 271/3, Uniwersytet Wrocławski Wydział Prawa, Rada Wydziału – protokoły posiedzeń 1956-1960, k. 541.

<sup>117</sup> J. Wiszniewski, *op. cit.*, s. 631-634.

<sup>118</sup> S. Janczewski, *op. cit.*, s. 111-114.

<sup>119</sup> J. Fiema, *Adam Chełmoński*, „Ruch...”, s. 322-327.

<sup>120</sup> J. Fiema, *Adam Chełmoński 1890-1959*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomicznej we Wrocławiu” 1961, nr 9, s. 1-7.



## Rozdział II

### **Udział profesora Adama Chelmońskiego w pracach Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej PRL**

Po zakończeniu drugiej wojny światowej podjęto działania w kierunku dostosowania prawa cywilnego do nowej rzeczywistości społeczno-gospodarczej. Prace, których efektem i zwieńczeniem stała się kodyfikacja prawa cywilnego z 1964 r., przeprowadzono w kilku nieskoordynowanych etapach<sup>121</sup>. Ostatnim było powołanie Komisji Kodyfikacyjnej, co

---

<sup>121</sup> Problematyka ta doczekała się już wielu opracowań, zob. przykładowo: W. Czachórski, *Przebieg prac nad kodyfikacją prawa cywilnego PRL*, „Studia Prawnicze” 1970, nr 26-27, s. 5-22; P. Fiedorczyk, *Dylematy socjalistycznego kodyfikatora. Dokument archiwalny o pracach Komisji Kodyfikacyjnej w latach 1956-1958*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2009, t. VIII, s. 259-267; *idem*, *O powstaniu, strukturze organizacyjnej i trybie prac Komisji Kodyfikacyjnej z 1956 roku*, [w:] M. Mikołajczyk et al. (red.), *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestopięciolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin*, ks. II, Białystok-Katowice 2010, s. 473-484; L. Górnicki, *Kodyfikacja prawa prywatnego*, [w:] Z. Radwański (red.), *System prawa prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna*, t. 1, Warszawa 2007, s. 109 i n., i tam podana literatura (s. 109 w przypisie); A. Lityński, *Na drodze do kodyfikacji prawa cywilnego w Polsce Ludowej*, [w:] G. Bałtrusajtys (red.), *Prawo wczoraj i dziś. Studia dedykowane profesor Katarzynie Sójce-Zielińskiej*, Warszawa 2000, s. 138-153; *idem*, *Pierwszy etap prac nad kodyfikacją prawa cywilnego w Polsce Ludowej (szkic dla dydaktyki)*, „Z Dziejów Prawa” 1999, t. 2, s. 194-205; *idem*, *Prawo cywilne materialne w Polsce Ludowej*, [w:] *idem*, *Pół wieku kodyfikacji prawa w Polsce (1919-1969). Wybrane zagadnienia*, Tychy 2001, s. 87-99; A. Moszyńska, *Organizacja i przebieg prac nad kodeksem cywilnym w latach 1919-1964*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2020, z. 3, s. 453-510; *eadem*, *Prace nad kodyfikacją majątkowego prawa cywilnego w latach 1950-52*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2015, t. XIV, z. 2, s. 165-180; *eadem*, *Prawo spadkowe w nieznany projekt kodeksu cywilnego*, „Z Dziejów Prawa” 2017, t. 10(18), s. 163-180; Z. Radwański, *Kodyfikacja*

nastąpiło na mocy zarządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1956 r.<sup>122</sup>

Strukturę Komisji Kodyfikacyjnej określiło stosowne zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25.10.1956 r.<sup>123</sup>, które dzieliło Komisję na: zgromadzenie ogólne, prezydium, wydziały oraz – tworzone w obrębie wydziałów do opracowania poszczególnych projektów – zespoły (§ 2 zarządzenia). Postanowienia tego zarządzenia uściśnione następnie zostały na pierwszym posiedzeniu Komisji, czego rezultatem był regulamin Komisji Kodyfikacyjnej<sup>124</sup>. W efekcie w łonie komisji powstały trzy wydziały, w kolejności wymienione jako: wydział prawa karnego, wydział prawa cywilnego i wydział organizacji wymiaru sprawiedliwości<sup>125</sup>. Z kolei w wydziale prawa cywilnego powołano trzy odrębne zespoły do przygotowania projektów kodeksów: prawa cywilnego, prawa cywilnego procesowego i prawa prywatnego międzynarodowego<sup>126</sup>. Przewodniczącym

---

*prawa cywilnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2009, z. 2, s. 132-133; J. Skąpski, *Kodeks cywilny z 1964 r. Blaski i cienie kodyfikacji oraz jej perspektywy*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1992, z. 1-4, s. 57-76; A. Stawarska-Rippel, *Kodeks zobowiązań w pierwszych latach Polski Ludowej*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2004, z. 3, s. 697-716; *eadem*, *O prawie cywilnym w początkach Polski Ludowej uwag kilka*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2012, t. 11, s. 185-199; *eadem*, *Prawo sądowe Polski Ludowej 1944-1950 a prawo Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2006 i inne.

<sup>122</sup> Zarządzenie nr 227 Prezesa Rady Ministrów z dnia 23.08.1956 r. w sprawie powołania Komisji Kodyfikacyjnej przy Ministrze Sprawiedliwości – Monitor Polski z 1956 r. Nr 70, poz. 856.

<sup>123</sup> Zarządzenie Nr 63/56/GM Ministra Sprawiedliwości z dnia 25.10.1956 r. w sprawie organizacji i działalności Komisji Kodyfikacyjnej przy Ministrze Sprawiedliwości – AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285,teczka 545, k. 1-3.

<sup>124</sup> Zob. bliżej: *Tekst regulaminu Komisji Kodyfikacyjnej wg uchwały zgromadzenia ogólnego z dnia 19.11.1956 r.* – AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285,teczka 545, k. 4-7; por. *Regulamin Komisji Kodyfikacyjnej* – AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285,teczka 545, k. 8-10.

<sup>125</sup> *Tezy regulaminu Komisji Kodyfikacyjnej* – AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285,teczka 545, k. 11.

<sup>126</sup> Każdy zespół pracował nad zleconym mu do opracowania projektem. Zgodnie bowiem z pkt II ust. 7 *Tez regulaminu Komisji Kodyfikacyjnej* zadania zespołów oraz ich skład osobowy i organizację ustalało prezydium Komisji, które w każdym zespole powoływało przewodniczącego oraz referenta projektu, a w razie potrzeby także współreferenta lub

wydziału cywilnego został Jerzy Marowski, któremu powierzono również funkcję przewodniczącego Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego. W skład Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego weszli także: Jan Wasilkowski, Seweryn Szer, Jan Gwiazdomorski, Kazimierz Przybyłowski, Aleksander Wolter, Jan Topiński, Jerzy Mayzel, Henryka Dawidowicz. Nieco później do grona członków Zespołu włączono jeszcze: Adama Chełmońskiego, Witolda Czachórskiego, Zbigniewa Rzepkę i Adama Szpunara. Sekretarzem Zespołu był Jan Winiarz, a w posiedzeniach tego ciała uczestniczył również Witold Bendetson. Profesor Chełmoński był członkiem Zespołu do swojej śmierci w sierpniu 1959 r.

Powołanie A. Chełmońskiego do Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej<sup>127</sup> nie powinno stanowić zaskoczenia. Uczony, bodaj najstarszy ze wszystkich członków Zespołu<sup>128</sup>, poza przygotowaniem merytorycznym, posiadał duże doświadczenie kodyfikacyjne. Pracował już bowiem w przedwojennej Komisji Kodyfikacyjnej – powszechnie uznawany jest za jednego z twórców kodeksu handlowego z dnia 27 czerwca 1934 r.<sup>129</sup> (koreferent przepisów o rejestrze handlowym, o spółce komandytowej, o spedycji i przewozie). Nadto referent ustawy z dnia 22 marca 1928 r. o spółkach akcyjnych<sup>130</sup> oraz rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 27 października 1933 r. – Prawo o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością<sup>131</sup>. Nie bez znaczenia był fakt, że A. Chełmoński wykazywał aktywność kodyfikacyjną również

---

współreferentów – AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285, teczka 545, k. 12.

<sup>127</sup> Szerzej o celach, pracach i składzie Zespołu: A. Lityński, *O prawie i sądach początków Polski Ludowej*, Białystok 1999, s. 252-259. Skład Zespołu przedstawia również: A. Moszyńska, *Geneza prawa spadkowego w polskim kodeksie cywilnym z 1964 roku*, Toruń 2019, s. 281-282.

<sup>128</sup> W momencie rozpoczęcia prac miał prawie 67 lat.

<sup>129</sup> Dz. U. RP Nr 57, poz. 502 z późn. zm.

<sup>130</sup> Dz. U. RP Nr 39, poz. 383.

<sup>131</sup> Dz. U. RP Nr 82, poz. 602. Zob. bliżej: L. Górnicki, *Przewodnie konstrukcje i pojęcia kodeksu handlowego z 1934 roku*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 3644, „Przegląd Prawa i Administracji” 2015, t. CI, s. 63-65.

po drugiej wojnie światowej – uczestniczył bowiem np. w pracach Komisji do opracowania projektu kodeksu cywilnego powołanej przez Ministra Sprawiedliwości. W ramach tej Komisji, razem z dr. Janem Topińskim (Prezesem Głównej Komisji Arbitrażowej), pełnił funkcję referenta odpowiedzialnego za opracowanie księgi III projektu (*Zobowiązania*)<sup>132</sup>.

Pierwsze posiedzenie Zespołu Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej (jeszcze bez udziału A. Chełmońskiego) odbyło się w dniu 16 grudnia 1956 r. Należało przede wszystkim uzgodnić stanowisko Zespołu odnośnie do projektu kodeksu cywilnego z 1955 r., ustalić koreferentów do opracowania poszczególnych zagadnień oraz określić orientacyjny termin zakończenia prac Zespołu<sup>133</sup>.

Zgodnie z sugestią głównego referenta projektu kodeksu cywilnego, Jana Wasilkowskiego<sup>134</sup>, Zespół za podstawę swoich prac przyjął

---

<sup>132</sup> Uchwałą z dnia 27 września 1950 r. (Monitor Polski nr A-106, poz. 1339) prezydium rządu uznało za konieczne opracowanie nowych kodeksów: cywilnego i karnego. Opracowanie tych kodeksów zleciło Ministerstwu Sprawiedliwości. W celu wykonania tej uchwały Minister Sprawiedliwości Henryk Świątkowski powołał Komisję do opracowania projektu kodeksu cywilnego i objął jej przewodnictwo. Na referentów poszczególnych ksiąg wyznaczono: Seweryna Szera – księga I (*Przepisy ogólne*); Jana Wasilkowskiego – księga II (*Własność i inne prawa rzeczowe*); Jana Topińskiego i Adama Chełmońskiego – księga III (*Zobowiązania*); Seweryna Szera i Jana Wasilkowskiego – księga IV (*Prawo spadkowe*). Sekretarzem Komisji został Jan Winiarz, a redakcję projektu powierzono J. Wasilkowskiemu. W toku prac Komisji zapraszano do udziału w jej posiedzeniach przedstawicieli poszczególnych resortów i instytucji oraz nauki i praktyki – zob. bliżej: *Projekt kodeksu cywilnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Warszawa 1954, s. 3; zob. także: A. Lityński, *Oprawie i sądach...*, s. 236-237. Efektem tych prac był projekt kodeksu cywilnego z 1954 r., poddany następnie dyskusji ogólnokrajowej. W wyniku tej dyskusji w 1955 r. ustalono tekst projektu kodeksu cywilnego PRL, który od 30.01.1957 r. stanowił podstawę prac Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej. Więcej o projektach z lat 1954 i 1955 – A. Lityński, *Oprawie i sądach...*, s. 248-252.

<sup>133</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/8, k. 2-15.

<sup>134</sup> Jan Wasilkowski – przewodniczący Komisji Kodyfikacyjnej PRL, członek przedwojennej Komisji Kodyfikacyjnej, 1949-1952 – rektor Uniwersytetu Warszawskiego, 1956-1967 – Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego. Wcześniejsze doświadczenia kodyfikacyjne J. Wasilkowskiego przedstawia: P. Fiedorczyk, *Dylematy socjalistycznego kodyfikatora...*,

projekt kodeksu cywilnego z 1955 r.<sup>135</sup> oraz (w odniesieniu do prawa rodzinnego) obowiązujący kodeks rodzinny z 1950 r.<sup>136</sup> Porządek zagadnień omawianych przez Zespół na kolejnych posiedzeniach miał pokrywać się z systematyką projektu k.c. z 1955 r. i kodeksu rodzinnego z 1950 r. Metodyka pracy Zespołu miała wyglądać następująco: wyznaczano koreferenta<sup>137</sup>, który przygotowywał projekty rozwiązań względem zleconej mu tematyki<sup>138</sup>. Propozycje koreferenta mogły pokrywać się z projektem k.c. z 1955 r. i kodeksu rodzinnego z 1950 r. albo mogły być odmienne. Członkowie Zespołu dyskutowali, zgłaszali swoje wnioski i poprawki, a następnie w jawnym głosowaniu decydowali o kształcie przyjmowanych rozwiązań<sup>139</sup>. W sytuacji gdy nikt z członków Zespołu nie czuł się na tyle kompetentny, aby przedstawić koreferat z danej problematyki, wówczas sięgano po ekspertów zewnętrznych (jak choćby po Władysława Górskiego – specjalistę w zakresie prawa transportowego, któremu zlecono przygotowanie koreferatów do problematyki umowy przewozu i spedycji<sup>140</sup>, Mirosławowi Gersdorfowi pierwotnie powierzono opracowanie umowy rachunku bankowego, zaś Witoldowi Warkalle – umowę ubezpieczenia)<sup>141</sup>.

---

s. 259-260; zob. także: A. Bereza, *Sąd Najwyższy 1917-2017. Prezesi, Sędziowie, Prokuratorzy Sądu Najwyższego*, Warszawa 2017, s. 310-311.

<sup>135</sup> *Projekt Kodeksu Cywilnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Tekst ustalony w wyniku dyskusji ogólnokrajowej*, Warszawa 1955.

<sup>136</sup> Dz. U. Nr 34, poz. 308.

<sup>137</sup> W przypadku kodeksu rodzinnego wyznaczano osoby referenta i koreferenta.

<sup>138</sup> Zadaniem członków Zespołu było przygotowanie koreferatu (a nie referatu), gdyż opierano się na istniejących już przepisach projektu z 1955 r.

<sup>139</sup> Decydowano zwykłą większością głosów, w razie równej liczby głosów decydował głos przewodniczącego.

<sup>140</sup> Zob. bliżej: T. Dolata, *Wkład Władysława Górskiego w prace Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej PRL*, „Wrocławsko-Lwowskie Zeszyty Prawnicze” 2021, t. 12, s. 111-125.

<sup>141</sup> Takich przypadków było więcej.

## 1. Posiedzenia Zespołu w 1957 r.

Kolejne posiedzenie Zespołu odbyło się w dniu 30 stycznia 1957 r. (pierwsze posiedzenie z udziałem prof. Chełmońskiego). Na posiedzeniu obecni byli: przewodniczący Jerzy Marowski, członkowie Zespołu: Jan Wasilkowski, Adam Chełmoński, Henryka Dawidowicz, Jan Gwiazdomorski, Jerzy Mayzel, Kazimierz Przybyłowski, Seweryn Szer, Jan Topiński, Aleksander Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości Witold Bendetson, protokołował Jan Winiarz<sup>142</sup>. Przedmiotem obrad była dyskusja nad zakresem projektu kodeksu cywilnego PRL z 1955 r. Osią posiedzenia stała się dyskusja nad wnioskami co do zakresu przyszłego k.c. zgłoszonymi przez A. Woltera, który opowiadał się za:

- 1) włączeniem do k.c. materii objętej kodeksem rodzinnym z 1950 r.,
  - 2) włączeniem do k.c. przepisów prawa prywatnego międzynarodowego,
  - 3) uwzględnieniem w k.c. problematyki obrotu uspołecznionego,
  - 4) odroczeniem decyzji w sprawie włączenia lub niewłączenia do k.c. przepisów o strukturze organizacji gospodarczych (tzn. przedsiębiorstw państwowych, organizacji spółdzielczych i spółek handlowych).
  - 5) pozostawieniem poza k.c. przepisów o prawach na dobrach niematerialnych i przepisów kompleksowych lub wyspecjalizowanych, do których zaliczył prawo górnicze, wodne, morskie i przewozowe specjalne. Poza k.c. pozostawić należało także przepisy o najmie lokali.
  - 6) skodyfikowaniem podstawowych zasad prawa ubezpieczeniowego.
- Doszło do głosowania nad poszczególnymi wnioskami.

Ad 1. Zebrani większością głosów opowiedzieli się za włączeniem do k.c. materii objętej kodeksem rodzinnym z 1950 r. (A. Chełmoński – głosował za).

---

<sup>142</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/8, k. 16.

Ad 2. J. Wasilkowski stwierdził, że w kwestii włączenia do k.c. przepisów prawa prywatnego międzynarodowego powinien wypowiedzieć się *in corpore* Wydział Cywilny, który obejmuje trzy Zespoły. Pogląd J. Wasilkowskiego poddany pod głosowanie przeszedł większością głosów.

Ad 3. Wskutek dyskusji o obrocie uspołecznionym wyłoniły się nowe, niedyskutowane wcześniej zagadnienia, co do których przewodniczący J. Marowski zaproponował, aby pozostawić je na razie na boku i zająć się tylko kwestią systemu (systematyki) przyszłego kodeksu. Nie zgodził się z poglądem przewodniczącego A. Chełmoński, który stwierdził, że byłoby pożądane, gdyby problematyka organizacyjna również znalazła się w k.c. Uczony nadmienił, że nie widzi niczego złego w tym, że projekt z 1955 r. zawiera różne tzw. materie wyrwane<sup>143</sup>. Nadto A. Chełmoński opowiedział się przeciwko wyodrębnieniu przepisów dotyczących obrotu uspołecznionego w osobnej księdze. Podzielił też stanowisko J. Wasilkowskiego, że błędny jest pogląd o tym, iż wszelkie zagadnienia gospodarki uspołecznionej winny być uregulowane ustawowo. Na tym posiedzeniu członkowie Zespołu nie doszli do porozumienia co do systematyki (zakresu) k.c. odnośnie do obrotu uspołecznionego, dlatego odłożono dyskusję w tym zakresie na czas nieoznaczony.

Ad 4. Przewodniczący J. Marowski zakomunikował, że kwestie dotyczące spółdzielczości mają zostać objęte jedną ustawą, która obejmie również spółdzielczość pracy, spółdzielnie rolnicze itp. A. Chełmoński zaproponował wstrzymanie się z decyzją dotyczącą włączenia przepisów o strukturze organizacji gospodarczych do k.c., do czasu gdy wyjaśni się sprawa ustawy o spółdzielniach. Co do spółek handlowych, zdaniem A. Chełmońskiego, problematyka ta<sup>144</sup> (uregulowana w księdze I obowiązującego jeszcze w tamtym czasie kodeksu handlowego z 1934 r.)

<sup>143</sup> Czyli uregulowane w sposób niepełny, wrywkowy. Chełmoński przywołał przykład kodeksu handlowego, w którym również znajdowały się owe „materie wyrwane”.

<sup>144</sup> Zagadnienia spółek handlowych były szczególnie bliskie A. Chełmońskiemu z uwagi na to, że pracując w Komisji Kodyfikacyjnej II RP, osobiście zaangażowany był w tworzenie odpowiednich rozwiązań regulujących ich działalność.

powinna się znaleźć w kodeksie cywilnym. Omawiając problem regulacji spółek handlowych, A. Chełmoński bronił rozwiązań zawartych w kodeksie handlowym jako najprostszych, jednak nie wykluczył wprowadzenia ewentualnych zmian, gdyby okazały się celowe. Na posiedzeniu nie rozstrzygnięto ostatecznie omawianych problemów, odkładając decyzje na czas późniejszy.

Ad 5. Dyskusję nad problematyką objętą tym punktem postanowiono przełożyć do czasu omawiania odpowiednich przepisów projektu.

Ad 6. Odnośnie do prawa ubezpieczeniowego A. Chełmoński wyraził pogląd, że projekt przepisów o ubezpieczeniach powinien przygotować Państwowy Zakład Ubezpieczeń (PZU), który od pewnego czasu pracuje już nad tym zagadnieniem<sup>145</sup>. Członkowie Zespołu zaproponowali, aby tezy do umowy ubezpieczenia przygotował J. Marowski. Ten zgodził się, zastrzegając przy tym udział specjalistów PZU w ich opracowaniu.

W dalszej części posiedzenia J. Wasilkowski nawiązał do zagadnienia ksiąg wieczystych i hipoteki, wskazując argumenty przemawiające za koniecznością dokonania stosownej regulacji. Podkreślił, że zagadnienia te mogą być uregulowane poprzez wprowadzanie tej problematyki do przyszłego k.c. albo w drodze osobnej ustawy. W konkluzji opowiedział się za tym drugim rozwiązaniem. Podobnego zdania byli S. Szer i A. Chełmoński. Przeciwnie stanowisko zajął J. Marowski. Natomiast J. Gwiazdomorski stwierdził, że zajmowanie się tym problemem jest w tamtym momencie przedwczesne. Nie zgodził się z nim K. Przybyłowski, który podkreślił znaczenie hipoteki i ksiąg wieczystych oraz stwierdził, że kwestie te należy w sposób kodeksowy lub pozakodeksowy uregulować, bez odkładania tego w czasie. W rezultacie J. Wasilkowski złożył wniosek o poddanie pod głosowanie kwestii opracowania przez Zespół przepisów o księgach wieczystych i hipotece jako projektu osobnej ustawy. W razie

---

<sup>145</sup> W drugiej połowie 1960 r. PZU przygotował i przesłał do Komisji Kodyfikacyjnej projekt umowy ubezpieczenia – zob. bliżej: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285,teczka 5400, k. 103 i n.



przyjęcia tego wniosku J. Wasilkowski proponował powołanie zespołu mieszanego, w skład którego weszliby także procesualiści. W konsekwencji wniosek J. Wasilkowskiego został przyjęty większością głosów (przewodniczący A. Wolter, wstrzymał się od głosu J. Gwiazdomorski).

Następnie rozważano wniosek zgłoszony przez J. Topińskiego, którego pierwsza teza zmierzała do wyodrębnienia prac nad przepisami dotyczącymi obrotu gospodarczego. Część członków Zespołu (m.in.: A. Wolter, S. Szer, J. Gwiazdomorski, J. Marowski) opowiedziała się za poglądem J. Topińskiego. Jedynie A. Chełmoński wyraził swoją wątpliwość co do słuszności koncepcji zmierzającej do wyodrębnienia prac w dziedzinie obrotu gospodarczego. Zdaniem A. Chełmońskiego zasadniczą trudność tych prac tkwiła w tym, że model gospodarczy, od którego zależy ostateczna forma tych regulacji, nie był jeszcze do końca ukształtowany. Wątpliwości tych nie podzielił J. Wasilkowski. Następnie, na wniosek przewodniczącego uzupełniony przez J. Wasilkowskiego, przyjęto metodykę pracy Zespołu polegającą na opracowywaniu konkretnych zagadnień przez poszczególnych członków Zespołu – koreferentów, a następnie dyskusji tychże zagadnień na posiedzeniach całego Zespołu. Nadto J. Wasilkowski uznał, że najpierw należy zająć się problematyką cywilistyczną *sensu stricto*, a dopiero potem „stosunkami rodzinnymi i prawem spadkowym, które powinny pozostawać w bliskim powiązaniu”. Zdaniem J. Wasilkowskiego Zespół winien przedyskutować cały projekt kodeksu cywilnego z 1955 r., a następnie należało powołać grupę osób do opracowania konkretnych w nim zmian, po czym projekt miałby być przedstawiony Wydziałowi Cywilnemu. Wobec braku odmiennych wniosków posiedzenie zamknięto.

Posiedzenie Zespołu Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej z dnia 31 stycznia 1957 r. Na posiedzeniu obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, H. Dawidowicz, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, S. Szer, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował

J. Winiarz<sup>146</sup>. Przedmiotem posiedzenia była dyskusja nad przepisami księgi I (*Przepisy ogólne*) projektu kodeksu cywilnego PRL z 1955 r. W toku posiedzenia debatowano m.in. o zagadnieniach dotyczących ochrony dóbr osobistych<sup>147</sup>, zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych, ubezwłasnowolnienia, miejsca zamieszkania, uznania za zmarłego. Posiedzenie zakończyło omawianie przepisów poświęconych kuratelii<sup>148</sup>.

Kolejne posiedzenie Zespołu Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej odbyło się w dniu 28 marca 1957 r. Na posiedzeniu obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, H. Dawidowicz, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, S. Szer, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>149</sup>. Po otwarciu posiedzenia przez przewodniczącego Zespołu J. Marowskiego przewodniczący Komisji Kodyfikacyjnej J. Wasilkowski poinformował zebranych o dokooptowaniu do składu Zespołu trzech nowych członków: Witolda Czachórskiego, Jakuba Grynberga i Adama Szpunara. Jednocześnie przywitał obecnego na posiedzeniu W. Czachórskiego.

Tematem tego posiedzenia była dyskusja nad przepisami księgi I tytułu II działu II projektu kodeksu cywilnego PRL z 1955 r. (*Osoby prawne*). Projekt przepisów dotyczących osób prawnych przygotował A. Wolter (koreferent). Autor projektowanych przepisów proponował wyposażenie w osobowość prawną przedsiębiorstw państwowych, jednostek budżetu państwa i organizacji spółdzielczych. Inne organizacje miały być osobami prawnymi, gdy przepisy szczególne przyznają im osobowość prawną. Propozycja ta była realizacją zasady jednolitego funduszu własności

---

<sup>146</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/8, k. 41.

<sup>147</sup> Zob. bliżej: T. Dolata, *Problematyka ochrony „wolności” jako dobra osobistego w pracach nad art. 23 kodeksu cywilnego z 1964 r.* (w druku).

<sup>148</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/8, k. 41-70.

<sup>149</sup> *Ibidem*, k. 71.

państwowej. Nadto koreferent nadmienił m.in., że propozycje przez niego wysunięte zmierzają do nadania osobowości prawnej jednostkom budżetowym, a ponadto projektowane przepisy wiążą się z próbą unormowania tzw. ułomnych osób prawnych. W toku swojego wystąpienia A. Wolter omawiał także pozostałe przygotowane przez siebie przepisy. W trakcie ożywionej dyskusji najwięcej zastrzeżeń do projektowanych przepisów wnosili J. Gwiazdomorski i S. Szer. Kilka razy głos zabierał również A. Chełmoński, który podkreślił brak precyzji w unormowaniu stanowiącym o nadaniu osobowości prawnej przedsiębiorstwom i organizacjom spółdzielczym. Zauważył bowiem, że istniały jednostki prowadzące działalność przedsiębiorczą, które nie podlegały przepisom o przedsiębiorstwach państwowych. To samo dotyczyło organizacji spółdzielczych. Odnosnie do innych postulatów A. Woltera A. Chełmoński skonstatował, że można przyjąć zasadę jednolitego funduszu własności państwowej i uznawać, iż przedsiębiorstwo jest właścicielem przydzielonych mu przedmiotów majątkowych. Problem ten wyglądałby jednak inaczej, gdyby przyjąć koncepcję własności społeczno-grupowej, za którą opowiedział się A. Chełmoński. Nadto A. Chełmoński wniósł zastrzeżenia do projektu A. Woltera co do nadania osobowości prawnej jednostkom budżetowym oraz zwrócił uwagę na „płynność” pojęcia jednostki budżetowej. Ponadto odniósł się do kwestii brzmienia uregulowań dotyczących braku odpowiedzialności państwa za zobowiązania jednostek, które są osobami prawnymi. W rezultacie poddano pod głosowanie projekt regulacji proponującej wyposażenie w osobowość prawną przedsiębiorstw państwowych, jednostek budżetu państwa i organizacji spółdzielczych. Za wnioskiem opowiedziało się 4 członków Zespołu, przeciwko 6, wobec czego projekt takiego uregulowania osobowości prawnej upadł. W konsekwencji odrzucenia przez Zespół zasadniczej części koncepcji osobowości prawnej autorstwa A. Woltera J. Wasilkowski zgłosił nowy wniosek dotyczący wykreślenia z projektu kodeksu cywilnego całości zaproponowanej przez A. Woltera regulacji osobowości prawnej. Wniosek ten został

przyjęty. Następnie J. Wasilkowski zaproponował nowe w stosunku do projektu A. Woltera rozwiązanie, aby zdolność prawna osoby prawnej nie obejmowała praw i obowiązków wyłączonych przez ustawę lub przez oparty na niej statut. W odpowiedzi na to A. Chełmoński wyraził opinię, że przy takim sformułowaniu należałoby dać wyraz zasadzie, zgodnie z którą jeśli zdolność prawna osoby prawnej wypływa z ustawy, wówczas skutkiem jej przekroczenia powinna być nieważność czynności, która nie zawsze musi następować, jeśli zdolność prawna wypływa ze statutow. Jan Wasilkowski uznał doniosłość tej uwagi poczynionej przez A. Chełmońskiego, jednak postulował, aby kwestię tę przesądzić przy okazji dyskusji nad zdolnością do czynności prawnych. W konsekwencji postulat J. Wasilkowskiego został przez Zespół przyjęty. W dalszej części posiedzenia Zespół głosował kilka poprawek wniesionych przez poszczególnych jego członków. Między innymi przyjęto wniosek A. Chełmońskiego co do kształtu regulacji odnoszących się do odpowiedzialności za zobowiązania państwowych osób prawnych i Skarbu Państwa<sup>150</sup>.

Posiedzenie Zespołu Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej w dniu 29 marca 1957 r. Na posiedzeniu obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, H. Dawidowicz, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, S. Szer, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>151</sup>.

Przedmiot tego posiedzenia obejmował:

- 1) sprawy techniczno-organizacyjne oraz
- 2) dalszy ciąg dyskusji nad przepisami księgi I projektu kodeksu cywilnego PRL.

Ad 1. Odnośnie do spraw techniczno-organizacyjnych wyznaczono daty najbliższych posiedzeń Zespołu, jak również dokonano pierwszego merytorycznego podziału prac pomiędzy poszczególnych członków

<sup>150</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 88-89.

<sup>151</sup> *Ibidem*, k. 96.

Zespołu<sup>152</sup>. A. Chełmońskiemu przypadło w udziale opracowanie koreferatów do księgi III kodeksu cywilnego – *Zobowiązania*, w szczególności w zakresie: ogólnych przepisów o zobowiązaniach umownych, wykonania zobowiązań i skutków ich niewykonania oraz umowy agencyjnej<sup>153</sup>, umowy komisu, umowy przechowania, umowy ekspedycji<sup>154</sup> i umowy przewozu<sup>155</sup>. Nadto, na późniejszym etapie prac Zespołu, A. Chełmoński przyjął propozycję opracowania koreferatu do umowy rachunku bankowego oraz spółki dorazowej, o czym w dalszej części pracy.

Ad 2. Spora część posiedzenia poświęcona została rozważaniom nad problematyką czynności prawnych. Swój koreferat i jego obszerne uzasadnienie przedstawił J. Gwiazdomorski. W dyskusji udział wzięli J. Mayzel, H. Dawidowicz, J. Wasilkowski, W. Czachórski, A. Wolter, J. Marowski, K. Przybyłowski, S. Szer i A. Chełmoński, który czynnie starał się wpłynąć na ostateczny kształt tych rozwiązań, wnioskując o nadanie przepisom o czynnościach prawnych odpowiedniego, nieco odmiennego od propozycji koreferenta brzmienia<sup>156</sup>. W rezultacie argumenty A. Chełmońskiego trafiły do członków Zespołu i w głosowaniu nad wniesioną przez niego poprawką 5 obecnych (w tym przewodniczący) opowiedziało się za jej przyjęciem, zaś 5 przeciwko. Ostatecznie, z uwagi na głos przewodniczącego, poprawka została przyjęta. W dalszej części posiedzenia Zespół zajął się problematyką oświadczeń woli<sup>157</sup>.

Posiedzenie Zespołu Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej w dniu 30 marca 1957 r. Na posiedzeniu obecni byli: przewodniczący

<sup>152</sup> Szczegóły podziału zadań zob.: *ibidem*, k. 96-98.

<sup>153</sup> W kodeksie cywilnym – umowa agencyjna.

<sup>154</sup> Nazwę spedycja przyjęto nieco później, zob. bliżej: T. Dolata, *Wkład Władysława Górskiego...*, s. 113-114.

<sup>155</sup> Kontynuatorem prac nad umową ekspedycji i przewozu (po śmierci Chełmońskiego) był Władysław Górski – zob. bliżej: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285, teczka 5399, k. 176-217.

<sup>156</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/8, k. 106.

<sup>157</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 110-122.

J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, H. Dawidowicz, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, S. Szer, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>158</sup>. Ponadto w części posiedzenia udział wzięli zaproszeni w charakterze ekspertów psychiatrzy: Stanisław Batawia i Zdzisław Jaroszewski.

Przedmiotem posiedzenia była dyskusja nad zagadnieniami ochrony dóbr osobistych i ochrony wolności osobistej. Zaproszeni eksperci wyjaśniali i odpowiadali na pytania członków Zespołu w zakresie m.in. kierowania chorych do zamkniętych zakładów leczenia psychiatrycznego. S. Batawia stwierdził, że lepiej byłoby, gdyby przypadkami związanymi z chorobami psychicznymi zajmowała się specjalna ustawa psychiatryczna, a nie kodeks cywilny. W kontekście przymusowego umieszczania osób w zakładach psychiatrycznych A. Chełmoński wyraził opinię, że należałoby roztoczyć należytą kontrolę nad wypadkami, w których istnieją wątpliwości co do stanu chorobowego pacjenta. W odpowiedzi S. Batawia oświadczył, że w takich przypadkach powinna zostać zagwarantowana kontrola sądu. W dalszej części dyskusji A. Chełmoński zwracał uwagę na interesy osób bezpodstawnie umieszczanych w zakładach psychiatrycznych. Końcowa faza posiedzenia poświęcona została kontynuacji dyskusji nad problematyką czynności prawnych<sup>159</sup>.

Posiedzenie Zespołu Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej w dniu 31 marca 1957 r. Na posiedzeniu obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, H. Dawidowicz, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, S. Szer, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>160</sup>. Zespół kontynuował dyskusję nad problematyką czynności prawnych (zawarcie umowy, forma czynności prawnych, wady

---

<sup>158</sup> *Ibidem*, k. 123.

<sup>159</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, 123-140.

<sup>160</sup> *Ibidem*, k. 141.

oświadczenia woli). A. Chełmoński ponownie kilkakrotnie wyrażał swoją opinię co do diskutowanych problemów (m.in. w kwestii błędu)<sup>161</sup>.

W kolejnych posiedzeniach Zespołu w dniach 29 kwietnia – 1 maja 1957 r. A. Chełmoński nie uczestniczył. W protokołach ostatecznych z tych posiedzeń brakuje wzmianki dotyczącej przyczyny absencji uczonego.

Następne posiedzenie Zespołu było pierwszym posiedzeniem wyjazdowym, a odbyło się ono w dniach 24-29 maja 1957 r. w Osiecznej<sup>162</sup>. W dokumentacji znajdującej się w zasobach AAN pod sygn. 54/8 brakuje protokołu dotyczącego pierwszego dnia obrad (24 maja 1957 r.)<sup>163</sup>.

Natomiast na posiedzeniu w drugim dniu obrad (25 maja 1957 r.) w sesji przedpołudniowej obecni byli przewodniczący A. Wolter<sup>164</sup>, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, H. Dawidowicz, J. Gwiazdomorski, J. Marowski, K. Przybyłowski, A. Szpunar, J. Wasilkowski oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>165</sup>.

Zespół debatował nad problematyką nabycia własności. Profesor Chełmoński zaproponował zmiany w projekcie przepisów dotyczących przeniesienia własności rzeczy<sup>166</sup>. Ponadto wypowiadał się na temat zasadności przenoszenia własności nieruchomości w formie aktu notarialnego (poparł w tym zakresie stanowisko koreferenta – J. Marowskiego)<sup>167</sup>.

Na posiedzeniu w sesji popołudniowej obecni byli: przewodniczący W. Czachórski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, H. Dawidowicz, J. Gwiazdomorski, J. Marowski, K. Przybyłowski, A. Szpunar,

<sup>161</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 143-144, 148, 149, 150, 152-153, 157.

<sup>162</sup> Posiedzenia wyjazdowe składały się z sesji przed- i popołudniowej.

<sup>163</sup> Protokół ten dostępny jest w teczce: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285,teczka 5410, k. 1-36.

<sup>164</sup> Posiedzenia dotyczyły prawa własności – koreferentem był J. Marowski, dlatego obradom przewodniczył A. Wolter. W sytuacji bowiem, gdy koreferentem był J. Marowski, przewodnictwo obejmował inny z członków Zespołu.

<sup>165</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/8, k. 225.

<sup>166</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 226.

<sup>167</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 232.

J. Wasilkowski oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>168</sup>. Uczni kontynuowali dyskusję na temat nabywania i utraty własności. Głos ponownie zabierał A. Chełmoński, który wypowiadał się m.in. w sprawie nabywania rzeczy ruchomych w dobrej wierze od osoby nie będącej jej właścicielem<sup>169</sup>, a także zaproponował dłuższy (pięcioletni) termin dla nabycia własności rzeczy zbytej przez osobę nieuprawnioną<sup>170</sup>. W głosowaniu wnioski A. Chełmońskiego zostały przyjęte (większością 5 głosów za, 2 przeciwko). A. Chełmoński zabierał głos również w zakresie uregulowania przypadków postępowania z odnalezioną rzeczą pochodzącą z kradzieży. Zdaniem uczonego należało wówczas rzecz zwrócić właścicielowi, a regresu można domagać się od osoby, która rzecz zbyła. Odnośnie do terminu zasiedzenia A. Chełmoński zaproponował wprowadzenie dwudziestoletniego okresu w stosunku do nieruchomości, natomiast przy ruchomościach należałoby rozróżnić posiadanie w złej i dobrej wierze. W tym pierwszym przypadku wskazany byłby termin pięcioletni, w drugim – termin trzyletni<sup>171</sup>.

Na posiedzeniu w trzecim dniu obrad (26 maja 1957 r.) w sesji przedpołudniowej i popołudniowej obecni byli: przewodniczący W. Czachórski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, H. Dawidowicz, J. Gwiazdomorski, J. Marowski, K. Przybyłowski, A. Szpunar, J. Wasilkowski oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>172</sup>. Posiedzenia dotyczyły dalszej części prac nad prawem własności. Członkowie Zespołu debatowali bowiem nad problematyką zasiedzenia. Ponownie aktywny był A. Chełmoński, który zgłaszał swoje propozycje co do brzmienia poszczególnych przepisów<sup>173</sup>. W dalszej kolejności Zespół zajął się

---

<sup>168</sup> *Ibidem*, k. 234.

<sup>169</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 241.

<sup>170</sup> J. Gwiazdomorski proponował w tej sytuacji termin trzyletni. Zob. bliżej: *ibidem*, k. 243.

<sup>171</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 247.

<sup>172</sup> *Ibidem*, k. 249, 261.

<sup>173</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 249-250.



problematyką współwłasności, a dyskusja przeciągnęła się na sesję popołudniową<sup>174</sup>, w toku której znowu czynnie uczestniczył A. Chełmoński, kilkakrotnie zabierając głos w trakcie trwania obrad<sup>175</sup>. W sesji popołudniowej Zespół przeszedł do omawiania tematyki ochrony własności.

Na posiedzeniu w czwartym dniu obrad (27 maja 1957 r.) obecni byli: przewodniczący W. Czachórski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, H. Dawidowicz, J. Gwiazdomorski, J. Marowski, S. Szer, A. Szpunar, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>176</sup>. W agendzie obrad tego posiedzenia znalazła się ogólna dyskusja nad instytucją użytkowania oraz dalszy ciąg dyskusji nad poszczególnymi artykułami księgi II projektu k.c. (*Własność i inne prawa rzeczowe*). Koreferent J. Marowski przedstawił swoje koncepcje odnośnie do użytkowania. Następnie głos zabrał J. Wasilkowski, który skrytykował rozwiązania proponowane przez J. Marowskiego. W konsekwencji koreferent wycofał swoje wnioski, stąd też Zespół przystąpił do dyskusji nad poszczególnymi artykułami dotyczącymi użytkowania z projektu k.c. z 1955 r. A. Chełmoński kilkakrotnie wyrażał swoje stanowisko względem dyskutowanych rozwiązań<sup>177</sup>. Następnie członkowie Zespołu rozpoczęli omawianie rozwiązań dotyczących własności indywidualnej, a następnie własności osobistej. Posiedzenie w dniu 27 maja 1957 r. nie było podzielone na sesje przed- i popołudniową.

Na posiedzeniu w piątym dniu obrad (28 maja 1957 r.) w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący A. Wolter, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, H. Dawidowicz, J. Gwiazdomorski, J. Marowski, S. Szer, A. Szpunar, J. Wasilkowski oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>178</sup>. Zespół kontynuował

<sup>174</sup> Skład osobowy w sesji popołudniowej pokrywał się z tym w sesji przedpołudniowej (*ibidem*, k. 261).

<sup>175</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 255, 256, 257, 258, 262, 264-265.

<sup>176</sup> *Ibidem*, k. 269.

<sup>177</sup> *Ibidem*, k. 279, 280, 282.

<sup>178</sup> *Ibidem*, k. 288.

dyskusję nad poszczególnymi artykułami książki II projektu k.c. Powrócono zatem do przepisów dotyczących własności osobistej oraz omawiano problematykę posiadania.

W sesji popołudniowej<sup>179</sup> Zespół nadal zajmował się instytucją posiadania. A. Chełmoński wnosił o wydłużenie terminu dochodzenia roszczenia o naruszenie posiadania do 6 miesięcy. Wniosek uczonego został przyjęty<sup>180</sup>.

Na posiedzeniu w szóstym dniu obrad (29 maja 1957 r.) obecni byli: przewodniczący A. Wolter, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Cza-chórski, H. Dawidowicz, J. Gwiazdomorski, J. Marowski, S. Szer, A. Szpunar, J. Wasilkowski oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>181</sup>. Przedmiotem obrad były kwestie dotyczące ochrony własności. A. Chełmoński wypowiadał się m.in. w zakresie propozycji unormowania roszczenia o wydanie rzeczy ruchomych<sup>182</sup>. Posiedzenie to nie było podzielone na sesję przed- i popołudniową. Po zamknięciu posiedzenia w dniu 29 maja 1957 r. w pracach Zespołu nastąpiła trzymiesięczna przerwa. Kolejne posiedzenie Zespołu odbyło się bowiem dopiero we wrześniu 1957 r.

Posiedzenie Zespołu Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej w dniu 9 września 1957 r. Na posiedzeniu w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski i A. Wolter, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, Z. Przybyłowski, S. Szer, J. Wasilkowski oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>183</sup>. Obrady poświęcono omówieniu problemów związanych

---

<sup>179</sup> Skład Zespołu taki sam jak przed południem, *ibidem*, k. 298.

<sup>180</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 300-301.

<sup>181</sup> *Ibidem*, k. 304.

<sup>182</sup> Nie poparł propozycji H. Dawidowicz, której koncepcja zmierzała do wyeliminowania przedawnienia w zakresie roszczenia o wydanie rzeczy ruchomych wynikającego z własności państwowej – zob. bliżej: *ibidem*, k. 306. Aktywność i skuteczność Chełmońskiego udokumentowana jest również na kartach 313-314 protokołów, kiedy to Zespół przyjmuje proponowane przez niego rozwiązanie.

<sup>183</sup> *Ibidem*, k. 315.

z organizacją i techniką pracy (m.in. Zespół postanowił odbywać po dwa posiedzenia dziennie – w godz. 9.30-12.30 i 15.30-18.30<sup>184</sup>) oraz kontynuacji dyskusji nad poszczególnymi rozwiązaniami instytucji posiadania. Odnosnie do regulacji dozwolonej samopomocy przeciwko samowolnemu naruszeniu posiadania A. Chełmoński wniósł zastrzeżenia do pojęcia „niepowetowanej szkody”, które uznał za termin nasuwający wiele wątpliwości interpretacyjnych<sup>185</sup>. W popołudniowym posiedzeniu Zespołu (skład identyczny jak przed południem) w dalszym ciągu dyskutowano problematykę posiadania. Ponownie aktywny był A. Chełmoński, który zgłaszał swoje propozycje poszczególnych regulacji<sup>186</sup>. Szczególnie ciekawa była polemika uczonych na temat kodeksowego uregulowania zarzutu wadliwego posiadania (*exceptio vitiosae possessionis*). Zdecydowanym przeciwnikiem tej konstrukcji prawnej był J. Wasilkowski<sup>187</sup>, który kilkakrotnie dawał temu wyraz w swoich wypowiedziach<sup>188</sup>. Najdobitniej, nie unikając przy tym odwołań ideologicznych, przeciwko tej konstrukcji wypowiedział się następującymi słowami: „[...] zupełnie nie wiadomo, jakie rzeczowe przesłanki miałyby przemawiać za recypowaniem do kodeksu cywilnego PRL prawa rzymskiego lub koncepcji prawa formacji wczesnego kapitalizmu<sup>189</sup>. [...] Jakkolwiek został napisany

<sup>184</sup> W dalszej części prac Zespołu godziny te uległy modyfikacji (10.00-13.00 i 16.00-19.00).

<sup>185</sup> Zob. bliżej: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/8, k. 319-320.

<sup>186</sup> Część postulatów uczonego uzyskała poparcie członków Zespołu, część została odrzucona – zob. bliżej: *ibidem*, k. 321-327.

<sup>187</sup> Uczony ten, mimo że nie był przecież przewodniczącym Zespołu, na zdecydowanej większości posiedzeń był najaktywniejszy i (poza koreferentami poszczególnych materii) wywarł największy wpływ na prace Zespołu. Jego wnioski i poprawki najczęściej były przyjmowane przez członków Zespołu. Nadto jako przewodniczący całej Komisji Kodyfikacyjnej dbał on o właściwy ideologicznie kształt przyszłego kodeksu.

<sup>188</sup> Zob. przykładowo: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/8, k. 319.

<sup>189</sup> J. Wasilkowski odwołał się tutaj do wcześniejszych wypowiedzi J. Marowskiego, który jako koreferent, prezentując swoje koncepcje i propozycje regulacji, powołał się na prawo rzymskie i prawo wczesnokapitalistyczne.

projekt przyszłego kodeksu, nie uda się stworzyć dzieła doskonałego i uniknąć błędów. Można jednak i należy troszczyć się o właściwy profil tego kodeksu. Tymczasem wysuwane koncepcje stwarzają obawę, że kodeks ztraci właściwe oblicze<sup>190</sup>. W dalszej części wypowiedzi J. Wasilkowski odniósł się do poglądu Chełmońskiego co do zasady aprobującego koncepcję zarzutu wadliwego posiadania, uznając ten pogląd za „nie do przyjęcia”.

Na posiedzeniu w dniu 10 września 1957 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący A. Wolter, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Marowski, J. Mayzel, Z. Przybyłowski, S. Szer, J. Wasilkowski oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>191</sup>.

Zespół dyskutował nad zagadnieniem tzw. własności czasowej i wnioskami w sprawie użytkowania autorstwa J. Marowskiego (koreferenta). J. Marowski zasadniczo opowiedział się przeciwko wprowadzeniu do kodeksu instytucji własności czasowej. Poglądu tego nie podzielił S. Szer, podkreślając, że argumenty koreferenta nie przekonują do odejścia od tej instytucji. W dalszej części posiedzenia głos zabrał A. Chełmoński, który odnosząc się do poprzedzającej go wypowiedzi J. Wasilkowskiego, zasadniczo zgodził się na wprowadzenie omawianej instytucji, z zastrzeżeniem zastąpienia nazwy własność „czasowa” inną nazwą, np. własność „warunkowa”<sup>192</sup>. Z kolei A. Wolter stwierdził, że nie ma potrzeby tworzenia zbyt wielu instytucji i można poprzestać na a) użytkowaniu, b) własności czasowej i c) własności warunkowej. W związku z koncepcją własności warunkowej A. Chełmoński wskazał na potrzebę odpowiedniego sprecyzowania tej instytucji<sup>193</sup>.

---

<sup>190</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/8, k. 326.

<sup>191</sup> *Ibidem*, k. 335.

<sup>192</sup> *Ibidem*, k. 342.

<sup>193</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 345.

W popołudniowym posiedzeniu Zespołu (skład identyczny jak przed południem<sup>194</sup>) zakończono dyskusję nad instytucją użytkowania i rozpoczęto omawianie instytucji zastawu. Ponownie odnotować wypada aktywny udział A. Chełmońskiego. Poglądy jego kwestionował jednak J. Wasilkowski, na co odpowiadał mu A. Chełmoński, dzieląc się swoimi wątpliwościami co do stanowiska swojego oponenta. Ponadto z koncepcjami A. Chełmońskiego nie zgodził się jeszcze S. Szer<sup>195</sup>. Po omówieniu problematyki zastawu do dyskutowanego wcześniej problemu hipoteki powrócił J. Gwiazdomorski, wypowiadając się za zamieszczeniem w kodeksie przepisów materialno-prawnych. W rezultacie A. Chełmoński złożył wniosek o reasumpcję uchwały w sprawie hipoteki, podjętej już we wstępnej fazie prac Zespołu. Do tego wniosku przyłączył się J. Gwiazdomorski. Przeciwko wnioskowi wypowiedział się J. Wasilkowski, jednak nie przekonał on swoimi argumentami J. Gwiazdomorskiego. W konsekwencji do dyskusji włączył się koreferent (J. Marowski), który przeciwny był „petryfikacji” instytucji ksiąg wieczystych w kodeksie cywilnym. Ostatecznie on także sprzeciwił się wnioskowi A. Chełmońskiego o reasumpcję uchwały dotyczącej hipoteki. Natomiast za wnioskiem o reasumpcję tej uchwały opowiedział się S. Szer. W dalszej kolejności głos zabrał J. Wasilkowski, który ponownie starał się przekonać członków Zespołu do swojego zdania, zgodnie z którym należało kontynuować pierwsze czytanie projektu bez ksiąg wieczystych i hipoteki. A. Chełmoński podtrzymał jednak swój wniosek o reasumpcję uchwały w sprawie hipoteki. W rezultacie przewodniczący (A. Wolter) zarządził głosowanie, w wyniku którego wniosek A. Chełmońskiego nie uzyskał większości<sup>196</sup>. W końcowej części posiedzenia Zespół rozpoczął debatę nad problematyką służebności gruntowych. Koreferent (J. Marowski) przedstawił swoje propozycje regulacji tej problematyki, do których zastrzeżenia wnieśli

<sup>194</sup> *Ibidem*, k. 348.

<sup>195</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 350-351.

<sup>196</sup> *Ibidem*, k. 354.

członkowie Zespołu, w tym A. Chełmoński<sup>197</sup>. Przerwaną dyskusję postanowiono kontynuować na posiedzeniu w dniu kolejnym.

Na posiedzeniu w dniu 11 września 1957 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący A. Wolter, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Marowski, J. Mayzel, Z. Przybyłowski, S. Szer, A. Szpunar (przybył w trakcie posiedzenia) oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>198</sup>. Zespół w dalszym ciągu zajmował się problematyką służebności. Po raz kolejny aktywny był A. Chełmoński, który odnosił się do propozycji koreferenta (J. Marowskiego), wnosił swoje zastrzeżenia, proponował poprawki redakcyjne<sup>199</sup>. Uczony zgłosił nawet wniosek prowadzący w konsekwencji do reasumpcji jednej z wcześniej powziętych uchwał<sup>200</sup>.

W sesji popołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, S. Szer, A. Szpunar, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>201</sup>. Koreferentem był nieobecny na posiedzeniu W. Czachórski. Zespół rozpoczął pracę nad pierwszym czytaniem przepisów księgi III projektu kodeksu cywilnego – *Zobowiązania*. W trakcie sesji tej zajęto się pisemnymi wnioskami nieobecnego koreferenta dotyczącymi przepisów ogólnych. Członkowie Zespołu zgłaszali swoje uwagi do propozycji poszczególnych rozwiązań autorstwa W. Czachórskiego. Jeżeli chodzi o A. Chełmońskiego, wypowiadał się on m.in. w sprawie rozumienia pojęć: „cel społeczno-gospodarczy” i „zasady współżycia społecznego” w kontekście wykonania zobowiązania, wyrażał swoje stanowisko na temat poszczególnych rozwiązań, zgłaszał również pewne poprawki redakcyjne<sup>202</sup>.

<sup>197</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 354-357.

<sup>198</sup> *Ibidem*, k. 358.

<sup>199</sup> Zob.: *ibidem*, k. 359-363, 367, 372, 375.

<sup>200</sup> Wniosek ten nie uzyskał jednak większości głosów członków Zespołu (zob. bliżej: *ibidem*, k. 374).

<sup>201</sup> *Ibidem*, k. 377.

<sup>202</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 382, 385, 387, 389.

Na posiedzeniu w dniu 12 września 1957 r. w sesji przedpołudniowej i popołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, S. Szer, A. Szpunar, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>203</sup>. Tego dnia członkowie Zespołu: 1) omawiali technikę dalszej pracy Zespołu oraz 2) kontynuowali prace nad przepisami księgi III projektu kodeksu cywilnego – *Zobowiązania*.

Ad 1. W trakcie dyskusji ustalono m.in., że należy dołożyć starań, aby pierwsze czytanie (poświęcone problemom merytorycznym) zakończyć już w maju 1958 r. Drugie czytanie miało być poświęcone systematyce tekstu, terminologii oraz kwestiom merytorycznym nierozstrzygniętym w trakcie pierwszego czytania. Następnie projekt miał być przedłożony Wydziałowi Cywilnemu Komisji Kodyfikacyjnej. Jednocześnie planowano opracowanie uzasadnienia projektu, które będzie rozesłane członkom Zespołu celem wyrażenia uwag. Gotowy projekt z uzasadnieniem miał być opublikowany i miał stać się przedmiotem publicznej dyskusji, którą przewidywano na rok 1959. Wyniki tej dyskusji oraz uwagi i wnioski resortów (ministerstw) w dalszej kolejności miały być poddane analizie, której efekty stanowiłyby materiał do trzeciego czytania<sup>204</sup>.

Ad 2. W dyskusji nad przepisami ogólnymi prawa zobowiązań, a ściślej przy okazji rozważań na temat odszkodowania, A. Szpunar zaznaczył m.in., że celowe byłoby uprzednie omówienie problematyki związku przyczynowego, która łączy się z zagadnieniem odszkodowania. Zebrani zaakceptowali wniosek A. Szpunara. W dyskusji nad problemem związku przyczynowego J. Marowski wskazał na zasadność udzielenia w kodeksie wskazówek dla sądów co do tego, jak daleko sięga koncepcja związku przyczynowego i jak należy problem ten badać. Z poglądem tym zgodził się A. Chełmoński, zaoponował natomiast

<sup>203</sup> *Ibidem*, k. 391, 404.

<sup>204</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 391-392.

przeciwko koncepcji zacieśnienia problemu związku przyczynowego do takich granic, jakie przyjmuje prawo karne<sup>205</sup>.

W popołudniowej części dyskusji A. Chełmoński proponował zmiany dotyczące brzmienia jednego z artykułów dotyczących obowiązku naprawienia szkody dyskutowanych na posiedzeniu. Wniosek ten nie uzyskał jednak akceptacji większości członków Zespołu<sup>206</sup>. Debatowano także na temat regulacji zobowiązań solidarnych.

Na posiedzeniu w dniu 13 września 1957 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, S. Szer, A. Szpunar, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>207</sup>. Uczeni w dalszym ciągu pracowali nad pierwszym czytaniem przepisów księgi III projektu k.c. – *Zobowiązania*. Dyskusja dotyczyła:

- a) wniosków nieobecnego koreferenta W. Czachórskiego w zakresie zobowiązań solidarnych oraz zobowiązań podzielných i niepodzielných, jak również
- b) wniosków przedstawionych przez koreferenta A. Chełmońskiego co do ogólnych przepisów o zobowiązaniach umownych.

Ad a) A. Chełmoński opowiedział się przeciwko wprowadzeniu terminu zawitego do dochodzenia roszczeń od dłużników solidarnych<sup>208</sup>. Nadto, podobnie jak S. Szer i J. Wasilkowski, wypowiadał się przeciwko propozycji koreferenta, ażeby wprowadzić do kodeksu przepis uogólniający praktykę arbitrażową ograniczającą stosowanie przepisów o solidarności<sup>209</sup>.

---

<sup>205</sup> Do problematyki tej odnosił się zarówno A. Szpunar, jak i J. Marowski – zob. bliżej: *ibidem*, k. 400-402.

<sup>206</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 405-406.

<sup>207</sup> *Ibidem*, k. 415.

<sup>208</sup> *Ibidem*, k. 417.

<sup>209</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 419-420.



Ad b) w dalszej części posiedzenia Zespół zajął się tytułem III księgi III projektu kodeksu cywilnego (art. 335-349 projektu) – tzn. problematyką ogólnych przepisów o zobowiązaniach umownych. Koreferentem tej tematyki był A. Chełmoński<sup>210</sup>.

W sesji popołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, S. Szer, A. Szpunar, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>211</sup>. Dyskusja koncentrowała się wokół dalszych prac nad ogólnymi przepisami o zobowiązaniach umownych, których koreferentem był A. Chełmoński<sup>212</sup>.

Na posiedzeniu w dniu 14 września 1957 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, S. Szer, A. Szpunar, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>213</sup>. Przedmiotem obrad było czytanie przepisów dotyczących problematyki zobowiązań wynikających z aktów administracyjnych. Koreferentem tej tematyki był J. Mayzel. A. Chełmoński tylko raz zabrał głos na tym posiedzeniu, przyłączając się do propozycji J. Wasilkowskiego, który postulował usunięcie jednego z projektowanych przepisów. W rezultacie propozycja J. Wasilkowskiego, popierana przez A. Chełmońskiego, została przyjęta<sup>214</sup>.

Na posiedzeniu w dniu 21 października 1957 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski,

<sup>210</sup> Problematyka ta omówiona zostanie w rozdziale następnym.

<sup>211</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/8, k. 429.

<sup>212</sup> Problematyka ta omówiona zostanie w rozdziale następnym.

<sup>213</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/8, k. 442.

<sup>214</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 442-447.

S. Szer, A. Szpunar, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>215</sup>. Zespół kontynuował pracę nad problematyką zobowiązań wynikających z aktów administracyjnych<sup>216</sup> oraz zajął się tytułem V księgi III projektu kodeksu cywilnego (art. 354 i n. projektu) – tzn. problematyką wykonania zobowiązań i skutkami ich niewykonania (art. 354-403 projektu). Koreferentem tej tematyki był A. Chełmoński<sup>217</sup>.

W sesji popołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, S. Szer, A. Szpunar, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>218</sup>. Uczni kontynuowali obrady nad problematyką wykonania zobowiązań i skutkami ich niewykonania, której koreferentem był A. Chełmoński<sup>219</sup>.

Na posiedzeniu w dniu 22 października 1957 r. w sesji przedpołudniowej i popołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, A. Szpunar, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>220</sup>. Uczni kontynuowali obrady nad problematyką wykonania zobowiązań i skutkami ich niewykonania, której koreferentem był A. Chełmoński<sup>221</sup>.

Na posiedzeniu w dniu 23 października 1957 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu:

---

<sup>215</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej, sygn. 54/9, k. 2.

<sup>216</sup> Chełmoński w tej kwestii nie zabierał głosu.

<sup>217</sup> Problematyka ta omówiona zostanie w rozdziale następnym.

<sup>218</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/9, k. 16.

<sup>219</sup> Problematyka ta omówiona zostanie w rozdziale następnym.

<sup>220</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/9, k. 28, 38.

<sup>221</sup> Problematyka ta omówiona zostanie w rozdziale następnym.

A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, S. Szer, A. Szpunar, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>222</sup>. Zespół dokończył debatę nad zagadnieniem wykonania zobowiązań i skutkami ich niewykonania, którego koreferentem był A. Chełmoński<sup>223</sup>, oraz przeszedł do omawiania problematyki potrącenia, odnowienia i zwolnienia z długu (koreferent W. Czachórski). Chełmoński nie zabierał już głosu w tej dyskusji. Nadto na posiedzeniu tym, na wniosek przewodniczącego, postanowiono, że sesja Zespołu w miesiącu listopadzie nie odbędzie się z powodu zbyt krótkiego czasu do opracowania materiałów przez koreferentów<sup>224</sup>.

W sesji popołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, S. Szer, A. Szpunar, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>225</sup>. Przedmiotem dyskusji było dokończenie prac nad tematyką potrącenia, odnowienia i zwolnienia z długu<sup>226</sup> oraz problem zmiany wierzyciela lub dłużnika, którego koreferentem był A. Szpunar. A. Chełmoński nie zabierał głosu odnośnie do tej tematyki.

Na posiedzeniu w dniu 24 października 1957 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, S. Szer, A. Szpunar, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>227</sup>. Zespół

<sup>222</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/9, k. 49.

<sup>223</sup> Problematyka ta omówiona zostanie w rozdziale następnym.

<sup>224</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/9, k. 49.

<sup>225</sup> *Ibidem*, k. 60.

<sup>226</sup> A. Chełmoński tylko raz zgłaszał swoją propozycję – zob. bliżej: *ibidem*, k. 65.

<sup>227</sup> *Ibidem*, k. 72.

kontynuował pierwsze czytanie księgi III projektu k.c. (*Zobowiązania*), a rolę koreferenta pełnił A. Szpunar. A. Chełmoński aktywnie dyskutował nad projektem artykułu dotyczącego spełnienia świadczenia do rąk osoby trzeciej jako nabywcy wierzytelności<sup>228</sup>. W trakcie debaty nad problemem wykonania zobowiązania przez dłużnika lub osobę trzecią zgłoszono wniosek w sprawie recepcji w tym zakresie rozwiązań kodeksu zobowiązań. Stanowisko prezentowane we wniosku poparli W. Czachórski i A. Chełmoński, przeciwny był J. Wasilkowski. Wniosek nie uzyskał większości głosów członków Zespołu<sup>229</sup>.

W sesji popołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, S. Szer, A. Szpunar, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>230</sup>. Tematem dyskusji był dalszy ciąg prac nad regulacjami prawa zobowiązań (przejęcie długu). A. Chełmoński zgłosił wątpliwość, czy przejęcie długu zawsze powinno następować na piśmie. Zdaniem uczonego wymóg formy pisemnej może być uzasadniony jedynie wówczas, gdy dla powstania długu potrzebne jest zachowanie formy. Nadto A. Chełmoński zaproponował swoje brzmienie tego rozwiązania, a jego wniosek został przyjęty większością głosów 5 do 3<sup>231</sup>. Pod koniec posiedzenia A. Chełmoński złożył wniosek o reasumpcję jednej z wcześniej podjętych uchwał, nie zgadzając się z zasadą, w myśl której wszystkie zobowiązania związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego miały przechodzić na nabywcę. Wniosek ten został jednak odrzucony<sup>232</sup>.

---

<sup>228</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 73-75.

<sup>229</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 78-79.

<sup>230</sup> *Ibidem*, k. 80.

<sup>231</sup> *Ibidem*, k. 83-84.

<sup>232</sup> *Ibidem*, k. 88.

Na kolejnym posiedzeniu Zespołu w dniu 9 grudnia 1957 r. A. Chełmoński nie był obecny<sup>233</sup>. W zasobach AAN w Warszawie brakuje protokołów z posiedzeń odbytych przez Zespół w dniach 10-13 grudnia 1957 r., dlatego trudno powiedzieć, czy uczony brał udział w tych obradach. Wiadomo natomiast, że uczestniczył w ostatnim w 1957 r. posiedzeniu Zespołu, które odbyło się w dniu 14 grudnia. Na posiedzeniu tym obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, S. Szer, J. Topiński, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>234</sup>. Dyskusja oscylowała wokół regulacji prawa zobowiązań. A. Chełmoński tylko dwukrotnie zabierał głos w kwestiach zobowiązań wynikających z aktów administracyjnych, które to kwestie ostatecznie nie zostały rozstrzygnięte. Na wniosek J. Wasilkowskiego odroczono bowiem dyskusję w tej materii z zastrzeżeniem, że powinna ona zostać przeprowadzona przed przystąpieniem do części szczególnej zobowiązań<sup>235</sup>.

## 2. Posiedzenia Zespołu w 1958 r.

Pierwsze w 1958 r. spotkanie Zespołu Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej odbyło się w dniach 24 lutego – 1 marca 1958 r. w Mądralinie<sup>236</sup>. Posiedzenia te poświęcono pierwszemu czytaniu księgi IV projektu k.c. PRL – *Prawo rodzinne*. W zasobach AAN nie występują protokoły z posiedzeń, które miały odbyć się w dniach 24 i 25 lutego 1958 r. Na posiedzeniach w dniu 26 lutego 1958 r. (10.00-12.30 i 15.30-18.30) obecni

<sup>233</sup> *Ibidem*, k. 89. Protokół nie zawiera informacji dotyczącej przyczyny nieobecności uczonego.

<sup>234</sup> *Ibidem*, k. 106.

<sup>235</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 108-111.

<sup>236</sup> Właściwie w Emowie koło Otwocka. Genezę tej nazwy wyjaśnia A. Moszyńska, *Geneza prawa spadkowego...*, s. 289.

byli: przewodniczący J. Wasilkowski i w dalszej części posiedzenia J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, K. Przybyłowski, Z. Rzepka, S. Szer, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>237</sup>.

Uczeni debatowali nad problematyką stosunków majątkowych małżeńskich. W dyskusji m.in. na temat uznania ustroju ustawowego lub umownego za ustrój podstawowy A. Chełmoński zadeklarował gotowość głosowania za tym pierwszym jako za ustrojem podstawowym. Wypowiadał się także w kwestii zarządzania majątkiem wspólnym małżonków. Nadto jako jedyny głosował przeciwko zaproponowanemu przez A. Woltera brzmieniu projektu artykułu dotyczącego praw małżonków w zakresie zarządzeniem majątkiem wspólnym<sup>238</sup>. W dalszej części posiedzenia, przemawiając po J. Marowskim, A. Chełmoński poparł jego zapatrywanie co do zasad podziału majątku wspólnego małżonków, proponując ponadto rozszerzenie proponowanego przez swojego przedmówcę unormowania<sup>239</sup>.

Na posiedzeniu w dniu 27 lutego 1958 r. (10.30-12.30 i 15.00-18.30) obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, S. Szer, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>240</sup>. Zespół kontynuował dyskusję nad małżeńskimi stosunkami majątkowymi. Obrady rozpoczęto rozważaniami nad unormowaniem ustroju rozdzielności majątkowej. J. Marowski zaprezentował pogląd, że ustrój zupełnej rozdzielności majątkowej powinien istnieć wyłącznie jako ustrój przymusowy. Według tego uczonego niewskazane było dopuszczanie do umownego ustanawiania ustroju rozdzielności, który mógł być uzasadniony jedynie w sytuacji istnienia w małżeństwie określonych stanów patologicznych. Odmienne zapatrywanie wyraził A. Chełmoński, który

---

<sup>237</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/9, k. 112.

<sup>238</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 112-119.

<sup>239</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 126-127.

<sup>240</sup> *Ibidem*, k. 132.

wypowiedział się za dopuszczalnością umownego ustanowienia ustroju pełnej rozdzielności majątkowej (zarówno przed zawarciem związku małżeńskiego, jak i w trakcie jego trwania). Wskazywał m.in. na sytuacje, w których różnice w stanie majątkowym nupturientów mogą skłaniać ich (czasami na skutek wpływu rodziców) do zawierania umów majątkowych wprowadzających ustrój rozdzielnosci. Za możliwością umownego ustanowienia ustroju pełnej rozdzielnosci majątkowej opowiedzieli się także W. Bendetson i S. Szer. W związku ze zgłoszonymi uwagami J. Marowski zmienił swoje stanowisko odnośnie do ustroju pełnej rozdzielnosci majątkowej. Jednak poparł je J. Wasilkowski, negując prawdopodobieństwo prawidłowego funkcjonowania małżeństwa, które z góry wprowadzałoby zupełną odrębność majątku każdego z małżonków. W konkluzji mówca stwierdził, że ustrój pełnej rozdzielnosci majątkowej powinien zostać dopuszczony jedynie jako ustrój przymusowy, i zgłosił wniosek w tym zakresie. Koncepcja J. Wasilkowskiego nie przekonała J. Gwiazdomorskiego i A. Woltera, którzy opowiedzieli się za dopuszczalnością umownego ustanowienia ustroju pełnej rozdzielnosci majątkowej. W przeprowadzonym głosowaniu wniosek J. Wasilkowskiego nie uzyskał większości<sup>241</sup>. W dalszej kolejności przystąpiono do rozważań na temat ustroju ogólnej wspólności majątkowej. Przy okazji dyskusji nad podziałem majątku małżonków koreferent S. Szer zaproponował zapis, że w razie ustania ustroju ogólnej wspólności majątkowej podział majątku objętego tą wspólnością następuje po połowie, z wyłączeniem możliwości żądania pozbawienia jednego z małżonków w całości lub w części udziału w majątku wspólnym. Stanowisko koreferenta poparł J. Wasilkowski. Przemawiający kolejno W. Bendetson, A. Chełmoński i J. Marowski wypowiedzieli pogląd, zgodnie z którym zasada równego podziału majątku z wyłączeniem możliwości dokonywania korekt w tej podstawowej zasadzie podziału nie zawsze będzie słuszna. Najdalej poszedł A. Chełmoński, który wnosil o skreślenie

<sup>241</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 133-136.

projektowanego przez S. Szerę zapisu, wychodząc z założenia, że możliwość domagania się odmiennego podziału majątku aniżeli po połowie powinna być dopuszczona w każdym z systemów wspólności. Do stanowiska A. Chełmońskiego nie przekonał się J. Wasilkowski. W związku z bronionym przez A. Chełmońskiego postulatem dopuszczalności ustanowienia w umowie odmiennej zasady podziału niż po połowie członkowie Zespołu zaprezentowali pogląd, zgodnie z którym utrzymanie zapisu proponowanego przez koreferenta nie wyłącza możliwości przyjęcia w umowie innego kryterium podziału. Pomimo to J. Gwiazdomorski wystąpił z wnioskiem o zmianę zapisu proponowanego przez koreferenta, przedstawiając swoje rozwiązanie. Do wniosku tego przyłączył się A. Chełmoński. W głosowaniu tylko dwóch uczonych poparło wniosek (zapewne J. Gwiazdomorski i A. Chełmoński), większość obecnych wypowiedziała się przeciwko<sup>242</sup>. W toku tego posiedzenia A. Chełmoński jeszcze kilkakrotnie zabierał głos, zgłaszając swoje zastrzeżenia do projektowanych rozwiązań<sup>243</sup>.

Na posiedzeniu w dniu 28 lutego 1958 r. (10.00-12.30 i 15.00-18.30) obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, S. Szer, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>244</sup>. Przedmiotem posiedzenia była dyskusja nad rozwiązaniami projektu księgi IV kodeksu cywilnego PRL – *Prawo rodzinne*. W szczególności członkowie Zespołu omawiali zagadnienia dotyczące ustania małżeństwa wskutek uznania za zmarłego i rozwodu. Co do problematyki rozwodu A. Chełmoński zabierał głos w kwestii warunków uzyskania rozwodu i wypowiadał się za wprowadzeniem przesłanki nakładającej obowiązek uwzględniania interesów obojga małżonków. W rezultacie J. Wasilkowski, zgodnie z zapatrywaniem A. Chełmońskiego, zaproponował brzmienie przepisu uwzględniającego taką koncepcję. Proponowane rozwiązanie zgodne było

---

<sup>242</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 143-145.

<sup>243</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 147-151, 155.

<sup>244</sup> *Ibidem*, k. 157.



także z poglądem J. Marowskiego. W głosowaniu propozycja J. Wasilkowskiego uzyskała poparcie większości członków Zespołu<sup>245</sup>. Co do alimentów dla małżonka, który nie został uznany za winnego rozkładu pożycia, A. Chełmoński nie podzielił wizji J. Gwiazdomorskiego, który uważał, że po rozwodzie małżonek „niewinny” powinien mieć prawo do alimentów od małżonka „winnego” w takiej wysokości, by móc żyć na tej samej stopie życiowej, na jakiej żyje małżonek „winy”. Rozwiązanie to miałoby chronić w szczególności kobiety (żony). Natomiast zdaniem A. Chełmońskiego po rozwodzie małżonek winny rozkładu pożycia małżeńskiego powinien mieć obowiązek alimentacji małżonka „niewinnego”, jeżeli ten ostatni nie może utrzymać się własnymi siłami (choroba, niezdolność do pracy). Argumentację uczonego podzielił W. Bendetson<sup>246</sup>.

Na posiedzeniu w dniu 1 marca 1958 r. (10.00-12.30) obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, S. Szer, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>247</sup>. Zespół nadal pracował nad rozwiązaniami księgi IV projektu kodeksu cywilnego PRL – *Prawo rodzinne*. W szczególności członkowie Zespołu omawiali zagadnienia dotyczące ustalania ojcostwa. W toku tego posiedzenia A. Chełmoński tylko raz zabrał głos, opowiadając się (podobnie jak J. Gwiazdomorski) za utrzymaniem w projekcie przepisu dotyczącego uprawnień chorego psychicznie męża do zaprzeczenia ojcostwa. W trakcie głosowania przepis projektu, zgodnie ze stanowiskiem A. Chełmońskiego, został utrzymany<sup>248</sup>.

Kolejne spotkanie Zespołu Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej odbyło się w dniach 14-19 kwietnia 1958 r. w Mądralinie. A. Chełmoński nie był obecny (w protokołach brakuje wzmianki tłumaczącej powód

<sup>245</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 169-171.

<sup>246</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 175-177.

<sup>247</sup> *Ibidem*, k. 180.

<sup>248</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 181-183.

nieobecności uczonego). Zespół pracował nad przepisami dotyczącymi prawa rodzinnego i w ostatnim dniu przeszedł do pierwszego czytania księgi V projektu k.c. (*Spadki*).

Następna seria posiedzeń Zespołu odbyła się w dniach 12-16 maja 1958 r., a poświęcona była I czytaniu projektu księgi V (*Spadki*) kodeksu cywilnego PRL. Z uwagi na chorobę w posiedzeniach tych Chełmoński nie wziął udziału<sup>249</sup>.

W kolejnym terminie posiedzeń Zespołu (10-12 czerwca 1958 r. w Nieborowie) A. Chełmoński również nie uczestniczył (protokoły nie zawierają wzmianki o przyczynie nieobecności uczonego). Przedmiotem tych posiedzeń była dalsza część dyskusji nad prawem spadkowym i czytanie projektu przepisów o zobowiązaniach wynikających z zarządzeń administracyjnych.

Po wakacyjnej przerwie kolejne spotkanie Zespołu Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej odbyło się w dniach 4-9 września 1958 r. w Mądralinie. Na posiedzeniu w dniu 4 września 1958 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Przybyłowski, S. Szer, J. Wasilkowski oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>250</sup>. Posiedzenia te poświęcono dyskusji nad zagadnieniem ochrony spadkobierców koniecznych. W obszernej wypowiedzi A. Chełmoński szczegółowo rozważył pozytywne i negatywne aspekty problemu ochrony spadkobierców koniecznych zarówno w świetle obowiązujących ówczesnie przepisów, jak i założeń dyskutowanego projektu. Skrytykował dotychczasowe sposoby uregulowania instytucji zachowku i postulował konieczność znalezienia takich rozwiązań, które najlepiej odpowiadałyby potrzebom społecznym. Sugerował rozluźnienie dotychczasowych

---

<sup>249</sup> Zob. bliżej: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej, sygn. 54/10, k. 2.

<sup>250</sup> *Ibidem*, k. 146.

sztywnych reguł ochrony spadkobierców koniecznych i zastąpienie ich bardziej elastycznymi rozwiązaniami<sup>251</sup>.

W sesji popołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Przybyłowski, S. Szer, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>252</sup>. Zgromadzeni uczeni kontynuowali dyskusję nad regulacjami ochrony spadkobierców koniecznych. W rozważaniach nad proponowanym okresem co do darowizn doliczanych do spadku przy obliczaniu zachowku A. Chełmoński zakwestionował zasadność proponowanego terminu dziesięcioletniego. Termin ten uznał za zbyt długi, zwłaszcza jeżeli chodziło o stosunki wiejskie<sup>253</sup>. Nadto postawił wniosek dotyczący stylizacji jednego z artykułów dotyczących sposobów ustalania zachowku, jednak wniosek ten został odrzucony<sup>254</sup>.

Na posiedzeniu w dniu 5 września 1958 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Przybyłowski, S. Szer, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>255</sup>. Przedmiotem dyskusji nadal była problematyka ochrony spadkobierców koniecznych. Na posiedzeniu tym A. Chełmoński również starał się aktywnie wpływać na ostateczny kształt przyjmowanych rozwiązań, kilkakrotnie przedstawiając swoje zapatrywania. Między innymi wypowiadał się za dopuszczeniem, w określonych wypadkach, możliwości pieniężnego zaspokojenia roszczeń spadkobiercy koniecznego. Z poglądem tym nie zgodzili się W. Bendetson i S. Szer, którzy podnosili, że takie rozwiązanie naruszyłoby przyjętą już zasadę zachowku *in natura*. Krytyczne wobec idei A. Chełmońskiego stanowisko zajęł także J. Wasilkowski, przedstawiając negatywne aspekty wykonywania

<sup>251</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 150-151.

<sup>252</sup> *Ibidem*, k. 152.

<sup>253</sup> *Ibidem*, k. 155.

<sup>254</sup> *Ibidem*, k. 160.

<sup>255</sup> *Ibidem*, k. 162.

zachowku także w formie pieniężnej. Pomimo głosów przeciwnych A. Chełmoński konsekwentnie zgłosił swój wniosek w tym zakresie i wniosek ten spotkał się z poparciem większości członków Zespołu. Zdanie odrębne do wniosku złożyli J. Marowski, S. Szer i J. Wasilkowski<sup>256</sup>.

W sesji popołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, J. Przybyłowski, S. Szer, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>257</sup>. Uczni w dalszym ciągu prowadzili dyskusję z sesji przedpołudniowej. A. Chełmoński nie zabierał głosu.

Na posiedzeniu w dniu 6 września 1958 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący A. Wolter, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Marowski, J. Przybyłowski, S. Szer, J. Wasilkowski oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>258</sup>. Zespół zajął się czytaniem projektu przepisów dotyczących wspólności majątku spadkowego i działu spadku. A. Chełmoński poparł wniosek J. Wasilkowskiego, który opowiadał się za wprowadzeniem przepisu zezwalającego spadkobiercy na rozporządzanie udziałem w przedmiocie należącym do spadku tylko za zgodą wszystkich spadkobierców. Zdaniem A. Chełmońskiego należałoby jednak wniosek ten uzupełnić o postanowienie normujące wypadek, w którym brak jest zgody wszystkich współspadkobierców. Uzyskanie takiej zgody, według A. Chełmońskiego, było w wielu przypadkach utrudnione lub nawet niemożliwe. Dlatego uzasadnione było rozwiązanie, zgodnie z którym w braku zgody wszystkich współspadkobierców rozporządzenie byłoby bezskuteczne w stosunku do tych spośród nich, którzy swej zgody nie wyrazili. Poprawkę tę zaakceptował J. Wasilkowski. Za przyjęciem tych rozwiązań wypowiedziała się

---

<sup>256</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 162-163, 166-167.

<sup>257</sup> *Ibidem*, k. 169.

<sup>258</sup> *Ibidem*, k. 175.

w głosowaniu większość członków Zespołu<sup>259</sup>. W dalszej części posiedzenia A. Chełmoński, popierając stanowisko A. Woltera, negatywnie odniósł się do projektowanego przepisu dotyczącego wymogu, aby umowa o dział spadku zawierana była na piśmie. Nadto wysunął wątpliwość dotyczącą zasadności wymagania, aby w wypadku, gdy dział spadku miał objąć m.in. nieruchomość, niezbędna była dla całego działu forma aktu notarialnego. W związku z tym zaproponował rozwiązanie, zgodnie z którym jeżeli dział spadku miał dotyczyć nieruchomości, umowa w tym zakresie powinna być sporządzona w formie aktu notarialnego. J. Marowski zgodził się na przyjęcie tej propozycji<sup>260</sup>, która w głosowaniu nie uzyskała jednak poparcia większości członków Zespołu<sup>261</sup>.

W sesji popołudniowej obecni byli: przewodniczący A. Wolter, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Marowski, J. Przybyłowski, S. Szer, J. Wasilkowski oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>262</sup>. Członkowie Zespołu kontynuowali dyskusję nad przepisami dotyczącymi wspólności majątku spadkowego i działu spadku. A. Chełmoński tylko raz zabrał głos, a jego uwaga pośrednio wpłynęła na kształt projektowanego rozwiązania<sup>263</sup>.

Na posiedzeniu w dniu 7 września 1958 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Przybyłowski, S. Szer, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>264</sup>. Tematem dyskusji była problematyka darowizny. A. Chełmoński nie zabierał głosu na tym posiedzeniu.

<sup>259</sup> *Ibidem*, k. 178-180.

<sup>260</sup> Wniósł on jednak zastrzeżenie, według którego do ważności umowy działu spadku dotyczącego nieruchomości wystarczyć miała tylko forma pisemna.

<sup>261</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/10, k. 182.

<sup>262</sup> *Ibidem*, k. 183.

<sup>263</sup> *Ibidem*, k. 186.

<sup>264</sup> *Ibidem*, k. 192.

W sesji popołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Przybyłowski, S. Szer, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>265</sup>. Zespół kontynuował debatę nad zagadnieniami dotyczącymi darowizny oraz zajął się problematyką renty i dożywocia. Na posiedzeniu tym A. Chełmoński dwukrotnie odnosił się do propozycji koreferenta A. Woltera w zakresie przepisów o darowiznie i wypowiedział się co do kształtu propozycji uregulowania umowy dożywocia przez J. Marowskiego<sup>266</sup>.

Na posiedzeniu w dniu 8 września 1958 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, J. Przybyłowski, S. Szer, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>267</sup>. Przedmiotem posiedzenia były dalsze rozważania na temat instytucji renty i dożywocia. W toku dyskusji powrócono do poruszonego przez J. Wasilkowskiego w dniu 7 września w sesji popołudniowej problemu użycia formuły „w związku z...” lub „w zamian za...” odnośnie do przeniesienia własności nieruchomości w umowie dożywocia<sup>268</sup>. W kwestii tej A. Chełmoński wypowiedział się za przyjęciem formuły „w związku z...”, gdyż zdaniem uczonego sformułowanie to było szersze niż zwrot „w zamian za...”. Większość członków Zespołu była jednak przeciwna tej koncepcji, dlatego w głosowaniu wniosek A. Chełmońskiego został odrzucony<sup>269</sup>.

W sesji popołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel,

---

<sup>265</sup> *Ibidem*, k. 198.

<sup>266</sup> *Ibidem*, k. 199, 200, 201.

<sup>267</sup> *Ibidem*, k. 203.

<sup>268</sup> Formuła „w związku z...” zaczerpnięta była z ustawodawstwa niemieckiego, natomiast „w zamian za...” pochodziła z rozwiązań szwajcarskich.

<sup>269</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/10, k. 203-204.

J. Przybyłowski, S. Szer, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>270</sup>. Zespół dyskutował nad przepisami dotyczącymi czynów niedozwolonych. Przy okazji rozważań na temat relacji bezprawności do sprzeczności z zasadami współżycia społecznego A. Chełmoński twierdził, że należałoby zamieścić w projekcie normę interpretacyjną, zgodnie z którą bezprawność traktuje się na równi ze sprzecznością z zasadami współżycia społecznego. Członkowie Zespołu zastanawiali się nad treścią formuły dotyczącej naprawienia szkody. A. Chełmoński zaproponował taką regulację w brzmieniu: „Kto wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia, chyba że szkoda wynikła bez jego winy”<sup>271</sup>. Odnośnie do kwestii odpowiedzialności państwa za szkody wyrządzane przez jego organy A. Chełmoński uznał za zbędne wprowadzanie takiego przepisu do kodeksu<sup>272</sup>. Nadto dwukrotnie jeszcze wypowiadał się w zakresie kształtu przyjmowanych regulacji<sup>273</sup>.

Na posiedzeniu w dniu 9 września 1958 r. w sesji przedpołudniowej<sup>274</sup> obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, J. Przybyłowski, S. Szer, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>275</sup>. Zespół kontynuował prace nad problematyką czynów niedozwolonych. Na posiedzeniu tym A. Chełmoński ponownie aktywnie

<sup>270</sup> *Ibidem*, k. 136.

<sup>271</sup> Swoje propozycje przedstawili także J. Wasilkowski i K. Przybyłowski. Inni szeroko wypowiadali się na temat poszczególnych propozycji. J. Marowski zgłosił wniosek o uregulowanie tej problematyki tak jak w art. 134 Kodeksu zobowiązań: „Kto z winy swej wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia”. Formuła ta, jak wiemy, wprowadzona ostatecznie została jako art. 415 do Kodeksu cywilnego z 1964 r. Zob. bliżej całość dyskusji i tok głosowań nad tą problematyką: *ibidem*, k. 137-140.

<sup>272</sup> *Ibidem*, k. 143.

<sup>273</sup> *Ibidem*, k. 144-145.

<sup>274</sup> Tego dnia Zespół zakończył pracę po posiedzeniu przedpołudniowym.

<sup>275</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/10, k. 128.

uczestniczył w pracach nad redakcją poszczególnych rozwiązań prawnych z tego zakresu<sup>276</sup>.

W następnym terminie posiedzeń Zespołu (20-24 października 1958 r. w Kazimierzu Dolnym) A. Chelmoński nie uczestniczył (w protokołach brak informacji o przyczynie absencji uczonego). Przedmiotem tych posiedzeń była problematyka prac nad księgą *Zobowiązania* (umowa sprzedaży, dostawy) oraz księgą *Własność i inne prawa rzeczowe* (zastaw).

Kolejne spotkanie Zespołu Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej odbyło się w dniach 8-11 grudnia 1958 r. w Mądralinie. W posiedzeniach tych A. Chelmoński również nie uczestniczył (w protokołach ponownie brak informacji o powodzie nieobecności uczonego). Członkowie Zespołu zajmowali się problematyką m.in. bezpodstawnego wzbogacenia, umowy o dzieło, użyczenia czy pożyczki.

### 3. Posiedzenia Zespołu w 1959 r.

Pierwsze spotkanie Zespołu Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej w 1959 r. odbyło się w dniach 16-21 lutego w Mądralinie. Na posiedzeniu w dniu 16 lutego 1959 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chelmoński, W. Cza-chórski, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, J. Przybyłowski, Z. Rzepka, S. Szer, A. Szpunar, J. Topiński, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>277</sup>. Posiedzenie rozpoczęło od omówienia postulatu przyspieszenia I czytania projektu kodeksu cywilnego. A. Wolter dokonał przeglądu zagadnień, które zostały uchwalone, oraz pozostałych zagadnień wymagających jeszcze opracowania. Sugerował on, aby członkowie Zespołu w trakcie prac mniej uwagi poświęcali „kosmetyce” poszczególnych przepisów projektu, a więcej energii

<sup>276</sup> *Ibidem*, k. 129, 132-135.

<sup>277</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej, sygn. 54/11, k. 81.



koncentrowali na problemach fundamentalnych. Pod adresem przewodniczącego J. Marowskiego wysunął postulat, aby dalsze obrady Zespołu prowadzone były w kolejności przepisów przyjętego za podstawę prac projektu k.c. z 1955 r. Zdaniem A. Woltera nieprzestrzeganie procedowania według kolejności przepisów projektu utrudnia i hamuje postęp prac. Nadto zaproponował on ustalenie dalszego planu działania. Przewodniczący J. Marowski nie zgodził się z propozycją A. Woltera i z uwagi na fakt, że propozycja ta wymagała uprzedniego przemyślenia zagadnień, odroczył dyskusję nad planem dalszej pracy. Poruszył natomiast sprawę pracy protokolanta. Podniósł bowiem, że treść niektórych protokołów z poprzednich obrad (wrzesień i październik 1958 r.) nie odzwierciedlała wiernie tego, co zostało na tych posiedzeniach uchwalone. Zauważył to J. Gwiazdomorski, który wniósł poprawki do uchwał powziętych we wrześniu 1958 r., natomiast zastrzeżenia do tekstu uchwał z października 1958 r. wyraził sam przewodniczący. Wobec powyższego J. Marowski postanowił od bieżącej sesji osobiście czynić notatki w swoich zapiskach w przedmiocie treści i brzmienia podejmowanych uchwał. Co do poprawek wniesionych przez J. Gwiazdomorskiego do treści uchwał wrześniowych przewodniczący sprawę decyzji pozostawił Zespołowi. W odpowiedzi A. Chełmoński, W. Czachórski i S. Szer nie podzielili poglądu przewodniczącego, że problem ten powinien rozpatrywać cały Zespół. Dwaj ostatni uczeni zgłosili wniosek, ażeby sprawę ewentualnych korekt treści kwestionowanych protokołów przekazać do decyzji przewodniczącego Zespołu oraz referenta. Wobec braku sprzeciwu wniosek został zaakceptowany<sup>278</sup>. Dalsza część dyskusji dotyczyła już spraw merytorycznych. A. Chełmoński zabierał głos w kwestiach dotyczących rękopisów w obrocie społecznym czy wynagrodzenia kosztorysowego w umowie o dzieło<sup>279</sup>. Wypowiadał się także co do projektu uregulowania rachunku bankowego, podnosząc, że przepisy te właściwie nie regulują

<sup>278</sup> *Ibidem*, k. 81-85.

<sup>279</sup> *Ibidem*, k. 86, 90.

zagadnienia, a najważniejsze ich postanowienie zawarte jest w odesłaniu do osobnych przepisów. W odpowiedzi na uwagi A. Chełmońskiego przewodniczący J. Marowski zaproponował uczonemu przygotowanie koreferatu na temat omawianej instytucji, na co A. Chełmoński wyraził zgodę<sup>280</sup>. Następnie Zespół zajął się omawianiem instytucji zlecenia.

W sesji popołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, J. Przybyłowski, Z. Rzepka, S. Szer, A. Szpunar, J. Topiński, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokolował J. Winiarz<sup>281</sup>. W toku posiedzenia Zespół nadal pracował nad umową zlecenia, a A. Chełmoński zwrócił uwagę na problem ukształtowania odpowiedzialności za wyrządzoną szkodę w wypadkach, w których przyjmujący zlecenie powierza jego wykonanie osobie trzeciej<sup>282</sup>. Nadto podał w wątpliwość słuszność zasady, w myśl której w sytuacji, gdy przyjmujący zlecenie zobowiązał się spełnić je nieodpłatnie na rzecz państwa, odpowiedzialność jego ma kształtować się według zastrzonych reguł, niesprecyzowanych zresztą wyraźnie w przepisach o zleceniu. W związku z wątpliwościami A. Chełmońskiego wśród członków Zespołu podniosły się głosy, że zgodnie z regulacjami innych przepisów jeżeli zobowiązanie dotyczy mienia społecznego, dłużnik zobowiązany jest do zachowania szczególnego stopnia staranności. Zaniechano jednak dalszej dyskusji w tej sprawie, odraczając ją, zgodnie z wnioskiem A. Woltera, do II czytania<sup>283</sup>. W dalszej części posiedzenia A. Chełmoński kilkakrotnie jeszcze wypowiadał się co do kształtu proponowanych przepisów dotyczących zlecenia, próbując aktywnie wpłynąć (z różnym skutkiem) na ostateczne rozwiązania<sup>284</sup>. Następnie, przy okazji dyskusji nad instytucją prowadzenia cudzych spraw bez zlecenia, A. Chełmoński

---

<sup>280</sup> *Ibidem*, k. 90-91.

<sup>281</sup> *Ibidem*, k. 93.

<sup>282</sup> *Ibidem*, k. 94.

<sup>283</sup> *Ibidem*, k. 97.

<sup>284</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 100-102.

złożył wniosek dotyczący zmiany kształtu jednego z projektowanych przepisów. Wniosek ten nie uzyskał jednak większości głosów<sup>285</sup>. Pod koniec posiedzenia Zespół przystąpił do czytania przepisów umowy agencyjnej, których koreferentem był A. Chełmoński<sup>286</sup>.

Na posiedzeniu w dniu 17 lutego 1959 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Gwiazdomorski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Marowski, J. Mayzel, J. Przybyłowski, S. Szer, A. Szpunar, J. Topiński, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>287</sup>. Posiedzenie rozpoczęło się od dyskusji na temat włączenia do kodeksu przepisów o odpowiedzialności państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy państwowych. Koreferent tej problematyki A. Szpunar nadmienił, że omawiana problematyka uregulowana jest w odrębnej ustawie<sup>288</sup>, i w dość obszernym wywodzie starał się uzasadnić, że stan ten jest właściwy<sup>289</sup>. Nie zgodził się z nim W. Czachórski, który opowiedział się<sup>290</sup> za włączeniem tej problematyki do kodeksu<sup>291</sup>. Z kolei S. Szer był zdania, że zagadnienie to powinno znaleźć swoje rozstrzygnięcie w jednym przepisie, który wprowadzałby zasadę ogólną, a w zakresie rozwiązań szczegółowych odsyłałby do przepisów odrębnych<sup>292</sup>. Swoją pogląd wyrazili także J. Marowski, W. Bendetson, J. Mayzel, którzy stanęli na stanowisku, że problematyka ta winna znaleźć się w kodeksie. Podobny pogląd wyraził A. Chełmoński, twierdząc, że „cywiliści powinni dążyć, ażeby istotne

<sup>285</sup> *Ibidem*, k. 104.

<sup>286</sup> Problematyka ta omówiona zostanie w rozdziale następnym.

<sup>287</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/11, k. 113.

<sup>288</sup> Ustawa z dnia 15 listopada 1956 r. o odpowiedzialności Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy państwowych (Dz. U. Nr 54, poz. 243).

<sup>289</sup> Zob. bliżej: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/11, k. 113-116.

<sup>290</sup> Po wcześniejszym wprowadzeniu pewnych poprawek.

<sup>291</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 116-119.

<sup>292</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 119-121.

problemy cywilistyczne znalazły uregulowanie w kodeksie cywilnym, a do takich zaliczyć należy niewątpliwie problematykę uregulowaną ustawą z 15.11.1956 r.”<sup>293</sup>. Z kolei J. Topiński stwierdził, że optymalnym rozwiązaniem byłoby inkorporowanie przepisów tej ustawy do kodeksu cywilnego, jednak mogłoby to zahamować postęp prac kodyfikacyjnych. Dlatego też korzystniejsze będzie pozostawienie tej problematyki poza kodeksem<sup>294</sup>. Pogląd ten podzielili również K. Przybyłowski i A. Wolter. W głosowaniu w sprawie wniosku o włączenie postanowień ustawy z dnia 15 listopada 1956 r. do kodeksu cywilnego postanowiono o odrzuceniu tego wniosku<sup>295</sup>. W dalszej części dyskusji, która dotyczyła podstaw odpowiedzialności przy czynach niedozwolonych, A. Chełmoński nie zabierał głosu.

W sesji popołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Przybyłowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Gwiazdomorski, A. Szpunar, J. Topiński, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokolowali J. Winiarz i M. Gintowt<sup>296</sup>. Przedmiotem obrad był dalszy ciąg prac nad rozważanymi już przepisami o umowie agencyjnej oraz dyskusja nad problematyką komisji i przechowania. Koreferentem tych wszystkich zagadnień był A. Chełmoński<sup>297</sup>.

Na posiedzeniu w dniu 18 lutego 1959 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Gwiazdomorski, J. Przybyłowski, Z. Rzepka, S. Szer, A. Szpunar, J. Topiński, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokolował J. Winiarz<sup>298</sup>. Zespół kontynuował prace nad przepisami dotyczącymi podstaw odpowiedzialności z tytułu czynów niedozwolonych. Na posiedzeniu tym A. Chełmoński, podobnie

---

<sup>293</sup> *Ibidem*, k. 123.

<sup>294</sup> Argumentacja J. Topińskiego – zob.: *ibidem*, k. 124.

<sup>295</sup> *Ibidem*, k. 126-127.

<sup>296</sup> *Ibidem*, k. 135.

<sup>297</sup> Problematyka ta omówiona zostanie w rozdziale następnym.

<sup>298</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/11, k. 141.

jak A. Szpunar, wypowiadał się przeciwko nakładaniu zbyt surowej odpowiedzialności z tytułu nadzoru na rodziców małoletniego. Za takimi rozwiązaniami optował J. Gwiazdomorski<sup>299</sup>. Nadto A. Chełmoński poparł wniosek J. Marowskiego zmierzający do zniesienia wobec poszkodowanego pracownika odpowiedzialności, w wypadku gdy wykonanie czynności powierzyła pracownikowi jednostka państwowa. Przeciwko wnioskowi opowiedzieli się Z. Rzepka, J. Topiński, A. Szpunar, K. Przybyłowski, W. Czachórski. W konsekwencji wniosek J. Marowskiego, popierany przez A. Chełmońskiego, został w głosowaniu odrzucony<sup>300</sup>.

W sesji popołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Gwiazdomorski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, A. Szpunar, J. Topiński, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował M. Gintowt<sup>301</sup>. Zgromadzeni kontynuowali rozważania nad podstawami odpowiedzialności z tytułu czynów niedozwolonych. W toku posiedzenia W. Czachórski zaproponował bardzo szerokie ujęcie odpowiedzialności za szkodę osób prowadzących na własny rachunek przedsiębiorstwa lub zakłady poruszane za pomocą sił przyrody. Konceptji tej sprzeciwił się A. Chełmoński, jednak poddany pod głosowanie wniosek W. Czachórskiego uzyskał poparcie większości członków Zespołu. A. Chełmoński złożył do tego wniosku *votum separatum*<sup>302</sup>. W dalszej części dyskusji na tym posiedzeniu A. Chełmoński nie zabierał już głosu.

Na posiedzeniu w dniu 19 lutego 1959 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Gwiazdomorski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Mayzel, K. Przybyłowski, Z. Rzepka, S. Szer, A. Szpunar, J. Topiński, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>303</sup>. Zespół nadal zajmował się problematyką czynów niedozwolonych. Koreferent – A. Szpunar – zastanawiał

<sup>299</sup> *Ibidem*, k. 142-143.

<sup>300</sup> *Ibidem*, k. 148-151.

<sup>301</sup> *Ibidem*, k. 152.

<sup>302</sup> *Ibidem*, k. 153-155.

<sup>303</sup> *Ibidem*, k. 158.

się, czy nie byłoby właściwe nawiązanie w przedmiocie terminu przedawnienia roszczeń z tytułu czynów niedozwolonych do uregulowania przedawnienia w prawie karnym. Potrzeby takiej nie widzieli A. Chełmoński i S. Szer, którzy uważali, że trzyletni termin przedawnienia przewidziany w projekcie z 1955 r. jest wystarczający. Koreferent nie ustępował i tłumaczył członkom Zespołu zasadność wydłużenia tego terminu, jeżeli szkoda wynikała ze zbrodni lub występku, odnosząc problematykę do prawa karnego. W toku głosowania argumenty koreferenta zostały jednak odrzucone<sup>304</sup>. Dalsza część dyskusji, w której aktywnie uczestniczył A. Chełmoński, poświęcona była terminowi przedawnienia odpowiedzialności na zasadzie ryzyka<sup>305</sup>.

W sesji popołudniowej obecni byli: przewodniczący K. Przybyłowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Topiński, A. Szpunar, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował M. Gintowt<sup>306</sup>. Dyskusja toczyła się wokół przepisów o przechowaniu, ekspedycji, przewozie, gdzie koreferentem był A. Chełmoński<sup>307</sup>, oraz umowy spółki<sup>308</sup>. Odnośnie do tej ostatniej A. Chełmoński wypowiadał się przeciwko wprowadzaniu obowiązku zawierania umowy spółki na piśmie, w związku z tym złożył wniosek o skreślenie z projektu tego wymogu. Z wnioskiem tym nie zgodzili się A. Wolter oraz J. Gwiazdomorski. Ten ostatni uważał, że brak formy pisemnej niejednokrotnie uniemożliwia ustalenie warunków umowy. Głosy ww. uczonych nie przekonały jednak A. Chełmońskiego, który był zdania, że umowa spółki nie musi zawierać dokładnych danych co do jej warunków. Pogląd A. Chełmońskiego nie uzyskał akceptacji większości członków Zespołu<sup>309</sup>.

---

<sup>304</sup> *Ibidem*, k. 160-162.

<sup>305</sup> *Ibidem*, k. 163-166.

<sup>306</sup> *Ibidem*, k. 167.

<sup>307</sup> Problematyka ta omówiona zostanie w rozdziale następnym.

<sup>308</sup> Koreferentem problematyki dotyczącej spółki był A. Wolter.

<sup>309</sup> Zob. bliżej: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/11, k. 170.

Na posiedzeniu w dniu 20 lutego 1959 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Gwiazdomorski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, Z. Rzepka, S. Szer, A. Szpunar, J. Topiński, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>310</sup>. Członkowie Zespołu kontynuowali prace nad problematyką czynów niedozwolonych. W zakresie obowiązku naprawienia szkody wynikłej z czynu niedozwolonego wywiązała się dłuższa dyskusja. A. Chełmoński zgłosił swój wniosek o uregulowanie tej problematyki zgodnie z przedstawioną przez siebie argumentacją. Z kolei J. Gwiazdomorski wystąpił o przyjęcie i przegłosowanie jego koncepcji omawianego zagadnienia. W konsekwencji wniosek A. Chełmońskiego został odrzucony, przyjęto natomiast wniosek J. Gwiazdomorskiego<sup>311</sup>. W dalszej części posiedzenia, w której zajęto się problematyką szczególnych wypadków naprawienia szkody, A. Chełmoński nie zabierał głosu.

W sesji popołudniowej obecni byli: przewodniczący K. Przybyłowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, Z. Rzepka, S. Szer, A. Szpunar, J. Topiński, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>312</sup>. Przedmiotem posiedzenia było dokończenie czytania przepisów tytułu *Czyny niedozwolone* oraz kontynuowanie czytania przepisów dotyczących umowy spółki. Odnośnie do regulacji problematyki czynów niedozwolonych A. Chełmoński uznał za zasadne, aby w niektórych przypadkach poszkodowany mógł otrzymać jednorazowe odszkodowanie zamiast renty. Takie rozwiązanie dopuszczał obowiązujący kodeks zobowiązań, nie przewidywał go natomiast projekt kodeksu cywilnego z 1955 r. Uczony wniósł zatem o wprowadzenie takiego rozwiązania do projektu k.c. Wniosek ten poparli J. Topiński i, z pewnymi

<sup>310</sup> *Ibidem*, k. 172.

<sup>311</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 173-180.

<sup>312</sup> *Ibidem*, k. 184.

modyfikacjami, J. Gwiazdomorski. Przeciwno wypowiadał się koreferent A. Szpunar, S. Szer i A. Wolter. W głosowaniu wnioszek A. Chełmońskiego nie uzyskał większości głosów<sup>313</sup>. Co do uregulowania umowy spółki A. Chełmoński wypowiadał się na temat warunków wyłączenia wspólnika ze spółki. Złożył też wniosek dotyczący projektu regulacji, który został przyjęty<sup>314</sup>.

Na posiedzeniu w dniu 21 lutego 1959 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Gwiazdomorski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, Z. Rzepka, S. Szer, A. Szpunar, J. Topiński, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>315</sup>. W początkowej części posiedzenia Zespół kończył debatę nad przepisami dotyczącymi spółki. A. Chełmoński wypowiadał się merytorycznie na temat omawianych rozwiązań oraz wyraził zgodę na podjęcie się prac nad przygotowaniem przepisów o „spółce dorazowej”<sup>316</sup>. W dalszej części posiedzenia przystąpiono do czytania przepisów o poręczeniu. K. Przybyłowski wniósł o skreślenie przepisu dotyczącego możliwości potrącenia przez poręczyciela wierzytelności, która przysługuje dłużnikowi względem wierzyiciela. Przeciwno wnioskowi wypowiedział się W. Czachórski, A. Szpunar i A. Chełmoński. W głosowaniu wnioszek K. Przybyłowskiego przepadł. Nadto A. Chełmoński złożył przyjęty przez Zespół wniosek dotyczący pewnej liberalizacji postanowień związanych z koniecznością niezwłocznego zawiadomienia dłużnika o dokonanej zapłacie długu przez poręczyciela<sup>317</sup>. Posiedzenia popołudniowego nie przeprowadzono.

W następnym terminie posiedzeń Zespołu (16-20 marca 1959 r. w Mądralinie) A. Chełmoński nie uczestniczył (w protokołach brak informacji o przyczynie jego nieobecności). Przedmiotem tych posiedzeń

<sup>313</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 186-187.

<sup>314</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 189-190.

<sup>315</sup> *Ibidem*, k. 193.

<sup>316</sup> *Ibidem*, k. 197.

<sup>317</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 200.



była problematyka prac nad przepisami o użytkowaniu, kontraktacji, ugodzie, przyrzeczeniu publicznym, najmie i dzierżawie oraz umowie inwestycji.

Kolejne spotkanie Zespołu Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej odbyło się w dniach 22-25 kwietnia 1959 r. w Warszawie. Na posiedzeniu w dniu 22 kwietnia 1959 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, S. Szer, J. Topiński, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował M. Gintowt<sup>318</sup>. Dyskusja Zespołu dotyczyła instytucji „wypożyczenia” w kontekście umowy darowizny oraz przepisów o dostawie. Odnośnie do „wypożyczenia” jako rodzaju darowizny bez możliwości jej odwołania A. Chełmoński wypowiadał się i uzasadniał swoje stanowisko przeciwko przyjęciu takiego rozwiązania. W wyniku głosowania postanowiono traktować „wypożyczenie” jako darowiznę z prawem odwołania<sup>319</sup>. W zakresie przepisów o dostawie A. Chełmoński nie zabierał głosu na tym posiedzeniu.

W sesji popołudniowej obecni byli: przewodniczący K. Przybyłowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, S. Szer, J. Topiński, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował M. Gintowt<sup>320</sup>. Zespół kontynuował prace nad umową dostawy. A. Chełmoński wniósł poprawkę do wniosku koreferenta J. Topińskiego dotyczącego obowiązku organizacji państwowej dostarczania produkowanych przez nią artykułów osobie trzeciej. Wniosek z poprawką został przyjęty<sup>321</sup>.

Na posiedzeniu w dniu 23 kwietnia 1959 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu:

<sup>318</sup> *Ibidem*, k. 256.

<sup>319</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 257-258.

<sup>320</sup> *Ibidem*, k. 261.

<sup>321</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 262-266.

A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, S. Szer, J. Topiński, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował M. Gintowt<sup>322</sup>. Było to kolejne posiedzenie poświęcone umowie dostawy. Po raz kolejny zauważalna jest duża aktywność A. Chełmońskiego, który kilkakrotnie, zazwyczaj negatywnie w stosunku do propozycji koreferenta J. Topińskiego, wypowiadał się na temat przyjmowanych rozwiązań<sup>323</sup>.

W sesji popołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Gwiazdomorski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, S. Szer, J. Topiński, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował M. Gintowt<sup>324</sup>. Tematem dyskusji było dokończenie prac nad umową dostawy. Ponownie odnotować należy mocne zaangażowanie aktywnego w dyskusji A. Chełmońskiego<sup>325</sup>.

Na posiedzeniu w dniu 24 kwietnia 1959 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, K. Przybyłowski, S. Szer, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował M. Gintowt<sup>326</sup>. Zespół debatował m.in. na temat przepisów o prawach dożywotnika. A. Chełmoński wniósł poprawkę do wniosku koreferenta J. Gwiazdomorskiego dotyczącego podziału nieruchomości obciążonej. Wniosek z poprawką A. Chełmońskiego został przyjęty<sup>327</sup>.

W sesji popołudniowej obecni byli: przewodniczący K. Przybyłowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, S. Szer, J. Topiński, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował M. Gintowt<sup>328</sup>. Przedmiot obrad stanowiły przepisy o umowie

---

<sup>322</sup> *Ibidem*, k. 267.

<sup>323</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 268, 269, 270-271, 272, 273.

<sup>324</sup> *Ibidem*, k. 275.

<sup>325</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 276, 277-278.

<sup>326</sup> *Ibidem*, k. 279.

<sup>327</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 283.

<sup>328</sup> *Ibidem*, k. 285.

w zakresie robót inwestycyjnych i remontów kapitalnych. Koreferent Z. Rzepka postawił wniosek, aby wprowadzić do projektu nowy przepis obciążający wykonawcę niebezpieczeństwem przypadkowej utraty lub uszkodzenia przedmiotów dostarczonych przez inwestora. A. Chełmoński był zdania, że przepis ten szedł za daleko, przerzucając w każdym przypadku ryzyko na wykonawcę. Stąd też uczony uważał, że przepis ten powinien otrzymać brzmienie: „Wykonawcę obciąża odpowiedzialność za utratę przedmiotów dostarczonych przez inwestora”. Jednak w wyniku dyskusji A. Chełmoński cofnął swój wniosek<sup>329</sup>.

Na posiedzeniu w dniu 25 kwietnia 1959 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Gwiazdomorski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Marowski, J. Mayzel, S. Szer, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował M. Gintowt<sup>330</sup>. Zespół kontynuował prace nad przepisami o umowie w zakresie robót inwestycyjnych i remontów kapitalnych. A. Chełmoński negatywnie wypowiedział się odnośnie do wprowadzenia zapisu zezwalającego na odstąpienie od umowy w zakresie robót inwestycyjnych i remontów kapitalnych jedynie z ważnych powodów. Zdaniem uczonego w przypadkach inwestycji zasada realnego wykonania zobowiązania nie mogła mieć zastosowania, gdyż nie można nikogo zmusić do kontynuowania budowy, która na przykład stała się niecelowa<sup>331</sup>. W dalszej części posiedzenia zajęto się czytaniem przepisów o umowie rachunku bankowego. Koreferentem projektu tych rozwiązań był A. Chełmoński<sup>332</sup>.

Posiedzenia popołudniowego nie przeprowadzono.

Kolejne spotkanie Zespołu Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej odbyło się w dniach 11-14 maja 1959 r. w Mądralinie. W posiedzeniach tych A. Chełmoński nie uczestniczył (brak informacji o przyczynie

<sup>329</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 292-293.

<sup>330</sup> *Ibidem*, k. 294.

<sup>331</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 294-295.

<sup>332</sup> Problematyka ta omówiona zostanie w rozdziale następnym.

absencji uczonego). Przedmiotem tych posiedzeń była m.in. tematyka przyspieszenia dalszego toku prac nad kodeksem cywilnym, jak również problematyka tytułu wstępnego księgi I, użytkowania oraz inne zagadnienia.

Pierwsze po wakacyjnej przerwie spotkanie Zespołu Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej, które odbyło się w dniach 7-12 września 1959 r., dotyczyło omówienia przedstawionego przez referentów tekstu projektu k.c. uchwalonego w pierwszym czytaniu. Posiedzenie w dniu 7 września otworzył przewodniczący J. Marowski wspomnieniem poświęconym zmarłemu w dniu 16 sierpnia 1959 r. A. Chełmońskiemu, podkreślając bolesną stratę poniesioną przez naukę polską i Komisję Kodyfikacyjną<sup>333</sup>.

---

<sup>333</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej, sygn. 54/12, k. 72.

## Rozdział III

### **Adam Chełmoński jako koreferent w pracach Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej PRL**

Jak wcześniej wspomniano, w dniu 29 marca 1957 r. na posiedzeniu Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego A. Chełmoński przyjął na siebie obowiązki koreferenta w zakresie przygotowania: ogólnych przepisów o zobowiązaniach umownych (tytuł III: art. 335-349 projektu k.c. z 1955 r.), wykonania zobowiązań i skutków ich niewykonania (tytuł V: art. 354-403 projektu k.c. z 1955 r.<sup>334</sup>) oraz umowy agencji (tytuł XX: art. 607-614 projektu k.c. z 1955 r.), umowy komisu (tytuł XXI: art. 615-621 projektu k.c. z 1955 r.), umowy przechowania (tytuł XXII: art. 622-636 projektu k.c. z 1955 r.), umowy ekspedycji (tytuł XXIII: art. 637-645 projektu k.c. z 1955 r.) i umowy przewozu (tytuł XXIV: art. 646-659 projektu k.c. z 1955 r.)<sup>335</sup>. Nadto na późniejszym etapie prac Zespołu A. Chełmoński przyjął propozycję opracowania koreferatu do umowy rachunku bankowego (tytuł XVII: art. 581-585

---

<sup>334</sup> Tytuł V *Wykonanie zobowiązań i skutki ich niewykonania* składał się z działu I *Wykonanie zobowiązań* (art. 354-378), działu II *Skutki niewykonania zobowiązań* (art. 379-394) i działu III *Wykonanie i skutki niewykonania zobowiązań wzajemnych* (art. 395-403).

<sup>335</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/8, k. 97.

projektu k.c. z 1955 r.)<sup>336</sup> oraz „spółki dorazowej”<sup>337</sup> (tytuł XXV: projektu k.c. z 1955 r.)<sup>338</sup>.

Pełnienie funkcji koreferenta wiązało się z obowiązkiem przygotowania pismennego koreferatu, w którym koreferent proponował przyjęcie odpowiednich rozwiązań odnośnie do zadanej mu tematyki. Rozwiązania te mogły pokrywać się z rozwiązaniami zawartymi w przyjętym za podstawę obrad Zespołu projektem k.c. z 1955 r. albo mogły być inne. Wszystkie proponowane rozwiązania dyskutowano i poddawano pod głosowanie członków Zespołu. Propozycje poszczególnych rozwiązań stawały się propozycjami całego Zespołu, jeżeli uzyskiwały aprobatę większości członków Zespołu obecnych na posiedzeniu. W razie równości liczby głosów „za” i „przeciw” przyjęciu danego rozwiązania decydujące było stanowisko (głos) przewodniczącego obradom członka Zespołu.

## **1. Adam Chełmoński – koreferent wybranych przepisów części ogólnej księgi zobowiązań**

Pierwsze posiedzenie Zespołu, gdzie zajmowano się problematyką, której koreferentem był A. Chełmoński, odbyło się w dniu 13 września 1957 r. W sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, S. Szer, A. Szpunar, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował

---

<sup>336</sup> Pierwotnie przygotowanie koreferatu do tej problematyki powierzono J. Grynbergowi, który nie wywiązał się jednak z tego zadania (AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/11, k. 83). W dniu 16.02.1959 r. w trakcie obrad Zespołu zadanie to przejął A. Chełmoński (AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/11, k. 90-91).

<sup>337</sup> Spółki jednorazowej.

<sup>338</sup> Opracowanie w tym zakresie zlecono A. Chełmońskiemu na posiedzeniu Zespołu w dniu 21.02.1959 r. (AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/11, k. 197).

J. Winiarz<sup>339</sup>. Przedmiotem posiedzenia był dalszy ciąg pierwszego czytania przepisów księgi III projektu k.c. – *Zobowiązania*. Zespół zajął się tytułem III księgi III projektu kodeksu cywilnego (art. 335-349 projektu) – tzn. problematyką ogólnych przepisów o zobowiązaniach umownych, których koreferentem był właśnie A. Chełmoński<sup>340</sup>.

Koreferent wyjaśnił ogólne założenia zmian, które zaproponował względem projektu z 1955 r., oraz przedstawił swój stosunek do zasady swobody umów. Przypominając, że ówczesna gospodarka polska miała w znacznym stopniu charakter planowy, A. Chełmoński tylko w ograniczonym jednak zakresie widział konieczność projektowania stosunków obligacyjnych o charakterze przymusowym. Projektowane przez niego przepisy dotyczące zobowiązań na ogół miały na celu potraktowanie stosunków obligacyjnych jako przepisów *iuris dispositivi*. Zdaniem Chełmońskiego możliwość tworzenia przez strony stosunków umownych według własnego uznania, choć niepodniesiona do godności zasady wolności umów, wynikała z brzmienia wcześniej uzgodnionych przepisów, stąd też nie było bezwzględnej potrzeby wprowadzania podobnej regulacji w dziale dotyczącym ogólnych przepisów o zobowiązaniach umownych. W odpowiedzi J. Wasilkowski podkreślił, że w projekcie k.c. z 1955 r. obowiązywała zasada, iż czynność prawna mogła być swobodnie ukształtowana przez każde działanie, byle tylko nie było ono sprzeczne z ustawą, nie miało na celu obejścia prawa i nie pozostawało w sprzeczności z zasadami współżycia społecznego. Zachodziła jednak, zdaniem Wasilkowskiego, istotna różnica pomiędzy przepisami o charakterze obligacyjnym a przepisami innych działów prawa, w których przeważały normy *iuris cogentis*. Nie chcąc wprowadzać ogólnej formuły, argumentował Wasilkowski, należałoby przy poszczególnych przepisach księgi *Zobowiązania*, celem podkreślenia, że dany przepis stanowi normę *iuris cogentis*,

<sup>339</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/8, k. 415.

<sup>340</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 422-428.

zamieszczać postanowienie o treści: „odmienne zastrzeżenie jest nieważne”. Rozwiązanie takie uznał on jednak za niewskazane. W toku dalszej części dyskusji m.in. K. Przybyłowski i A. Wolter podnieśli zasadność wprowadzenia nowego postanowienia, na mocy którego strony mogłyby zawierać umowy nieprzewidziane w kodeksie. Mówcy wskazywali w każdym razie na potrzebę odpowiedniego przepisu w części ogólnej zobowiązań, gdyż nie wystarczą postanowienia wcześniej uzgodnionych przepisów dotyczących czynności prawnej. W związku z tym J. Wasilkowski zaproponował wstępnie nową redakcję art. 302 projektu k.c., która brzmiała: „Zobowiązania wynikają z umów prawnie zawartych, jak również z jednostronnych czynności prawnych, z aktów administracyjnych, wyrządzenia szkody oraz z innych zdarzeń, z którymi ustawa łączy powstanie zobowiązania”. Koncepcję J. Wasilkowskiego postanowiono, po zresumowaniu podjętej uprzednio uchwały w sprawie art. 302, przyjąć jako podstawę do nowego zredagowania tego artykułu<sup>341</sup>. Następnie członkowie Zespołu przeszli do omawiania propozycji koreferenta (A. Chełmońskiego) dotyczących „Ogólnych przepisów o zobowiązaniach umownych”. W sesji przedpołudniowej uzgodniono brzmienie art. 335-337 projektu.

Artykuł 335 projektu, pomimo dyskusji członków Zespołu i głosu J. Wasilkowskiego, który zgłosił potrzebę zmiany jego redakcji, przyjęto z jedną drobną poprawką w wersji zaproponowanej przez koreferenta<sup>342</sup>.

Odnosnie do art. 336, zgodnie z sugestiami S. Szera, J. Wasilkowskiego, A. Woltera i W. Bendetsona, artykuł ten, mimo próby obrony jego istnienia przez A. Chełmońskiego, został skreślony.

Podobny los spotkał art. 337, który również został skreślony (na wniosek J. Mayzela)<sup>343</sup>.

---

<sup>341</sup> Zob. bliżej: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/8, k. 422-425.

<sup>342</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, s. 425-426.

<sup>343</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, s. 426-428.



W sesji popołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, S. Szer, A. Szpunar, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>344</sup>. Dyskusja koncentrowała się wokół dalszych prac nad „Ogólnymi przepisami o zobowiązaniach umownych”, których koreferentem był A. Chełmoński<sup>345</sup>. W toku tej sesji Zespół opracował brzmienie dotychczasowych art. 338-349 projektu k.c. z 1955 r.

Art. 338 z uwagi na brak wniosków koreferenta<sup>346</sup> i uwag członków Zespołu przyjęto w brzmieniu projektu z 1955 r.

Art. 339 projektu został na wniosek A. Chełmońskiego skreślony.

Sporo dyskusji wywołało brzmienie art. 340 i propozycja koreferenta uzupełnienia jego treści. W dyskusji głos zabierali: S. Szer, J. Gwiazdomorski, A. Wolter, J. Wasilkowski, J. Marowski, K. Przybyłowski i sam koreferent A. Chełmoński. W wyniku głosowania poprawka koreferenta nie zyskała poparcia większości członków Zespołu. Zatem art. 340 § 1 przyjęty został w brzmieniu projektu z 1955 r., natomiast w § 2 przedłużono termin przedawnienia roszczeń do lat 5<sup>347</sup>.

Art. 341 – brak wniosków koreferenta. Natomiast z wnioskiem o uzupełnienie tego art. wystąpił J. Marowski, który zgłosił również wniosek odnoszący się do art. 342. W dyskusji o wnioskach J. Marowskiego krytycznie wypowiedzieli się S. Szer, W. Bendetson, J. Wasilkowski i A. Wolter. Wniosek J. Marowskiego odnośnie do art. 341 nie został przyjęty, a wnioskodawca złożył *votum separatum* i zastrzegł złożenie do protokołu pisemnego uzasadnienia swojego zdania odrębnego. Wobec braku innych wniosków do art. 341 przepis przyjęto w brzmieniu projektu k.c. z 1955 r.

---

<sup>344</sup> *Ibidem*, k. 429.

<sup>345</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 429-441.

<sup>346</sup> Formuła „brak wniosków koreferenta” oznaczała, że opowiadał się on za utrzymaniem tego artykułu w brzmieniu z projektu k.c. z 1955 r.

<sup>347</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, s. 429-433.

Art. 342 § 1 również przyjęto w brzmieniu projektu z 1955 r. Do § 2 tego artykułu poprawkę zgłosił koreferent A. Chełmoński. Poprawka ta uznana jednak została przez członków Zespołu za zbędną, stąd też A. Chełmoński ją wycofał. W rezultacie § 2 art. 342 przyjęty został w brzmieniu projektu z 1955 r.<sup>348</sup>

Art. 343 projektu – brak wniosków koreferenta, przyjęto w brzmieniu projektu z 1955 r.

Art. 344 projektu – brak wniosków koreferenta. J. Gwiazdomorski wniósł o zmianę redakcji § 2. Wniosku tego nie poparł J. Wasilkowski, jednak większość członków Zespołu pozytywnie ustosunkowała się do wniosku J. Gwiazdomorskiego. Paragraf 3 art. 344 przyjęto w brzmieniu projektu.

Art. 345 projektu – J. Marowski zaproponował swoje brzmienie treści § 1 tego artykułu, a koreferent zaproponował uzupełnienie brzmienia § 2. W toku dyskusji utrzymano kształt tego artykułu w brzmieniu projektu z 1955 r.

Art. 346 projektu – brak wniosków koreferenta, przyjęto w brzmieniu projektu z 1955 r.

Art. 347 projektu – J. Mayzel zgłosił wniosek o skreślenie tego artykułu. W toku dyskusji do wniosku przyłączył się J. Wasilkowski i J. Gwiazdomorski. W konsekwencji wniosek J. Mayzela przyjęto większością głosów.

Art. 348 projektu – brak wniosków koreferenta. Zdaniem A. Szpunara norma art. 348 była zbyt lakoniczna, dlatego opowiedział się on za rozbudowaniem tego przepisu o postanowienie normujące kwestię skutków wykonania umownego prawa odstąpienia (*vide* art. 78 § 2 kodeksu zobowiązań<sup>349</sup>). A. Wolter opowiedział się za przywróceniem całego art. 78 k.z. Koreferent A. Chełmoński zaproponował rozważenie uzupełnienia projektu także o przepis art. 79 k.z., jednak A. Szpunar i J. Wasilkowski

<sup>348</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, s. 433-437.

<sup>349</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. (Dz. U. Nr 82, poz. 598 z późn. zm.), dalej: k.z.

nie poparli tego stanowiska. W rezultacie A. Chełmoński nie podtrzymał swojej sugestii. W głosowaniu większość członków Zespołu wypowiedziała się za wprowadzeniem do projektu wszystkich trzech paragrafów art. 78 k.z.<sup>350</sup> jako art. 348<sup>1</sup>.

Art. 349 – brak uwag koreferenta, przyjęto w brzmieniu projektu z 1955 r.<sup>351</sup>

Na posiedzeniu w dniu 21 października 1957 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący: J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, S. Szer, A. Szpunar, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>352</sup>. Zespół zajął się tytułem V księgi III projektu kodeksu cywilnego (art. 354 i n. projektu) – tzn. problematyką wykonania zobowiązań i skutkami ich niewykonania (art. 354-403 projektu). Koreferentem tej tematyki był A. Chełmoński<sup>353</sup>.

Odnosnie do art. 354 projektu – koreferent zaproponował skreślenie § 1 i korektę § 2, kwestionując wyrażoną w § 1 zasadę obowiązku przyjmowania świadczenia częściowego w stosunkach między jednostkami gospodarki społecznej. Wniosek A. Chełmońskiego poparł J. Mayzel i J. Wasilkowski. Ten ostatni postulował wprowadzenie w miejsce art. 354 przepisu, który zawierałby jedno elastyczne sformułowanie, takie samo dla obrotu społecznego i dla pozostałej sfery stosunków

---

<sup>350</sup> Art. 78 § 1. W przypadku odstąpienia od umowy uważa się, jak gdyby umowa wcale nie była zawarta.

§ 2 To, co strony sobie już świadczyły, ulega zwrotowi w stanie niezmienionym, chyba że zmiana była konieczna w granicach zwykłego zarządu.

§ 3 Za świadczone usługi oraz za korzystanie z rzeczy należy się drugiej stronie odpowiednie wynagrodzenie.

<sup>351</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/8, k. 437-441.

<sup>352</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/9, k. 2.

<sup>353</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 4-15.

cywilnoprawnych. Następnie J. Wasilkowski zaproponował nowe, przyjęte przez członków Zespołu brzmienie tego przepisu<sup>354</sup>.

Art. 355 projektu – koreferent wniósł o niewielką korektę § 1 tego artykułu. Swoją zmianę redakcji tego paragrafu zaproponował również J. Gwiazdomorski, jednak nie została ona przyjęta przez Zespół. Wnioskodawca bezskutecznie próbował bronić swojej poprawki, ale ostatecznie J. Wasilkowski przedłożył swój projekt § 1 tego artykułu. Projekt ten został przyjęty. Przepisy § 2 i § 3 utrzymano bez zmian<sup>355</sup>.

Art. 356 projektu – brak wniosków koreferenta. Swoje poprawki zgłosili A. Wolter i J. Gwiazdomorski. W. Czachórski poparł koncepcje A. Woltera, nadto sprostował omyłkę w ostatnim wyrazie art. 356. Co do wniosku A. Woltera, niektórzy członkowie Zespołu byli mu przeciwni, wypowiadając się za utrzymaniem wersji zawartej w projekcie (A. Chełmoński, S. Szer). Swoje zastrzeżenia zgłosił też J. Marowski i J. Gwiazdomorski. Natomiast nie oponował przeciwko poprawce J. Wasilkowski, który uzupełnił jeszcze wniosek A. Woltera swoją propozycją. W konsekwencji wniosek A. Woltera uzupełniony propozycją J. Wasilkowskiego został przyjęty. Przyjęto także poprawkę J. Gwiazdomorskiego<sup>356</sup>.

Art. 357 projektu – brak wniosków koreferenta i poprawek członków Zespołu. Przepis przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu<sup>357</sup>.

Art. 358 projektu – brak wniosków koreferenta. Swoje zastrzeżenia do tego przepisu zgłosił A. Wolter, który zaproponował rozszerzenie jego treści. Odmienne stanowisko zajął J. Gwiazdomorski, który z kolei opowiedział się za przywróceniem art. 191 k.z.<sup>358</sup> Następnie głos zabrał

---

<sup>354</sup> *Ibidem*, k. 4-5.

<sup>355</sup> *Ibidem*, k. 5.

<sup>356</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/9, k. 6-7.

<sup>357</sup> *Ibidem*, k. 7.

<sup>358</sup> Art. 191 § 1. Sumę pieniężną dłużnik obowiązany jest, w braku odmiennego postanowienia umowy, przesłać wierzycielowi na swój koszt i niebezpieczeństwo do miejsca, gdzie wierzyciel ma swe zamieszkanie albo siedzibę przedsiębiorstwa.

J. Wasilkowski, który za postępowy uznał wniosek A. Woltera, jednak wyraził wątpliwość co do tego, czy uda się wprowadzić go w życie. Stąd też, zdaniem Wasilkowskiego, należałoby raczej wprowadzić jeszcze inny, dodatkowy przepis. W trakcie dyskusji zwolennicy wniosku A. Woltera starali się wskazywać zalety tej poprawki, posługując się przykładami praktycznymi. W rezultacie wniosek A. Woltera został przyjęty. Odrzucono natomiast wniosek J. Gwiazdomorskiego dotyczący przywrócenia art. 191 k.z. W trakcie dyskusji głos zabierali jeszcze m.in. J. Wasilkowski, J. Mayzel i W. Czachórski. W rezultacie członkowie Zespołu ustalili kształt art. 358 w brzmieniu znacznie szerszym niż to proponowane przez koreferenta<sup>359</sup>.

Art. 359 projektu – brak wniosków koreferenta. Swoją propozycję tego art. przedstawił A. Wolter. Propozycja ta została przyjęta. Następnie A. Wolter wypowiedział się za wprowadzeniem jako art. 359<sup>1</sup> przepisu art. 484 projektu k.c. z 1948 r. Również i ten wniosek przyjęto<sup>360</sup>.

Art. 360 projektu – A. Chełmoński zaproponował uzupełnienie treści tego artykułu, czemu przeciwny był A. Wolter, uważając je za zbędne. W głosowaniu wniosek koreferenta nie uzyskał większości, tym samym utrzymano tekst art. 360 w brzmieniu projektu kodeksu<sup>361</sup>.

Art. 361 i 362 projektu – brak wniosków koreferenta i poprawek członków Zespołu. Przepisy przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu<sup>362</sup>.

Art. 363 projektu – A. Chełmoński zaproponował nowe brzmienie § 3 tego artykułu. Proponował on wprowadzenie ustawowego upoważnienia dla Rady Ministrów w przedmiocie określenia zakresu prawa

---

§ 2. Jeżeli wierzyciel zmienił miejsce zamieszkania albo siedzibę swego przedsiębiorstwa po powstaniu zobowiązania, ponosi spowodowaną przez tę zmianę nadwyżkę kosztów przesłania.

<sup>359</sup> Zob. bliżej: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/9, k. 7-10.

<sup>360</sup> *Ibidem*, k.10.

<sup>361</sup> *Ibidem*, k. 10-11.

<sup>362</sup> *Ibidem*, k. 11.

zatrzymania względem organizacji państwowych. Z poglądem koreferenta nie zgodzili się S. Szer i A. Wolter. Natomiast J. Mayzel i J. Gwiazdomorski opowiedzieli się za skreśleniem § 3 tego artykułu. W trakcie ożywionej dyskusji swoje poglądy przedstawili m.in: J. Wasilkowski, J. Marowski, S. Szer i A. Szpunar. W rezultacie A. Chełmoński wycofał swój wniosek o nadanie § 3 nowego brzmienia. W miejsce tego wniosku zgłosił propozycję innej korekty odnoszącej się do tego paragrafu. Wniosek ten uzyskał akceptację większości członków Zespołu, natomiast odrzucono propozycję sformułowaną przez J. Gwiazdomorskiego dotyczącą skreślenia § 3 tego artykułu<sup>363</sup>.

W sesji popołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, S. Szer, A. Szpunar, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>364</sup>. Uczenni kontynuowali obrady nad problematyką wykonania zobowiązań i skutkami ich niewykonania, której koreferentem był A. Chełmoński<sup>365</sup>.

Art. 364 projektu – A. Chełmoński wniósł o rozszerzenie brzmienia § 1, co zostało pozytywnie przyjęte przez członków Zespołu. Swoje zastrzeżenia do określenia „przedsiębiorstwo handlu zagranicznego” używanego w art. 364-370 projektu zgłosił J. Mayzel, przewidując, że w przyszłości również inne przedsiębiorstwa państwowe będą zawierały umowy z zagranicą. Dlatego zaproponował, aby przepisy art. 364-370 rozszerzyć na wszystkie przedsiębiorstwa. Co do zasady z poglądem J. Mayzela nie zgodził się J. Wasilkowski, który dostrzegł jednak zasadność odejścia od sformułowania „przedsiębiorstwo handlu zagranicznego” na rzecz określenia „w stosunkach obrotu zagranicznego”. Zdaniem mówcy nowe

---

<sup>363</sup> Zob. bliżej: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/9, k. 11-15.

<sup>364</sup> *Ibidem*, k. 16.

<sup>365</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 16-27.

sformułowanie pozwalałoby objąć wszystkie przedsiębiorstwa pozostające w relacjach handlowych z zagranicą. Stanowisko J. Wasilkowskiego odnośnie do nowej terminologii poparli w swych wystąpieniach K. Przybyłowski i A. Wolter, a wniosek w tym względzie zaakceptowała większość członków Zespołu. Zgodnie z podjętą uchwałą postanowiono wprowadzić odpowiednią zmianę w treści art. 364<sup>366</sup>.

Art. 365-369 projektu – poprawek do tych przepisów nie zgłoszono. Przepisy te utrzymano w zasadzie w brzmieniu projektu z minimalnymi zmianami<sup>367</sup>.

Art. 370 projektu – A. Chelmoński wystąpił o dodanie po art. 370 przepisu dotyczącego nadania kompetencji dla Rady Ministrów w przedmiocie możliwości rozszerzania prawa zatrzymania. Wnioskowi temu sprzeciwił się S. Szer. Z kolei A. Szpunar wypowiedział się przeciwko rozbudowywaniu prawa zatrzymania w części ogólnej zobowiązań. Wyssuwał nawet obawy, że rozwijanie w zobowiązaniach prawa zatrzymania, które uważał za instytucję prawa rzeczowego, może zaciemnić różnicę między prawami względnymi a bezwzględnymi. W rezultacie wniosek A. Chelmońskiego nie uzyskał poparcia członków Zespołu. Następnie J. Wasilkowski powrócił do brzmienia omówionego już art. 364, zwracając uwagę na konieczność uzupełnienia używanej tam terminologii. Poprawkę jego przyjęto, traktując ją jako wniosek o reasumpcję poprzedniej uchwały<sup>368</sup>.

Art. 371 projektu – brak wniosków koreferenta i poprawek członków Zespołu. Przepis przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu.

Art. 372 projektu – brak wniosków koreferenta. A. Wolter zaproponował rozszerzenie tego przepisu o zapis zezwalający na złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu. Poprawka ta została przyjęta.

---

<sup>366</sup> *Ibidem*, k. 16-18.

<sup>367</sup> Zob. bliżej: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/9, k. 18.

<sup>368</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 18-19.

Art. 373 projektu – brak wniosków koreferenta i poprawek członków Zespołu. Przepis przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu<sup>369</sup>.

Art. 374 projektu – A. Chełmoński zaproponował inne brzmienie tych przepisów, argumentując, że zapisy wywodzące się z projektu kodeksu są zbyt szerokie. Propozycja ta wywołała dyskusję członków Zespołu. Nie zgodzili się z nią S. Szer, A. Wolter i W. Czachórski. W toku obrad A. Chełmoński wycofał swoją poprawkę, a w głosowaniu przyjęto propozycje W. Czachórskiego i A. Woltera<sup>370</sup>.

Art. 375 projektu – brak wniosków koreferenta i poprawek członków Zespołu. Przepis przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu. A. Wolter zgłosił wniosek o dodanie art. 375<sup>1</sup> w zaproponowanym przez siebie brzmieniu, jednak przekonany wywodami J. Gwiazdomorskiego o zbędności takiego przepisu, wniosek swój cofnął<sup>371</sup>.

Art. 376-378 projektu – brak wniosków koreferenta. Przepisy te zapoczątkowały ożywioną dysputę, w trakcie której regulacje te skrytykowali J. Gwiazdomorski i A. Wolter. W obronie zasadności istnienia ww. przepisów stanęli J. Wasilkowski i S. Szer. Odmienne stanowisko zajął J. Marowski. W konsekwencji art. 376 przyjęto z pewnymi zmianami, natomiast art. 377 i 378 utrzymano w brzmieniu projektu. W ten sposób zakończono obrady nad problematyką działu wykonania zobowiązań<sup>372</sup>.

Na posiedzeniu w dniu 22 października 1957 r. w sesji przedpołudniowej i popołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, A. Szpunar, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>373</sup>.

---

<sup>369</sup> *Ibidem*, s. 19-20.

<sup>370</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 20-23.

<sup>371</sup> *Ibidem*, s. 23.

<sup>372</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 23-27.

<sup>373</sup> *Ibidem*, k. 28, 38.



Uczni debatowali nad problematyką skutków niewykonania zobowiązań (art. 379 i n.), której koreferentem był A. Chełmoński.

Art. 379 projektu – brak wniosków koreferenta. Swoje uwagi na temat tego przepisu przedstawił W. Czachórski, który m.in. wyraził pogląd, że formuła tego artykułu powinna precyzować podstawę odpowiedzialności dłużnika. Nadto zdaniem tego uczonego w przepisie tym powinna być wymieniona wina dłużnika jako przesłanka jego odpowiedzialności. W konkluzji W. Czachórski zgłosił wniosek o zmianę treści tego przepisu oraz związane z tym wnioski o skreślenie uchwalonych już art. 305-307. Propozycji W. Czachórskiego przeciwstawili się A. Szpunar, J. Marowski i J. Wasilkowski. W głosowaniu Zespołu propozycje W. Czachórskiego przepadły<sup>374</sup>.

Art. 380 projektu – brak wniosków koreferenta. Do § 2 poprawkę wniósł A. Szpunar oraz wyraził pogląd, że wskazane byłoby sformułowanie ogólnej zasady surogacji w korelacji z zasadami niesłusznego wzbogacenia. Z kolei J. Gwiazdomorski opowiedział się za utrzymaniem § 2 w niezmienionym brzmieniu. Następnie głos zabrał J. Marowski, proponując swoją zmianę. Po czym J. Gwiazdomorski zgłosił jednak poprawkę do kształtu § 2. W głosowaniu przyjęto wniosek A. Szpunara.

Art. 381 projektu – brak wniosków koreferenta. A. Wolter zaproponował swoje brzmienie tego artykułu, jednak po rozważeniu poprawkę tę cofnął. Wobec braku wniosków artykuł przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu.

Art. 382 projektu – brak wniosków koreferenta i poprawek członków Zespołu. Przepis przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu.

Art. 383 projektu – brak wniosków koreferenta. J. Gwiazdomorski zaproponował wyraźne doprecyzowanie tekstu artykułu, tak by wynikało, że dotyczy on zobowiązań *in specie*. Wniosek poparł J. Wasilkowski i przedstawił swoją redakcję tego artykułu. Przeciwni poprawce byli:

---

<sup>374</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 28-30.

J. Marowski, A. Szpunar, W. Czachórski i K. Przybyłowski. W odpowiedzi J. Wasilkowski ponownie stanął za propozycją J. Gwiazdomorskiego, która w głosowaniu została przyjęta<sup>375</sup>.

Art. 384 projektu – brak wniosków koreferenta. A. Wolter i A. Szpunar nie widzieli zastosowania dla tego przepisu w kodeksie. Ten ostatni wyraził pogląd, że przepis ten można skreślić. Przeciwne stanowisko zajęli K. Przybyłowski i J. Wasilkowski, którzy optowali za jego utrzymaniem. W rezultacie członkowie Zespołu zgodzili się na pozostawienie tego artykułu.

Art. 385 i 386 projektu – brak wniosków koreferenta. Zmieniono brzmienie art. 385, wobec czego przepis art. 386 został skreślony.

Art. 387 projektu – brak wniosków koreferenta. J. Marowski wniósł o skreślenie § 3, jednak wniosek swój wycofał przekonany argumentami J. Wasilkowskiego dotyczącymi znaczenia tego przepisu dla obrotu z zagranicą. Wobec braku innych wniosków przepis utrzymano w brzmieniu projektu.

Art. 388 projektu – brak wniosków koreferenta i poprawek członków Zespołu. Przepis przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu.

Art. 389 projektu – A. Chełmoński zawnioskował o skreślenie § 2, jednak wniosek ten nie uzyskał poparcia. O dodanie nowego paragrafu w brzmieniu przez siebie określonym wniósł J. Mayzel, który argumentował, że proponowany przez niego przepis przyczyni się do zmniejszenia strat w gospodarce. Decyzję w sprawie tego wniosku odroczone, postanawiając o przyjęciu artykułu w brzmieniu projektu<sup>376</sup>.

Art. 390 projektu – A. Chełmoński zaproponował zmiany w obrębie § 2 i 3, natomiast § 1 należałoby, zdaniem koreferenta, traktować jako przepisy *iuris dispositivi*<sup>377</sup>. Dalej idący wniosek zgłosił J. Wasilkowski,

<sup>375</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 30-32.

<sup>376</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 32-33.

<sup>377</sup> Uwagi na ten temat zob.: *Koreferat dotyczący art. 335-349 i 354-403 projektu Kodeksu cywilnego PRL Prof. dra A. Chełmońskiego*. K. Kod. 64/15/1-779/57 [w:] AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285, teczka 5396, k. 332.

który zaproponował modyfikację § 1. Wnioskodawca zmierzał w ten sposób do wprowadzenia zasady, według której kara umowna wyłączałaby odszkodowanie na zasadach ogólnych. Zdaniem tego uczonego kara umowna wzmacniała zobowiązanie i należało podnieść jej znaczenie. Nie zaoponował przeciwko temu wnioskowi A. Chełmoński, sprzeciwili się natomiast: W. Czachórski, J. Mayzel i A. Szpunar. Następnie wypowiediano się w przedmiocie zasadności wyraźnego wskazywania w kodeksie, że określone przepisy stanowią *ius cogens* albo *ius dispositivum*. J. Wasilkowski zalecał dużą ostrożność w tym względzie, gdyż (jak podkreślał) poglądy w tym zakresie często się zmieniają. A. Chełmoński uważał jednak, że strony muszą w kodeksie znaleźć wskazówkę co do tego, czy mogą umówić się inaczej, czy też nie. A. Wolter sprzeciwiał się precyzowaniu w każdym przypadku, czy ma się do czynienia z przepisem *iuris cogentis* czy *iuris dispositivi*. Uzasadniał to przede wszystkim faktem, że powodowałoby to szybką dezaktualizację postanowień kodeksowych. Swoje stanowisko zaprezentował też J. Mayzel. W rezultacie J. Wasilkowski zaproponował swoje brzmienie § 1, rozszerzone nieco przez A. Chełmońskiego. Wniosek ten został przyjęty. Co do treści § 2, rozważano ewentualne uzupełnienie tego przepisu o wyraźne ustanowienie zasady *iuris cogentis*. Odstąpiono jednak od tej koncepcji, pozostając przy wersji zawartej w projekcie. Odnośnie do § 3 J. Wasilkowski zaproponował jego skreślenie i uzupełnienie § 2 o nieco szerszą redakcję. Wniosek ten został przyjęty<sup>378</sup>.

Art. 391 i 392 projektu – A. Chełmoński wniósł o skreślenie obu przepisów<sup>379</sup>. Pogląd ten poparli J. Gwiazdomorski, J. Mayzel i J. Wasilkowski. Pozostali członkowie Zespołu przyłączyli się do tych głosów<sup>380</sup>.

<sup>378</sup> Zob. bliżej: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/9, k. 33-36.

<sup>379</sup> Argumentacja w tym zakresie zob.: koreferat A. Chełmońskiego [w:] AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285,teczka 5396, k. 333.

<sup>380</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/9, k. 36-37.

Art. 393 projektu – A. Chelmoński zaproponował uzupełnienie tego artykułu<sup>381</sup>. Z kolei J. Wasilkowski wniósł o jego skreślenie, argumentując, że utrzymywanie tego przepisu w kodeksie byłoby nieuzasadnione. Do wniosku przyłączył się J. Mayzel. Nieco inne stanowisko zajęł J. Marowski, który opowiedział się za odroczeniem decyzji w sprawie tego artykułu. W podobnym do J. Marowskiego tonie wypowiedział się A. Szpunar, który zaznaczył, że zbyt pochopne skreślanie niektórych przepisów może prowadzić do negatywnych skutków w praktyce arbitrażowej i dowolności w wypełnianiu luk istniejących w przepisach. Wniosek J. Wasilkowskiego dotyczący skreślenia tego artykułu poparł następnie A. Wolter. W rezultacie wniosek J. Wasilkowskiego uzyskał większość głosów członków Zespołu.

Art. 394 projektu – brak wniosków koreferenta. A. Wolter zgłosił poprawkę w zakresie brzmienia § 1. Poprawka ta została przyjęta<sup>382</sup>.

Art. 395 projektu – brak wniosków koreferenta. J. Gwiazdomorski zaproponował swoje brzmienie tego artykułu, które nie znalazło poparcia. Członkowie Zespołu przyjęli natomiast redakcję tego artykułu zaproponowaną przez J. Wasilkowskiego.

Art. 396 projektu – brak wniosków koreferenta. J. Gwiazdomorski zaproponował dwie alternatywne wersje brzmienia tego artykułu, które jednak ponownie nie spotkały się z poparciem uczonych. Przyjęto natomiast wniosek A. Woltera o skreślenie tego artykułu jako przepisu interpretacyjnego i niemającego praktycznego znaczenia<sup>383</sup>.

Art. 397 projektu – swoją wersję brzmienia § 1 zgłosił J. Gwiazdomorski. Propozycja ta nie znalazła jednak poparcia członków Zespołu. Nadto uczony zgłosił wniosek o wprowadzenie do tego artykułu § 1<sup>1</sup>, co spotkało się z zastrzeżeniami J. Wasilkowskiego, który zaproponował

---

<sup>381</sup> Argumentacja w tym zakresie zob.: koreferat A. Chelmońskiego [w:] AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285, teczka 5396, k. 333.

<sup>382</sup> Zob. bliżej: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/9, k. 38-39.

<sup>383</sup> *Ibidem*, k. 40-41.

pewną modyfikację tego paragrafu. Ostatecznie postanowiono wprowadzić § 1<sup>1</sup> w brzmieniu ustalonym przez J. Wasilkowskiego<sup>384</sup>. Odnośnie do § 2 koreferent A. Chełmoński zgłosił poprawkę polegającą na ustaleniu nowego brzmienia tego paragrafu. Propozycję swoją motywował przede wszystkim zbyt ogólnym brzmieniem sformułowania zawartego w projekcie<sup>385</sup>. Poprawkę koreferenta przyjęto. Swoje zastrzeżenia dotyczące zdania drugiego tego paragrafu przedstawił jeszcze J. Mayzel, jednak nie wpłynęło to na ostateczną wersję tego paragrafu, którą przyjęto zgodnie z koncepcją A. Chełmońskiego<sup>386</sup>.

Art. 398 projektu – brak wniosków koreferenta do § 1 i 2. Natomiast koreferent wniósł o nadanie nowego brzmienia § 3<sup>387</sup>. Jeszcze inną treść dla tego paragrafu zaproponował J. Wasilkowski i jego idea, pomimo sprzeciwu A. Woltera, została zaakceptowana<sup>388</sup>.

Art. 399 projektu – koreferent wystąpił z propozycją zmian zarówno w obrębie § 1, jak i § 2<sup>389</sup>. Swoją wersję § 1 zgłosił również J. Gwiazdomorski, który uzasadniał swoje stanowisko, starając się w ten sposób przekonać członków Zespołu. Kolejno głos zabierali także J. Marowski, K. Przybyłowski i A. Szpunar. Biorąc pod uwagę wcześniejsze opinie, J. Wasilkowski zaproponował dodanie w § 1 odpowiedniej wzmianki. W toku dalszej dyskusji wypowiadali się jeszcze J. Marowski, A. Wolter, J. Gwiazdomorski i A. Chełmoński. W konsekwencji J. Gwiazdomorski wycofał swoją propozycję, a § 1 otrzymał zmodyfikowane względem

---

<sup>384</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 41.

<sup>385</sup> Argumentacja w tym zakresie zob.: koreferat A. Chełmońskiego [w:] AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285,teczka 5396, k. 333-334.

<sup>386</sup> Zob. bliżej: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/9, k. 41-43.

<sup>387</sup> Uzasadnienie w tym zakresie zob.: koreferat A. Chełmońskiego [w:] AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285,teczka 5396, k. 334.

<sup>388</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/9, k. 43.

<sup>389</sup> Obszerne uzasadnienie w tym zakresie zob.: koreferat A. Chełmońskiego [w:] AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285,teczka 5396, k. 335-336.

projektu brzmienie. Odnośnie do § 2 propozycję koreferenta zmierzającą do przyjęcia zasady, w myśl której odstąpienie od umowy dotyczyłoby zarówno spełnionej już części świadczenia, jak i tego, co dopiero w przyszłości miało zostać spełnione, za słuszną uznał J. Wasilkowski. Przeciwnego zdania był A. Szpunar, twierdząc, że odstąpienie od umowy powinno ograniczać się do niespełnionej części świadczenia. W rezultacie wniosek A. Chełmońskiego, poparty przez J. Wasilkowskiego, został przyjęty<sup>390</sup>.

Art. 400 projektu – brak wniosków koreferenta. Rozszerzenie brzmienia tego artykułu zaproponował J. Gwiazdomorski, czemu przeciwny był J. Wasilkowski, który wskazał swoją ideę wypełnienia treścią tego przepisu. Ponownie większość członków Zespołu opowiedziała się za koncepcją J. Wasilkowskiego<sup>391</sup>.

Art. 401 projektu – brak wniosków koreferenta. Paragraf 1 przyjęto w brzmieniu projektu. Natomiast § 2 postanowiono przyjąć z odpowiednim dostosowaniem jego końcowej części do sformułowania przyjętego w art. 400. A. Wolter wystąpił z wnioskiem o wprowadzenie art. 401<sup>1</sup> w zaproponowanym przez siebie brzmieniu. Przeciwno tej propozycji opowiedział się J. Wasilkowski, jednak wniosek A. Woltera został przyjęty<sup>392</sup>.

Na posiedzeniu w dniu 23 października 1957 r. w sesji przedpołudniowej obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, K. Przybyłowski, S. Szer, A. Szpunar, J. Wasilkowski, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>393</sup>. Zespół dokończył debatę nad problematyką wykonania i skutkami niewykonania zobowiązań wzajemnych (art. 402-403), której koreferentem

---

<sup>390</sup> Zob. bliżej: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/9, k. 43-46.

<sup>391</sup> *Ibidem*, k. 46-47.

<sup>392</sup> *Ibidem*, k. 47-48.

<sup>393</sup> *Ibidem*, k. 49.

był A. Chełmoński, a następnie zajęto się omawianiem problematyki potrącenia, odnowienia i zwolnienia z długu (koreferent W. Czachórski).

Art. 402 projektu – koreferent zaproponował modyfikację § 1. Jak uzasadniał, w sytuacjach gdy odstąpienie od umowy następuje na skutek niewykonania świadczenia wzajemnego przez drugą stronę, należałoby wyłączyć ulgowe postanowienia dotyczące obowiązku zwrotu świadczenia nienależnego, jakie zawierają przepisy o niesłusznym wzbogaceniu<sup>394</sup>. Z poglądem koreferenta nie zgodzili się W. Czachórski, A. Wolter i W. Bendetson, którzy opowiedzieli się za utrzymaniem tekstu zawartego w projekcie w niezmienionej formie. Stanowisko A. Chełmońskiego poparli z kolei J. Marowski i J. Gwiazdomorski. Ten ostatni wystąpił ponadto ze swoją propozycją brzmienia tego artykułu. Przeciwny pomysłowi J. Gwiazdomorskiego był A. Szpunar, argumentując, że propozycja ta „może prowadzić do bardzo krzywdzących następstw”. W dalszej kolejności do dyskusji włączył się J. Wasilkowski, który poparł koncepcję A. Chełmońskiego. W odpowiedzi W. Czachórski nadal optował za utrzymaniem tekstu projektu. W rezultacie J. Wasilkowski zaproponował swoje brzmienie § 1<sup>395</sup>, które jednak nie znalazło poparcia większości członków Zespołu. Zespół przyjął natomiast koncepcję J. Marowskiego, popartą przez J. Gwiazdomorskiego i A. Woltera<sup>396</sup>.

Art. 403 projektu – brak wniosków koreferenta. Na początku dyskusji stanowisko swoje przedstawili J. Marowski, J. Gwiazdomorski i J. Mayzel. Z kolei S. Szer zaproponował wprowadzenie art. 403<sup>1</sup> w ustalonym przez siebie brzmieniu, co spotkało się z przychylnym stanowiskiem członków Zespołu. Nadto A. Chełmoński wystąpił z wnioskiem o dodanie art. 403<sup>2</sup> w ustalonym przez siebie brzmieniu. Poparł go S. Szer,

<sup>394</sup> Uzasadnienie tego stanowiska zob.: koreferat A. Chełmońskiego [w:] AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285, teczką 5396, k. 336.

<sup>395</sup> Poparli je A. Szpunar i A. Chełmoński. Chełmoński wycofał swoją poprawkę i przyłączył się do wniosku J. Wasilkowskiego.

<sup>396</sup> Zob. bliżej: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/9, k. 49-52.

argumentując, że artykuł ten słusznie nadaje wyraz szczególnym wypadkom, które należy podkreślić. Przeciwni temu byli J. Mayzel i A. Wolter, którzy uznali ten przepis za zbędny. Jako ostatni głos zabrał J. Wasilkowski, który zaaprobował wniosek A. Chełmońskiego. W głosowaniu wniosek ten został przyjęty<sup>397</sup>.

## **2. Adam Chełmoński – koreferent przepisów wybranych umów nazwanych księgi zobowiązań**

Kolejne posiedzenie poświęcone omawianiu problematyki, której koreferentem był A. Chełmoński, odbyło się w Mądralinie w dniu 16 lutego 1959 r. (w sesji popołudniowej). Na posiedzeniu tym obecni byli: przewodniczący J. Marowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Gwiazdomorski, J. Mayzel, J. Przybyłowski, Z. Rzepka, S. Szer, A. Szpunar, J. Topiński, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował J. Winiarz<sup>398</sup>. W toku posiedzenia Zespół pracował nad umową zlecenia i instytucją prowadzenia cudzych spraw bez zlecenia (koreferent: A. Wolter). Dopiero pod koniec tego posiedzenia przystąpiono do czytania przepisów umowy agencyjnej, których koreferentem był A. Chełmoński. Uczony przygotował swój koreferat, w którym opracował założenia do umowy agencyjnej, komisju, przechowania, ekspedycji i przewozu<sup>399</sup>. Koreferat podzielił na część ogólną, w której zawarł uwagi wspólne dla wszystkich ww. umów, oraz część szczegółową dotyczącą postulowanych przez siebie zmian w poszczególnych umowach.

Odnosnie do umowy agencyjnej, komisju, ekspedycji i przewozu A. Chełmoński na posiedzeniu zwrócił uwagę na najważniejsze, w jego

---

<sup>397</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 53-54.

<sup>398</sup> *Ibidem*, k. 93.

<sup>399</sup> Koreferat dotyczący art. 607-659 projektu Kodeksu Cywilnego PRL Prof. dr. A. Chełmońskiego K. Kod. 68/29/1-533/58 [w:] AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285, teczka 5397, k. 136 i n.



ocenie, zagadnienie. Odwołał się bowiem do kręgu podmiotowego osób mogących wykonywać funkcje ajenta, komisanta, ekspedytora czy przewoźnika i odniósł się w tym aspekcie do ówczesnie obowiązujących regulacji kodeksu handlowego z 1934 r., zgodnie z którym czynności te wykonywać mogli wyłącznie kupcy. Nadto uczony opowiedział się za bardzo szerokim rozumieniem czynności uprawniających do uznania poszczególnych działalności zawodowych jako działalności agencji, komisowej itd.<sup>400</sup> W wyniku tych rozważań A. Chełmoński zaproponował skreślenie w art. 607, 615, 637 i 646 wyrazów: „w zakresie swej zawodowej działalności lub w zakresie swych zadań planowych”. Z koncepcją koreferenta zgodzili się A. Wolter i J. Marowski. Pewne zastrzeżenia przedstawił S. Szer. W głosowaniu większość członków Zespołu przyjęła wniosek koreferenta. Nadto J. Gwiazdomorski zaproponował zastąpienie w § 2 art. 607 wyrazu „uprawniony” wyrazem „umocowany”. Poprawkę J. Gwiazdomorskiego przyjęto bez dyskusji, jednak na wniosek A. Szpunara i A. Woltera na drugi dzień uchwałę tę zmieniono, przywracając wyraz „uprawniony”<sup>401</sup>.

Dalsza część obrad nad zagadnieniami, których koreferentem był A. Chełmoński, miała miejsce na posiedzeniu w dniu 17 lutego 1959 r. w sesji popołudniowej. Brali w niej udział: przewodniczący J. Przybyłowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Gwiazdomorski, A. Szpunar, J. Topiński, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołowali J. Winiarz i M. Gintowt<sup>402</sup>. Przedmiotem obrad był dalszy ciąg rozważań nad przepisami o umowie agencji (art. 608-614) oraz dyskusja nad problematyką komis (art. 615-621) i przechowania (art. 622-631).

<sup>400</sup> Bardzo ciekawe wywody w tym zakresie zob. bliżej: *ibidem*, k. 137-139.

<sup>401</sup> Zob. bliżej: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/11, k. 109-112.

<sup>402</sup> *Ibidem*, k. 135.

Art. 608-610 projektu – brak wniosków koreferenta i poprawek członków Zespołu. Przepisy przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu<sup>403</sup>.

Art. 611 projektu – koreferent wniósł o skreślenie części przepisu, jednak kwestię ostatecznego ustalenia stylizacji tego artykułu odroczone, utrzymując tymczasowo brzmienie z projektu.

Art. 612 projektu – brak wniosków koreferenta i poprawek członków Zespołu. Przepis przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu.

Art. 613 projektu – koreferent miał wątpliwości co do zasadności utrzymania tego przepisu. Złożył on natomiast wniosek o korektę § 2 polegającą na zamianie wyrazu „socjalistyczna” wyrazem „państwowa”. S. Szer zasugerował skreślenie tego artykułu w całości, z czym nie zgodzili się J. Marowski i J. Topiński. W głosowaniu wniosek o skreślenie tego artykułu został odrzucony, przyjęto natomiast poprawkę A. Chełmońskiego.

Art. 614 projektu – brak wniosków koreferenta i poprawek członków Zespołu. Przepis przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu<sup>404</sup>.

Art. 615 projektu – koreferent wniósł o zmianę tego artykułu poprzez zastąpienie wyrazów: „swej zawodowej działalności lub w zakresie swych zadań planowych” wyrazami: „działania swego przedsiębiorstwa”. Poprawkę przyjęto bez dyskusji.

Art. 616-618 projektu – brak wniosków koreferenta i poprawek członków Zespołu. Przepisy przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu. Zgodnie z wnioskiem A. Woltera postanowiono w drugim czytaniu powrócić do problemu sprzedaży dobra komisowego przez licytację, przy okazji prac nad licytacją uproszczoną.

Art. 619-620 projektu – brak wniosków koreferenta<sup>405</sup> i poprawek członków Zespołu. Przepisy przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu.

---

<sup>403</sup> *Ibidem*, k. 135.

<sup>404</sup> *Ibidem*, k. 135-136.

<sup>405</sup> Zob. bliżej: uwagi A. Chełmońskiego do art. 619 – Koreferat dotyczący art. 607-659 projektu Kodeksu Cywilnego PRL Prof. dr. A. Chełmońskiego..., k. 139-140.

Art. 621 projektu – brak wniosków koreferenta i poprawek członków Zespołu co do § 1 i 2. Odnosnie do § 3 koreferent zawniósował o zamianę wyrazu „socjalistyczna” wyrazem „państwowa”. Poprawkę przyjęto bez dyskusji.

A. Szpunar wyraził opinię o konieczności zamieszczenia w tytule XXI (komis) przepisu mówiącego o tym, że w sprawach nieuregulowanych w tym tytule stosuje się przepisy o zleceniu. W związku z tą uwagą A. Wolter wniósł o skreślenie art. 614 projektu. Propozycja A. Woltera została przyjęta. Nadto A. Chełmoński postawił wniosek o wprowadzenie do projektu art. 620<sup>1</sup>, wniosek przyjęto<sup>406</sup>.

Art. 622-624 projektu – brak wniosków koreferenta i poprawek członków Zespołu. Przepisy przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu. Nadto postanowiono wprowadzić art. 624<sup>1</sup>.

Art. 625 projektu – brak wniosków koreferenta i poprawek członków Zespołu. Przepis przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu.

Art. 626 projektu – brak wniosków koreferenta. Postanowiono, że artykuł ten otrzyma brzmienie zgodne z tekstem art. 794 projektu k.c. z 1948 r. Ponadto A. Chełmoński opowiedział się za wprowadzeniem art. 795 projektu k.c. z 1948 r. jako art. 626<sup>1</sup> projektu, a J. Gwiazdomorski postulował o umieszczenie art. 796 projektu k.c. z 1948 r. jako art. 626<sup>2</sup>. Oba wnioski zostały przyjęte.

Art. 627 projektu – brak wniosków koreferenta. A. Wolter zaproponował rozszerzenie brzmienia tego artykułu, co spotkało się z pozytywną oceną członków Zespołu.

Art. 628 projektu – brak wniosków koreferenta i poprawek członków Zespołu. Przepis przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu.

Art. 629 projektu – brak wniosków koreferenta. Paragraf 1 i 3 przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu. Odnosnie do § 2 W. Czachórski

---

<sup>406</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/11, k. 137-138.

zgłosił poprawkę dotyczącą modyfikacji brzmienia tego paragrafu. Wniosek przyjęto.

Art. 630 projektu – brak wniosków koreferenta i poprawek członków Zespołu. Przepis przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu<sup>407</sup>.

Art. 631 projektu – koreferent zaznaczył, że należy uzgodnić terminologię pojawiającą się w poszczególnych paragrafach tego artykułu. Dlatego wnosił o stosowną modyfikację § 2<sup>408</sup>. A. Szpunar opowiedział się za sprecyzowaniem pojęcia „przedsiębiorca hotelowy” i przedstawił swoją argumentację. Z poglądami tymi nie zgodził się A. Wolter, przedstawiając swój punkt widzenia. Swoje zdanie wypowiedzieli jeszcze W. Czachórski, J. Topiński i J. Gwiazdomorski. W rezultacie A. Szpunar postawił wniosek, aby w § 1 wyrazy „przedsiębiorca hotelowy” zastąpić wyrazami „osoby utrzymujące zarobkowe hotele i podobne zakłady”. Wniosek został przyjęty. Wnioski dotyczące brzmienia poszczególnych paragrafów składali także: J. Topiński, A. Chełmoński i A. Wolter. Wszystkie zostały przyjęte<sup>409</sup>.

Kontynuacja obrad nad zagadnieniami, w stosunku do których funkcję koreferenta pełnił A. Chełmoński, miała miejsce na posiedzeniu w dniu 19 lutego 1959 r. w sesji popołudniowej, w której udział brali: przewodniczący K. Przybyłowski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, J. Gwiazdomorski, J. Topiński, A. Szpunar, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował M. Gintowt<sup>410</sup>. Dyskusja nadal toczyła się wokół przepisów o przechowaniu (art. 632-636), a ponadto ekspedycji (art. 637-645) i przewozie (art. 646-659). Nadto na posiedzeniu tym omawiano problematykę umowy spółki (koreferent A. Wolter).

---

<sup>407</sup> *Ibidem*, k. 138-139.

<sup>408</sup> Zob. bliżej: uwagi A. Chełmońskiego do art. 631 – Koreferat dotyczący art. 607-659 projektu Kodeksu Cywilnego PRL Prof. dr. A. Chełmońskiego..., k. 140.

<sup>409</sup> Zob. bliżej: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/11, k. 139-140.

<sup>410</sup> *Ibidem*, k. 167.

Art. 632 projektu – koreferent zaproponował modyfikacje dotyczące brzmienia tego artykułu<sup>411</sup>. Nadto swoją poprawkę zgłosił A. Szpunar i została ona przyjęta.

Art. 633 projektu – brak wniosków koreferenta. A. Wolter stwierdził, że roszczenia, o których mowa w tym przepisie, należy ograniczyć w czasie prekluzją, a nie przedawnieniem, dlatego zaproponował swoje brzmienie tego przepisu. Wniosek ten został przyjęty.

Art. 634 projektu – A. Chełmoński w swoim koreferacie zaproponował modyfikacje brzmienia tego art<sup>412</sup>. J. Gwiazdomorski wyraził wątpliwości co do jasności sformułowania końcówki tego artykułu. Zaproponował swoją wersję, która nie została jednak zaaprobowana przez członków Zespołu. Natomiast za sformułowaniem przyjętym w projekcie opowiedział się A. Wolter, proponując ponadto poprawkę dotyczącą zamiany sztywnych sum pieniężnych na kwoty, które rozporządzeniem określić miałyby Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z właściwymi ministrami. Wniosek A. Woltera uzyskał poparcie większości członków Zespołu.

Art. 635 projektu – brak wniosków koreferenta i poprawek członków Zespołu. A. Chełmoński postawił jednak pytanie, czy celowe było utrzymywanie dwóch instytucji: prawa zatrzymania i ustawowego prawa zastawu. W odpowiedzi A. Wolter był zdania, że zagadnienie to rozważone zostanie w toku II czytania. Wobec braku innych głosów przepis przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu, z uwzględnieniem poprawek wynikających ze zmian wprowadzonych do art. 631<sup>413</sup>.

---

<sup>411</sup> Wnioski swoje zawarł w koreferacie, zob. bliżej: uwagi do art. 632 – Koreferat dotyczący art. 607-659 projektu Kodeksu Cywilnego PRL Prof. dr. A. Chełmońskiego..., k. 140-141.

<sup>412</sup> Zob. bliżej: uwagi do art. 634 – *ibidem*, k. 141.

<sup>413</sup> Zob. bliżej: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/11, k. 167-168.

Art. 636 projektu – A. Chełmoński w swoim koreferacie zaproponował modyfikacje brzmienia tego artykułu<sup>414</sup>. Wniosek został przyjęty. J. Gwiazdomorski wystąpił z postulatem rozszerzenia tego artykułu o zakłady kąpielowe, czemu sprzeciwił się A. Wolter. Wniosek Gwiazdomorskiego został jednak przyjęty.

Art. 637 projektu – brak wniosków koreferenta. A. Wolter zaproponował modyfikację dotyczącą brzmienia tego artykułu, którą jednomyślnie przyjęto.

Art. 638-639 projektu – brak wniosków koreferenta i poprawek członków Zespołu. Przepisy przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu. Nadto, na wniosek A. Woltera, postanowiono wprowadzić art. 639<sup>1</sup> w brzmieniu przez niego zaproponowanym.

Art. 640-645 projektu – brak wniosków koreferenta<sup>415</sup> i poprawek członków Zespołu. Przepisy przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu.

Art. 646 projektu – brak wniosków koreferenta. A. Wolter zaproponował modyfikacje dotyczące brzmienia tego artykułu, które przyjęto.

Art. 647 projektu – brak wniosków koreferenta i poprawek członków Zespołu. Przepis przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu.

Art. 648 projektu – koreferent zaproponował modyfikacje dotyczące brzmienia tego artykułu<sup>416</sup>, a jego wniosek został przyjęty.

Art. 649-653 projektu – brak wniosków koreferenta<sup>417</sup> i poprawek członków Zespołu. Przepisy przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu.

Art. 654 projektu – brak wniosków koreferenta. A. Wolter zaproponował modyfikacje dotyczące brzmienia tego artykułu, które znalazły poparcie większości uczonych.

---

<sup>414</sup> Zob. bliżej: uwagi do art. 636 – Koreferat dotyczący art. 607-659 projektu Kodeksu Cywilnego PRL Prof. dr. A. Chełmońskiego..., k. 141.

<sup>415</sup> A. Chełmoński nie zgłosił uwag zawartych w swoim koreferacie – zob. uwagi do art. 645 – *ibidem*, k. 141.

<sup>416</sup> Zob. bliżej: uwagi do art. 648 – *ibidem*, k. 141.

<sup>417</sup> A. Chełmoński nie zgłosił uwag zawartych w swoim koreferacie – zob. uwagi do art. 649 – *ibidem*, k. 141.

Art. 655-659 projektu – brak wniosków koreferenta i poprawek członków Zespołu. Przepisy przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu<sup>418</sup>.

Ostatnim posiedzeniem, na którym debatowano nad propozycjami A. Chełmońskiego jako koreferenta, było posiedzenie w dniu 25 kwietnia 1959 r. (sesja przedpołudniowa), w której brali udział: przewodniczący J. Gwiazdomorski, członkowie Zespołu: A. Chełmoński, W. Czachórski, J. Marowski, J. Mayzel, S. Szer, A. Wolter oraz delegat Ministra Sprawiedliwości W. Bendetson, protokołował M. Gintowt<sup>419</sup>. Zespół kontynuował prace nad przepisami o umowie w zakresie robót inwestycyjnych i remontów kapitalnych (art. 522-523 – koreferent: Z. Rzepka). Następnie zajęto się czytaniem przepisów o umowie rachunku bankowego (art. 581-585). Koreferentem projektu tych rozwiązań był A. Chełmoński. Uczony w uzasadnieniu swoich uwag do problematyki rachunku bankowego uwypuklił dwa podstawowe, nierozwiązane w praktyce problemy. Pierwszym z nich była sytuacja, w której obywatele nie mogli realizować swoich roszczeń pieniężnych względem jednostek gospodarki uspołecznionej. Wynikało to z brzmienia art. 8 ustawy z dnia 1 lipca 1950 r. o rozliczeniach pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej (Dz. U. Nr 44, poz. 215), zgodnie z którym z rachunku bankowego takiej jednostki nie można było zaspokajać zobowiązań pieniężnych względem obywateli. Problem ten rozwiązywać miało rozciągnięcie postanowień tego artykułu na zaspokajanie wierzytelności pieniężnych wszystkich wierzycieli, w tym także obywateli. Drugie zagadnienie polegało na rozstrzygnięciu wątpliwości co do faktu, czy ze specjalnego, celowego rachunku bankowego jednostki gospodarki uspołecznionej można było zaspokoić wierzytelność powstałą z działalności innej niż ta, z którą związany jest rachunek

---

<sup>418</sup> AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/11, k. 168-170.

<sup>419</sup> *Ibidem*, k. 294.

specjalny. Tym właśnie zagadnieniom poświęcone zostały art. 581<sup>2</sup> i 581<sup>3</sup> koreferatu<sup>420</sup>.

Obrady Zespołu dotyczące rachunku bankowego zaczęto od omówienia art. 581 projektu, gdzie koreferent zaproponował skreślenie § 2 tego artykułu. Wniosek został przyjęty. Nadto A. Chełmoński wniósł o wprowadzenie art. 581<sup>1</sup> w ustalonym przez siebie brzmieniu<sup>421</sup>. Z kolei J. Marowski zredagował i przedstawił swoją wersję tego artykułu, czemu przeciwstawił się A. Chełmoński. W wyniku głosowania koncepcja koreferenta spotkała się z przychylnym stanowiskiem członków Zespołu.

Art. 582 projektu – brak wniosków koreferenta i poprawek członków Zespołu. Przepisy przyjęto w brzmieniu projektu kodeksu. Koreferent przedstawił ponadto zredagowany przez siebie projekt art. 582<sup>1</sup> i wniósł o dodanie go do projektu k.c.<sup>422</sup> Z wnioskiem tym nie zgodził się S. Szer, który był zdania, że proponowany przepis powinien znaleźć się w przepisach o egzekucji i dlatego nie było potrzeby zajmowania się tym zagadnieniem. Stanowiska S. Szera nie poparli inni członkowie Zespołu: W. Czachórski, J. Marowski, A. Wolter, W. Bendetson i J. Mayzel. W wyniku głosowania przyjęto wniosek koreferenta z poprawkami W. Czachórskiego i A. Woltera. Następnie A. Chełmoński przedstawił kolejny zredagowany przez siebie przepis i wniósł o dodanie go do projektu jako art. 582<sup>2</sup>. Wniosek został przyjęty<sup>423</sup>.

Art. 583 projektu – koreferent postulował skreślenie tego artykułu. Wniosek ten znalazł poparcie większości członków Zespołu.

---

<sup>420</sup> Zob. bliżej: Koreferat do tytułu XVII projektu Kodeksu Cywilnego PRL. Umowa rachunku bankowego Prof. dr. A. Chełmońskiego K. Kod. 68/41/1-296/59 [w:] AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285, teczka 5399, k. 14-15.

<sup>421</sup> Zob. bliżej: *ibidem*, k. 13.

<sup>422</sup> W koreferacie A. Chełmońskiego przepisy te stanowiły art. 581<sup>2</sup>. Zob. bliżej: *ibidem*, k. 13-14.

<sup>423</sup> W koreferacie A. Chełmońskiego przepisy te stanowiły art. 581<sup>3</sup>. Zob. bliżej: *ibidem*, k. 14. Zob. także: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/11, k. 295-298.



Art. 584 projektu – koreferent proponował swoje brzmienie tego przepisu<sup>424</sup>, a wniosek ten uzyskał aprobatę członków Zespołu<sup>425</sup>.

Posiedzenie w dniu 25 kwietnia 1959 r. było ostatnim, w którym uczestniczył A. Chełmoński. Z uwagi na śmierć uczonego (16 sierpnia 1959 r.) nie przedstawił on już koreferatu dotyczącego spółki dorazowej.

Reasumując, A. Chełmoński pracował w Zespole Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej PRL w trakcie pierwszego czytania projektu k.c.<sup>426</sup> Pełnił funkcję koreferenta przy okazji dyskusji nad wybranymi przepisami części ogólnej zobowiązań (tj. ogólnymi przepisami o zobowiązaniach umownych, wykonaniem zobowiązań i skutkami ich niewykonania)<sup>427</sup> oraz przy okazji prac nad kilkoma umowami nazywanymi zawartymi w części szczegółowej księgi zobowiązań (tj. umową agencyjną, umową komisu, umową przechowania, umową ekspedycji, umową przewozu i umową rachunku bankowego)<sup>428</sup>. Z uwagi na śmierć uczony nie zdążył przedstawić projektu przepisów umowy spółki dorazowej, których także miał być koreferentem.

Jako koreferent części ogólnej zobowiązań A. Chełmoński starał się wprowadzić zmiany w kierunku dostosowania projektu do zasad zarządzania gospodarką społeczną, które wynikały z pewnego rozszerzenia samodzielności przedsiębiorstw. Na podkreślenie zasługuje bardzo silny wpływ na kształt tych regulacji w I czytaniu J. Wasilkowskiego, który

---

<sup>424</sup> W koreferacie A. Chełmońskiego przepis art. 584 miał być skreślony. Zob. bliżej: Koreferat do tytułu XVII projektu Kodeksu Cywilnego PRL. Umowa rachunku bankowego Prof. dr. A. Chełmońskiego..., k. 14.

<sup>425</sup> Zob. bliżej: AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji..., sygn. 54/11, k. 298-299.

<sup>426</sup> Uczony zmarł po pierwszym czytaniu projektu. Trzeba oczywiście podkreślić, że w toku drugiego i trzeciego czytania oraz dalszych prac nad projektem kodeksu kształt omawianych przepisów ulegał jeszcze zmianom.

<sup>427</sup> Problematykę tę omówiono na posiedzeniach Zespołu w dniach: 13.09.1957 r. (art. 335-349), 21.10.1957 r. (art. 354-378), 22.10.1957 r. (art. 379-401) i 23.10.1957 r. (402-403).

<sup>428</sup> Problematykę tę omówiono na posiedzeniach Zespołu w dniach: 16-17.02.1959 r. (art. 607-631), 19.02.1959 r. (art. 632-659) i 25.04.1959 r. (art. 581-585).

często proponował swoje brzmienie poszczególnych artykułów, a członkowie Zespołu z reguły zgadzali się z jego sugestiami. Zupełnie inne wnioski wysnuć można z analizy aktywności choćby J. Gwiazdomorskiego (jego propozycje odnośnie do brzmienia przepisów części ogólnej księgi zobowiązań członkowie Zespołu dość konsekwentnie odrzucali).

Podsumowując wykonywanie funkcji koreferenta przepisów dotyczących wybranych umów nazwanych, A. Chełmoński nie starał się wprowadzać nazbyt wielu zmian w stosunku do projektu k.c. z 1955 r. Zauważyć także wypada mniejszą skłonność do dyskusji członków Zespołu nad tymi zmianami, co doprowadziło do tego, że wiele przepisów przyjęto w brzmieniu projektu z 1955 r. Natomiast pod nieobecność J. Wasilkowskiego, który nie uczestniczył w posiedzeniach Zespołu w lutym i kwietniu 1959 r., sporą aktywnością i skutecznością w odniesieniu do wprowadzania swoich koncepcji wykazał się A. Wolter.

## Zakończenie

Adam Chełmoński był niewątpliwie jednym z najwybitniejszych polskich prawników pierwszych kilkunastu lat po drugiej wojnie światowej, chociaż jego zasługi sięgają jeszcze dwudziestolecia międzywojennego (m.in. praca naukowa i dydaktyczna uczonego na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, działalność adwokacka, praca w Komisji Kodyfikacyjnej II RP). Jednak najwyższą pozycję w polskim świecie prawniczym uczoney osiągnął po drugiej wojnie światowej, pracując na Uniwersytecie Wrocławskim i w Wyższej Szkole Handlowej (Wyższej Szkole Ekonomicznej) we Wrocławiu, jak również (a może przede wszystkim) działając w ramach Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej PRL. Powołanie do tego Zespołu było wyrazem uznania dla wiedzy i dorobku naukowego Profesora<sup>429</sup>. We wspomnianym gremium A. Chełmoński współpracował z największymi cywilistami polskimi okresu powojennego, z których niektórzy (podobnie jak on) mieli doświadczenie kodyfikacyjne wyniesione jeszcze z Komisji Kodyfikacyjnej II RP (J. Wasilkowski, K. Przybyłowski).

Z punktu widzenia powojennych przemian Chełmoński obciążony bardzo negatywnym dla ówczesnej władzy bagażem doświadczeń z II RP

---

<sup>429</sup> Wszak członków Komisji Kodyfikacyjnej powoływał Minister Sprawiedliwości „spośród wybitnych przedstawicieli nauki i praktyki prawa” – po wyrażeniu przez nich zgody na objęcie tego stanowiska (§ 3 ust. 1 Zarządzenia nr 227 Prezesa Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1956 r. w sprawie powołania Komisji Kodyfikacyjnej przy Ministrze Sprawiedliwości – Monitor Polski z 1956 r. Nr 70, poz. 856).

(wykształcony w carskiej Rosji przedwojenny profesor prawa Uniwersytetu w Wilnie, członek jednego z rządów II RP, współtwórca przedwojennego, „burżuazyjnego” prawa w ramach Komisji Kodyfikacyjnej II RP), a do tego po wojnie osoba bezpartyjna – chcąc odnaleźć się w nowej rzeczywistości społeczno-politycznej, popełnił kilka prac naukowych wpisujących się w założenia nauki marksistowskiej. Jego powojenne zainteresowania naukowe w sposób oczywisty musiały przystawać do potrzeb socjalistycznego obrotu prawnego. W innym bowiem przypadku uczony nie miałby szans na zatrudnienie na Wydziale Prawa państwowego uniwersytetu. Z drugiej jednak strony w tych nowych warunkach, jak wspominał J. Kosik: „Chełmoński nie tracił z oczu dawniejszych zagadnień, jak swoboda umów, zaufanie do uzewnętrzniających się stanów faktycznych, bezpieczeństwo prawne i bezpieczeństwo obrotu, osobowość prawna spółek, sytuacja Skarbu Państwa”<sup>430</sup>.

Jako członek Komisji Kodyfikacyjnej PRL uczony wprawdzie opuścił kilka posiedzeń, jednak gdy był obecny – czynnie starał się uczestniczyć w pracach Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego. Dał się poznać jako aktywny dyskutant wypowiadający się w bardzo wielu kwestiach będących przedmiotem obrad Zespołu. Nadto aktywność jego wyrażała się w zgłaszaniu wniosków czy poprawek do proponowanych rozwiązań, a nawet w formułowaniu wniosków prowadzących do reasumpcji podjętych wcześniej uchwał. Spora część jego propozycji zyskiwała uznanie członków Zespołu. Słowem A. Chełmoński jako członek Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego znacząco wpływał na kształt projektowanych przepisów.

Nie może budzić żadnego zdziwienia fakt, że największą aktywność uczony przejawiał wtedy, gdy pełnił funkcję koreferenta – dotyczy to wybranych przepisów części ogólnej zobowiązań (tj. ogólnych przepisów o zobowiązaniach umownych, wykonania zobowiązań i skutków ich

---

<sup>430</sup> J. Kosik, *op. cit.*, s. 96.

niewykonania) oraz kilku umów nazwanych zawartych w części szczególnej księgi zobowiązań (tj. umowy agencji, umowy komisu, umowy przechowania, umowy ekspedycji, umowy przewozu, rachunku bankowego). Z uwagi na śmierć uczony nie zdążył niestety przedstawić projektu przepisów umowy spółki dorazowej, którego także miał być koreferentem.

Z punktu widzenia prac nad kodeksem cywilnym śmierć A. Chełmońskiego nastąpiła po uchwaleniu przez Zespół projektu kodeksu w pierwszym czytaniu. Prof. Chełmoński pracował zatem tylko w pierwszej fazie powstawania polskiego kodeksu cywilnego<sup>431</sup>, niemniej jednak pracę jego ocenić wypada jako bardzo cenną i konstruktywną. Biorąc pod uwagę cały wkład włożony przez A. Chełmońskiego w prace Zespołu, na pewno można zgodzić z opinią wyrażoną o nim przez J. Wiszniewskiego, który pisał: „Ogromna energia, niezwykła bystrość i jasność umysłu, wielki zasób wiedzy i niezrównana znajomość praktyki życia gospodarczego były tymi cechami prof. Chełmońskiego, dzięki którym był on tak poszukiwanym uczestnikiem wszelkich narad legislacyjnych. Do każdej pracy kolektywnej, w której brał udział, potrafił wnieść konstruktywny wkład”<sup>432</sup>.

---

<sup>431</sup> Na marginesie czas prac nad pierwszym czytaniem projektu k.c. z 1964 r. charakteryzował się zupełną swobodą wypowiedzi i nieskrępowaną wymianą poglądów członków Zespołu, czego nie można już powiedzieć o ekspresowo (w dwa miesiące) przeprowadzonym drugim czytaniu czy tym bardziej trzecim czytaniu – zob. bliżej: A. Moszyńska, *Organizacja i przebieg prac...*, s. 502-503, 509.

<sup>432</sup> J. Wiszniewski, *op. cit.*, s. 632.

## Streszczenie

Książka dotyczy postaci jednego z najwybitniejszych polskich prawników pierwszych lat po drugiej wojnie światowej – profesora Adama Chełmońskiego (1890-1959). Jego zasługi sięgały jeszcze dwudziestolecia międzywojennego (m.in. praca naukowa i dydaktyczna na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, działalność adwokacka, praca w Komisji Kodyfikacyjnej II RP). Jednak najwyższą pozycję w polskim świecie prawniczym uczony osiągnął po drugiej wojnie światowej, pracując na Uniwersytecie Wrocławskim i przede wszystkim działając w ramach Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej PRL. Powołanie do tego Zespołu było wyrazem uznania dla wiedzy i dorobku naukowego profesora. We wspomnianym gremium A. Chełmoński współpracował z największymi cywilistami polskimi okresu powojennego, z których niektórzy mieli też doświadczenie kodyfikacyjne wyniesione jeszcze z Komisji Kodyfikacyjnej II RP (J. Wasilkowski, K. Przybyłowski).

W pracy przedstawiono postać profesora z wyodrębnieniem poszczególnych rodzajów jego działalności w okresie przed- i powojennym oraz pracę uczonego w Zespole Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej.

Z punktu widzenia powojennych przemian Chełmoński obciążony bardzo negatywnym dla ówczesnej władzy bagażem doświadczeń z II RP (wykształcony w carskiej Rosji przedwojenny profesor prawa Uniwersytetu w Wilnie, członek jednego z rządów II RP, współtwórca

przedwojennego, „burżuazyjnego” prawa w ramach Komisji Kodyfikacyjnej II RP), a do tego po wojnie osoba bezpartyjna, chcąc odnaleźć się w nowej rzeczywistości polityczno-społecznej, popełnił kilka prac naukowych wpisujących się w założenia nauki marksistowskiej. Jego powojenne zainteresowania naukowe w sposób oczywisty musiały przystawać do potrzeb socjalistycznego obrotu prawnego. W innym bowiem przypadku uczony nie miałby szans na zatrudnienie na Wydziale Prawa państwowego uniwersytetu. Z drugiej jednak strony w tych nowych i ciężkich dla wolności nauki warunkach Chełmoński nie tracił z pola widzenia dawniejszych zagadnień, jak swoboda umów, bezpieczeństwo prawne i bezpieczeństwo obrotu czy osobowość prawna spółek.

Jako członek Komisji Kodyfikacyjnej PRL uczony opuścił wprawdzie kilka posiedzeń, jednak gdy był obecny, czynnie starał się uczestniczyć w pracach Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego. Dał się poznać jako aktywny dyskutant wypowiadający się w bardzo wielu kwestiach będących przedmiotem obrad Zespołu. Nadto aktywność jego wyrażała się w zgłaszaniu wniosków czy poprawek do proponowanych rozwiązań, a nawet w formułowaniu wniosków prowadzących do reasumpcji podjętych wcześniej uchwał. Spora część jego propozycji zyskiwała uznanie członków Zespołu.

Co nie może budzić zdziwienia, największą aktywność uczony przejawiał wtedy, gdy pełnił funkcję koreferenta omawianych przepisów – dotyczy to wybranych przepisów części ogólnej zobowiązań (tj. ogólnych przepisów o zobowiązaniach umownych, wykonania zobowiązań i skutków ich niewykonania) oraz kilku umów nazwanych zawartych w części szczególnej księgi zobowiązań (tj. umowy agencyjnej, umowy komisji, umowy przechowania, umowy ekspedycji, umowy przewozu, rachunku bankowego).

Patrząc na proces powstawania polskiego kodeksu cywilnego, śmierć A. Chełmońskiego nastąpiła po uchwaleniu przez Zespół projektu kodeksu w pierwszym czytaniu. Prof. Chełmoński pracował zatem tylko w pierwszej fazie powstawania polskiego kodeksu cywilnego, niemniej jednak pracę jego ocenić wypada jako bardzo cenną i konstruktywną.

## Summary

The book concerns the figure of one of the most outstanding Polish lawyers in the first years after the Second World War – professor Adam Chełmoński (1890-1959). His achievements went back to the interwar period (including research and teaching work at the Stefan Batory University in Vilnius, advocate activity, work in the Codification Committee of the Second Polish Republic). However, the scientist achieved the highest position in the Polish legal community working at the University of Wrocław and, above all, working within the Substantive Civil Law Team of the Codification Commission of the Polish People's Republic. The appointment to this Team was a recognition of the professor's knowledge and scientific achievements. In the aforementioned body, A. Chełmoński collaborated with the greatest Polish civilians of the post-war period, some of whom had also codification experience gained from the Codification Commission of the Second Polish Republic (J. Wasilkowski, K. Przybyłowski).

This book presents the figure of professor Chełmoński with the separation of various types of his activities in the pre-war and post-war period, and the work of this scientist in the Substantive Civil Law Team of the Codification Commission.

From the point of view of post-war changes, Chełmoński has been burdened with a baggage of experiences from the Second Polish Republic, which was very negative for the communist authorities (interwar period law professor at the University of Vilnius, educated in Tsarist Russia, member of one of the governments of the Second Polish Republic, co-creator of



pre-war, “bourgeois” law within the Codification Commission of the Second Polish Republic), and after the Second World War Chełmoński was a non-party person. The scientist – wanting to find himself in the new political and social reality – writes several scientific papers that fitted into the assumptions of Marxist science. His post-war scientific interests obviously had to fit the needs of the socialist legal system. Otherwise, the scientist would not have a chance to be employed at the Faculty of Law of a state university. On the other hand, in these new and difficult conditions for the freedom of science, Chełmoński did not lose sight of the older issues, such as the freedom of contracts, legal and trading security, or the legal personality of companies.

As a member of the Codification Commission of the Polish People’s Republic, the scientist missed several meetings, but when he was present, he actively tried to participate in the work of the Substantive Civil Law Team. He proved to be an active debater who spoke on many issues on the agenda of the Team. Moreover, his activity was expressed in submitting motions or amendments to the proposed solutions, and even in formulating conclusions leading to the reassumption of previously adopted resolutions. A large part of his proposals was appreciated by the Team members.

Not surprisingly, the scientist was most active when he acted as a co-author of the regulations in question – this applies to selected provisions of the general part of obligations (i.e. general provisions on contractual obligations, performance of obligations and the consequences of non-performance obligations) and several named contracts contained in the special part of the book of obligations (i.e. agency contract, commission contract, storage contract, shipping contract, contract of carriage, bank account).

Looking at the process of creating the Polish Civil Code, the death of A. Chełmoński took place after the Team adopted the draft code in the first reading. Therefore prof. Chełmoński worked only in the first phase of the development of the Polish Civil Code, but his work should be assessed as very valuable and constructive.

tłum. Tomasz Dolata

## **Zusammenfassung**

Das Buch behandelt die Person eines der herausragenden polnischen Juristen der ersten Jahre nach dem Zweiten Weltkrieg – des Professors Adam Chełmoński (1890-1959). Seine Verdienste reichen noch in die zwanziger Jahre der Zwischenkriegszeit (u. a. die wissenschaftliche und didaktische Arbeit an der Stefan-Batory-Universität in Vilnius, die Tätigkeit als Rechtsanwalt und die Arbeit in der Kodifikationskommission der Zweiten Polnischen Republik). Jedoch die beste Position in dem polnischen juristischen Milieu erreichte der Wissenschaftler nach dem Zweiten Weltkrieg, als er an der Wroclauer Universität arbeitete und vor allem während der Tätigkeit in Rahmen der Arbeitsgruppe des materiellen Zivilrechts der Kodifikationskommission der Volksrepublik Polen. Die Berufung in diese Gruppe war Ausdruck der Anerkennung des Wissens und der wissenschaftlichen Errungenschaften des Professors. In dem erwähnten Gremium arbeitete A. Chełmoński mit den größten polnischen Zivilisten der Nachkriegszeit zusammen, einige von ihnen hatten auch Kodifikationserfahrungen noch aus der Kodifikationskommission der Zweiten Polnischen Republik (J. Wasilkowski, K. Przybyłowski).

In der Arbeit wurde die Gestalt des Professors und die einzelnen Arten seiner Tätigkeit in der Vor- und Nachkriegszeit sowie die Arbeit des Gelehrten in der Arbeitsgruppe des materiellen Zivilrechts der Kodifikationskommission ausführlich, im Einzelnen dargelegt.

Vor dem Hintergrund der Veränderungen nach dem Kriege hat Chełmoński, belastet mit einem für die damalige Regierung sehr negativen Fundus an Erfahrungen aus der Zweiten Polnischen Republik (ausgebildet im Zarenrußland, Juraprofessor der Vorkriegszeit der Universität in Vilnius, Mitglied einer der Regierungen der Zweiten Polnischen Republik, Mitschöpfer des „bürgerlichen“ Rechtes der Vorkriegszeit im Rahmen der Kodifikationskommission der Zweiten Polnischen Republik) der noch dazu nach dem Kriege keiner Partei zugehörte und sich in der neuen politisch-sozialen Realität wiederzufinden versuchte, einige wissenschaftliche Arbeiten verfasst, die den Grundlagen der marxistischen Lehre entsprachen. Sein wissenschaftliches Interesse nach dem Kriege musste selbstverständlich mit den Bedürfnissen des sozialistischen Rechtsverkehrs zusammenpassen. Andernfalls hätte der Gelehrte keine Chance gehabt, an der Rechtsfakultät einer staatlichen Universität beschäftigt zu werden. Andererseits jedoch, unter diesen neuen und für die Freiheit der Wissenschaft schwierigen Bedingungen, verlor Chełmoński die frühere Problematik nicht aus den Augen – die Vertragsfreiheit, die Rechtssicherheit und Sicherheit des Wirtschaftsverkehrs sowie die Rechtsfähigkeit der Gesellschaften.

Als Mitglied der Kodifikationskommission der Volksrepublik Polen fehlte der Gelehrte zwar in einigen Sitzungen, wenn er jedoch anwesend war, bemühte er sich an den Arbeiten der Arbeitsgruppe des materiellen Zivilrechts engagiert teilzunehmen. Er ließ sich als tüchtiger Diskussionssteilnehmer erkennen, der zu vielen Fragen, die den Gegenstand der Beratungen bildeten, Stellung nahm. Seine Aktivität äußerte sich außerdem in dem Vorlegen von Anträgen und Verbesserungen zu den vorgeschlagenen Entscheidungen und sogar in der Formulierung von Anträgen, die zur Reassumption der früher gefassten Beschlüsse führten. Viele seiner Vorschläge gewannen Anerkennung der Mitglieder der Arbeitsgruppe.

Keine Verwunderung erweckt die Tatsache, dass die größte Aktivität des Gelehrten mit seiner Funktion eines Koreferenten der besprochenen Vorschriften verbunden war – das betrifft ausgewählte Vorschriften des

allgemeinen Teils des Schuldrechtes (d. h. allgemeine Vorschriften über vertragliche Verbindlichkeiten, das Erfüllen von Verbindlichkeiten und die Folgen ihrer Nichterfüllung) und einige typische Verträge aus dem Sonderteil des Buches betreffend Schuldverhältnisse (d. h. den Agenturvertrag, Kommissionsvertrag, Verwahrungsvertrag, Speditionsvertrag, Frachtvertrag und den Vertrag über ein Bankkonto).

Auf den Prozess der Entstehung des polnischen Zivilgesetzbuches hinblickend, kam der Tod von A. Chelmoński nachdem die Arbeitsgruppe den Entwurf des Gesetzbuches in erster Lesung beschlossen hatte. Professor Chelmoński arbeitete daher nur in der ersten Phase der Entwicklung und Formung des polnischen Zivilgesetzbuches, dennoch sollte seine Arbeit als sehr wertvoll und konstruktiv beurteilt werden.

tłum. Renata Konieczny

## Źródła i literatura

### Źródła archiwalne (archiwalia)

AAN, *Akta osobowe Chelmoński Adam*, sygn. 2/14/0/6/1968.

AAN, *Akta osobowe sędziów, notariuszy, prokuratorów i komorników* – 2/285/0/23.5/13/680.

AAN, *Car Jan – Chelmoński Adam jr. – sprawy paszportowe. Kwestionariusze paszportowe, podania z załącznikami, Korespondencja* – 2/743/0/2/223.

AAN, *Chelmoński Adam*, sygn. 2/2521/0/1/416.

AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej, sygn. 54/8.

AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej, sygn. 54/9.

AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej, sygn. 54/10.

AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej, sygn. 54/11.

AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna. Protokoły z sesji Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej, sygn. 54/12.

- AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285,teczka 545.
- AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285,teczka 5396.
- AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285,teczka 5397.
- AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285,teczka 5399.
- AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285,teczka 5400.
- AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie, nr zespołu 285,teczka 5410.
- Akta osobowe prof. Adama Chelmońskiego*, Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, sygn. 138/1325.
- Akta osobowe prof. Adama Chelmońskiego*, Archiwum Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, sygn. 2112/30.
- Album Dwudziestolecia Uniwersytetu Wrocławskiego*, R-25, Album – Życiorysy, I 1965, Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, sygn. 6/2.
- Protokół z żałobnego posiedzenia Rady Wydziału Prawa UW*, Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, sygn. AU – 271/3, Uniwersytet Wrocławski Wydział Prawa, Rada Wydziału – protokoły posiedzeń 1956-1960.
- Rocznik Oficerski 1923*. Ministerstwo Spraw Wojskowych. Sztab Generalny – Oddział V, Warszawa 1923.
- Rocznik Oficerski 1924*. Ministerstwo Spraw Wojskowych. Sztab Generalny – Oddział V, Warszawa 1924.
- Rocznik Oficerski Rezerw*, Ministerstwo Spraw Wojskowych. Biuro Personalne – L.dz. 250/mob. 34, Warszawa 1934.
- Spis wykładów w roku akademickim 1948/9*, Uniwersytet i Politechnika we Wrocławiu, Wrocław 1948.
- Spis wykładów w roku akademickim 1950/1*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 1950.

## Literatura

- Bereza A., *Sąd Najwyższy 1917-2017. Prezesi, Sędziowie, Prokuratorzy Sądu Najwyższego*, Warszawa 2017.
- Brzoza C. [biogram poświęcony A. Chełmońskiemu], [w:] J.M. Majchrowski (red.), *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1994.
- Chełmoński A., *Komercjalizacja Polskich Kolei Państwowych jako zagadnienie prawne*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1927, z. 1.
- Chełmoński A., *Książka o prawie rzeczowym* (recenzja książki J. Wasilkowskiego), „Państwo i Prawo” 1958, z. 5-6.
- Chełmoński A., *Nowe Kodeksy*, „Palestra” 1933, nr 12.
- Chełmoński A., *O odpowiedzialności za zobowiązania t.zw. komitetów*, „Palestra” 1927, nr 7-8.
- Chełmoński A., *O rolę adwokatury w państwie*, „Współczesna Myśl Prawnicza” 1937, nr 5.
- Chełmoński A., *O znaczeniu zasad ogólnych w normowaniu prawnym gospodarki społecznej*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1956, nr 10.
- Chełmoński A., *Prawo gospodarcze*, Warszawa 1924.
- Chełmoński A., *Prawo gospodarcze*, „Ustawodawstwo Gospodarcze” 1948, nr 1.
- Chełmoński A., *Przegląd ustawodawstwa w dziedzinie prawa cywilnego i handlowego za rok 1927 i 1928*, „Rocznik Prawniczy Wileński” 1929.
- Chełmoński A., *Przerachowanie (waloryzacja) zobowiązań prywatno-prawnych*, „Palestra” 1924, nr 4.
- Chełmoński A., recenzja książki S. Szera, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1950, „Państwo i Prawo” 1952, z. 1.
- Chełmoński A., *Rejestr handlowy na tle dekretu z 7 lutego 1919 roku*, „Rocznik Prawniczy Wileński” 1929, R. III.
- Chełmoński A., *Zagadnienia cywilistyczne w radzieckiej literaturze prawniczej ostatniego czasu*, „Nowe Prawo” 1954, nr 11.
- Chełmoński A., *Założenia wstępne struktury prawnej przedsiębiorstw państwowych (cz. 1 i 2)*, „Państwo i Prawo” 1950, z. 7, 8-9.

- Chelmoński A., Przybyłowski K., Szer S., Topiński J., Wasilkowski J., *Właśność społeczna w świetle Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (problematyka cywilno-prawna)*, „Państwo i Prawo” 1953, z. 8-9, 10.
- Chelmoński A., Wiszniewski J., *Materiały przedkongresowe I konferencji cywilistów*, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1950, nr 10.
- Czachórski W., *Przebieg prac nad kodyfikacją prawa cywilnego PRL*, „Studia Prawnicze” 1970, nr 26-27.
- Dąbrowski P., *Mutationes in doctrina iuris. Kwestia prac nad reformą uniwersyteckich studiów prawniczych w Polsce (1918-1939)*, Gdańsk 2015.
- Dolata T., *Problematyka ochrony „wolności” jako dobra osobistego w pracach nad art. 23 kodeksu cywilnego z 1964 r.* (w druku).
- Dolata T., *The fight against unfair competition in Poland in the years 1918-1939*, „Wrocław Review of Law, Administration and Economics” 2012, no 2.
- Dolata T., *Wkład Władysława Górskiego w prace Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej PRL*, „Wrocławsko-Lwowskie Zeszyty Prawnicze” 2021, t. 12.
- Encyklopedia Podręczna Prawa Prywatnego*, red. H. Konic, Warszawa 1931, t. I.
- Fastnacht-Stupnicka A., *Z twórcą „Bocianów” w rodowodzie*, „Słowo Polskie” 1999, nr 283.
- Fiedorczyk P., *Dylematy socjalistycznego kodyfikatora. Dokument archiwalny o pracach Komisji Kodyfikacyjnej w latach 1956-1958*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2009, t. VIII.
- Fiedorczyk P., *O powstaniu, strukturze organizacyjnej i trybie prac Komisji Kodyfikacyjnej z 1956 roku*, [w:] M. Mikołajczyk et al. (red.), *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestopięciolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin*, ks. II, Białystok-Katowice 2010.
- Fiema J., *Adam Chelmoński*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1960, nr 1.
- Fiema J., *Adam Chelmoński 1890-1959*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomicznej we Wrocławiu” 1961, nr 9.



- Fiema J., *In Memoriam Adam Chelmoński*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego. Seria A. Prawo”, t. VII, nr 27, Warszawa-Wrocław 1960.
- Górnicki L., *Kodyfikacja prawa prywatnego*, [w:] Z. Radwański (red.), *System prawa prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna*, t. 1, Warszawa 2007.
- Górnicki L., *Przewodnie konstrukcje i pojęcia kodeksu handlowego z 1934 roku*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 3644, „Przegląd Prawa i Administracji” 2015, t. CI.
- Górnicki L., *Rola parlamentu w powstaniu i działalności Komisji Kodyfikacyjnej II RP w zakresie kodyfikacji prawa prywatnego*, [w:] J. Koredczuk, P. Wiązek (red.), *Zgromadzenia stanowe i organy przedstawicielskie w dziejach. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Marianowi Józefowi Ptakowi*, Wrocław 2020.
- Homola-Skapska I., *Wspomnienia Fryderyka Zolla (1865-1948)*, Kraków 2000.
- Janczewski S., *Adam Chelmoński [wspomnienie pośmiertne]*, „Palestra” 1959, nr 11.
- Jonca K., *Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego 1945-1995*, Wrocław 1996.
- Kanimir J., *Chelmoński Adam*, [w:] A. Redzik (red.), *Słownik biograficzny adwokatów polskich A-Ż*, t. III (zmarli w latach 1945-2010), z. 1, Warszawa 2018.
- Kieres L., *Sylwetki profesorów. Chelmoński Adam Junior (1929-2001)*, <http://jubileusz.wpae.uni.wroc.pl/sylwetki-profesorow>.
- Kocowski T., *Adam Chelmoński rektor WSE w roku 1959*, [w:] J.M. Soroka (red.), *Poczet rektorów Wyższej Szkoły Handlowej, Wyższej Szkoły Ekonomicznej i Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu 1947-2007*, Wrocław 2007.
- Kosik J., *Adam Chelmoński*, [w:] J. Trzynadłowski (red.), *Uczeni wrocławscy (1945-1979)*, Wrocław 1980.
- Kuta T., *Moje wspomnienia jako studenta, a następnie pomocniczego pracownika nauki w początkach drogi rozwojowej Uniwersytetu Wrocławskiego (lata 1945-1960)*, [w:] *Studia i materiały z dziejów Uniwersytetu Wrocławskiego*, t. II, Wrocław 1993.

- Lityński A., *Na drodze do kodyfikacji prawa cywilnego w Polsce Ludowej*, [w:] G. Bałtrusajtys (red.), *Prawo wczoraj i dziś. Studia dedykowane profesor Katarzynie Sójce-Zielińskiej*, Warszawa 2000.
- Lityński A., *O prawie i sądach początków Polski Ludowej*, Białystok 1999.
- Lityński A., *Pierwszy etap prac nad kodyfikacją prawa cywilnego w Polsce Ludowej (szkic dla dydaktyki)*, „Z dziejów Prawa” 1999, t. 2.
- Lityński A., *Prawo cywilne materialne w Polsce Ludowej*, [w:] A. Lityński, *Pół wieku kodyfikacji prawa w Polsce (1919-1969). Wybrane zagadnienia*, Tychy 2001.
- Ludzie nauki Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Księga jubileuszowa z okazji 65-lecia powstania uczelni*, red. W. Wątroba, Wrocław 2012.
- Machnikowski P., *Adam Chełmoński senior (1890-1959)*, [w:] L. Lehmann, M. Maciejewski (red.), *Pamięci zmarłych Profesorów i Docentów Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego 1945-2010*, Wrocław 2010.
- Milewski S., Redzik A., *Themis i Pheme. Czasopiśmiennictwo prawnicze w Polsce do 1939 roku*, Warszawa 2011.
- Moszyńska A., *Geneza prawa spadkowego w polskim kodeksie cywilnym z 1964 roku*, Toruń 2019.
- Moszyńska A., *Organizacja i przebieg prac nad kodeksem cywilnym w latach 1919-1964*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2020, z. 3.
- Moszyńska A., *Prace nad kodyfikacją majątkowego prawa cywilnego w latach 1950-52*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2015, t. XIV, z. 2.
- Moszyńska A., *Prawo spadkowe w nieznanym projekcie kodeksu cywilnego*, „Z dziejów Prawa” 2017, t. 10(18).
- Projekt Kodeksu Cywilnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Warszawa 1954.
- Projekt Kodeksu Cywilnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Tekst ustalony w wyniku dyskusji ogólnokrajowej*, Warszawa 1955.
- Przeniosło M., *Profesorowie Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1919-1939*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2016, nr 2.
- Przeniosło M., *Przeniosło M., Studia prawnicze na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie (1919-1939)*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2019, t. 16, nr 4.

- Radwański Z., *Kodyfikacja prawa cywilnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2009, z. 2.
- Ryszka F., *Pamiętnik inteligenta*, t. II. *Samo życie*, Warszawa 1996.
- Skąpski J., *Kodeks cywilny z 1964 r. Blaski i cienie kodyfikacji oraz jej perspektywy*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1992, z. 1-4.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. I, Warszawa 1880-1914.
- Stawarska-Rippel A., *Kodeks zobowiązań w pierwszych latach Polski Ludowej*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2004, z. 3.
- Stawarska-Rippel A., *O prawie cywilnym w początkach Polski Ludowej uwagi kilka*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2012, t. 11.
- Stawarska-Rippel A., *Prawo sądowe Polski Ludowej 1944-1950 a prawo Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2006.
- Suleja T., *Uniwersytet Wrocławski w okresie centralizmu stalinowskiego 1950-1955*, Wrocław 1995.
- Tarkowski M., *Rada Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (1919-1939)*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2010, t. VII.
- Tarkowski M., *Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919-1939*, Gdańsk 2015.
- Wiszniewski J., *Adam Chelmoński*, „Państwo i Prawo” 1959, z. 10.

## Indeks nazwisk

W indeksie pominięto nazwisko Adama Chełmońskiego (1890-1959) ze względu na regularność jego występowania w książce.

### B

Batawia Stanisław 46  
Bendetson Witold 35, 38, 41, 42, 44,  
46, 47, 48, 49, 50, 52, 54, 55,  
56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63,  
64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71,  
72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80,  
81, 82, 83, 86, 88, 89, 91, 94,  
96, 102, 103, 104, 105, 108,  
111, 112  
Bereza Arkadiusz 37, 127  
Bigo Tadeusz 23, 24  
Bossowski Franciszek 19  
Brzoza C. 16, 127

### C

Chełmońska Maria z domu Hordlicz-  
ka Korwin Szymanowska 12  
Chełmońska Maria z domu Kudelska  
12  
Chełmońska Monika 13  
Chełmoński Adam (1861-1924,  
ojciec) 12, 13  
Chełmoński Adam (1929-2001, syn)  
13, 32  
Chełmoński Józef 12, 13  
Chełmoński Mateusz 12

Czachórski Witold 33, 35, 42, 44, 45,  
46, 47, 48, 49, 50, 54, 56, 57,  
58, 59, 60, 61, 72, 73, 74, 75,  
76, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 91,  
92, 93, 94, 96, 97, 98, 99, 102,  
103, 104, 105, 107, 108, 111,  
112, 128

### D

Dawidowicz Henryka 35, 38, 41, 42,  
44, 45, 46, 47, 48, 49, 50  
Dąbrowski Przemysław 20, 128  
Dolata Tomasz 16, 37, 42, 45, 128  
Dziurzyński Tadeusz 19

### F

Fastnacht-Stupnicka Anna 22, 128  
Fiedorczyk Piotr 11, 33, 36, 128  
Fiema Józef 7, 29, 31, 32, 128

### G

Gersdorf Mirosław 37  
Gintowt M. 76, 77, 78, 81, 82, 83,  
105, 108, 111  
Górnicki Leonard 4, 16, 33, 35, 129  
Górski Władysław 37, 45, 128  
Grynberg Jakub 42, 86

Gwiazdomorski Jan 31, 35, 38, 40,  
41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48,  
49, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57,  
58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65,  
66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73,  
74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81,  
82, 83, 86, 89, 90, 91, 92, 93,  
94, 96, 97, 98, 99, 100, 101,  
102, 103, 104, 105, 107, 108,  
109, 110, 111, 114

## H

Heinzelman Maria Adela z domu  
Chelmońska 12  
Homola-Skąpska Irena 16, 129

## J

Janczewski Stanisław 7, 14, 17, 18,  
32, 129  
Jaroszewski Zdzisław 46  
Jaworski S. 23  
Jędrychowski Stefan 30  
Jonca Karol 31, 129

## K

Kanimir Janusz 15, 129  
Kieres Leon 13, 129  
Klein Alfred 28  
Kocowski Tadeusz 7, 14, 18, 19, 23,  
129  
Konic Henryk 18, 128  
Koredczuk Józef 16, 129  
Kosik Jan 28, 116, 129  
Kulczyński Stanisław 23, 24  
Kuta Tadeusz 27, 28, 129

## L

Lehmann Lucyna 30, 130  
Lityński Adam 11, 33, 35, 36, 128, 130

## M

Machnikowski Piotr 30, 130  
Maciejewski Marek 30, 130  
Majchrowski Jacek M. 16, 127  
Marowski Jerzy 35, 38, 39, 40, 41, 42,  
44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52,  
53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61,  
62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70,  
71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 81, 82,  
83, 84, 86, 89, 90, 91, 92, 94, 96,  
97, 98, 100, 101, 102, 103, 104,  
105, 106, 111, 112  
Mayzel Jerzy 35, 38, 41, 42, 44, 45, 46,  
50, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60,  
61, 68, 70, 71, 72, 74, 75, 77, 79,  
80, 81, 82, 83, 86, 88, 89, 90, 91,  
93, 94, 96, 98, 99, 100, 101, 102,  
103, 104, 111, 112  
Mikołajczyk Marian 33, 128  
Milewski Stanisław 16, 17, 18, 130  
Moszyńska Anna 11, 33, 35, 61, 117,  
130  
Mościcki Ignacy 19

## N

Nowodworski Leon 17

## P

Przeniosło Małgorzata 19, 130  
Przeniosło Marek 19, 130  
Przybyłowski Kazimierz 29, 35, 38,  
40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48,  
50, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59,  
61, 62, 66, 67, 68, 69, 70, 71,  
72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80,  
81, 82, 86, 88, 89, 91, 94, 95,  
96, 98, 101, 102, 104, 105,  
108, 115, 118, 120, 122, 128  
Ptak Marian Józef 16, 129

**R**

Radwański Zbigniew 33, 129, 131

Redzik Adam 15, 16, 17, 18, 129,  
130

Rymowicz Zygmunt 15

Ryszka Franciszek 27, 131

Rzepka Zbigniew 35, 62, 72, 74, 76,  
77, 79, 80, 83, 104, 111**S**

Selwa Jan 28

Skąpski Józef 34, 131

Składkowski Felicjan Sławoj 16

Stawarska-Rippel Anna 11, 34, 131

Stefko Kamil 23, 32

Suleja Teresa 31, 131

Sułkowski Józef 19

Szer Seweryn 29, 35, 36, 38, 40, 41,  
42, 43, 44, 45, 46, 49, 50, 52,  
53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60,  
61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68,  
69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76,  
77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 86,  
88, 89, 91, 92, 94, 95, 96, 102,  
103, 104, 105, 106, 111, 112,  
127, 128Szpunar Adam 35, 42, 47, 48, 49, 50,  
54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 72,  
74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 86,  
89, 90, 91, 94, 95, 96, 97, 98,  
99, 100, 101, 102, 103, 104,  
105, 107, 108, 109**Ś**

Świda Witold 23

**T**

Tarkowski Mikołaj 8, 19, 21, 131

Topiński Jan 29, 35, 36, 38, 41, 61,

72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80,  
81, 82, 104, 105, 106, 108, 128

Trzynadłowski Jan 28, 129

**W**

Warkało Witold 37

Wasilkowski Jan 18, 29, 35, 36, 38,  
39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46,  
47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54,  
55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62,  
63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70,  
71, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92,  
93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100,  
101, 102, 103, 104, 113, 114,  
115, 118, 120, 122, 127, 128

Wątroba Wiesław 25, 130

Wiązek Paweł 16, 129

Winiarz Jan 35, 36, 38, 42, 44, 46,  
47, 48, 49, 50, 52, 54, 55, 56,  
57, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65,  
66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74,  
75, 76, 77, 79, 80, 87, 89, 91,  
94, 96, 102, 104, 105Wiszniewski Jerzy 7, 14, 28, 29, 32,  
117, 128, 131Wolter Aleksander 35, 38, 41, 42,  
43, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 52,  
53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60,  
61, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 69,  
70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77,  
78, 79, 80, 81, 82, 83, 86, 88,  
89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96,  
97, 98, 99, 100, 101, 102, 103,  
104, 105, 106, 107, 108, 109,  
110, 111, 112, 114**Z**

Zoll Fryderyk 15, 16, 18, 129

**Publikacje z dyscypliny nauki prawne – historia i teoria prawa,  
które ukazały się w serii e-Monografie e-Wydawnictwa WPAE UW**

Isajos, *Mowy*, przełożył, wstępem i przypisami opatrzył Jarosław Rominkiewicz, Wrocław 2013.

Dostęp online: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/39294>

Leonard Górnicki, *Rozwój idei praw autorskich: od starożytności do II wojny światowej*, Wrocław 2013.

Dostęp online: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/publication/41089>

Dobromiła Nowicka, *Zniesławienie w prawie rzymskim*, Wrocław 2013.

Dostęp online: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/publication/40997>

Aleksandra Kaczmarczyk, *Mandatum w poglądach glosatorów i komentatorów*, Wrocław 2014.

Dostęp online: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/publication/63579>

Tomasz Kruszewski, *Prowincjonalna opieka nad chorymi psychicznie na Śląsku w XIX i pierwszej połowie XX wieku*, Wrocław 2016.

Dostęp online: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/publication/79501>

Tomasz Kruszewski, *Gwałty na kobietach niemieckich w schyłkowym okresie II wojny światowej (październik 1944 – 8/9 maja 1945 roku) i w pierwszych latach po jej zakończeniu*, Wrocław 2016.

Dostęp online: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/publication/80047>

*Pro publico bono – idee i działalność*, red. Maciej Marszał, Jacek Przygodzki, Wrocław 2016.

Dostęp online: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/publication/80075>

Tomasz Dolata, *Prawo własności intelektualnej w Królestwie Polskim (1815-1915)*, Wrocław 2017.

Dostęp online: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/publication/84634>

Tomasz Kruszewski, *Rodowód pierwszych Piastów wielkopolskich (potomstwo Mieszka III Starego i jego synów) na tle rodowodu książąt pomorskich. Studium historycznoprawne i genealogiczne*, Wrocław 2017.

Dostęp online: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/publication/92608>

Tomasz Kruszewski, *Rycerscy spadkobiercy księcia Świętopelka „nakielskiego” z rodów Lisów i Wierzbnow. Studium historycznoprawne*, Wrocław 2018.

Dostęp online: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/publication/102898>

Jacek Przygodzki, *Komisje dla usprawnienia administracji publicznej w II Rzeczypospolitej. Studium historycznoprawne*, Wrocław 2019.

Dostęp online: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/publication/101517>

Józef Koredczuk, *Dziedziczenie nieruchomości w świetle orzecznictwa sądów apelacji lwowskiej w okresie międzywojennym*, Wrocław 2019.

Dostęp online: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/publication/102028>

Tomasz Dolata, *Prawo własności intelektualnej w Królestwie Polskim (1815–1918)*, wyd. drugie rozszerzone, Wrocław 2019.

Dostęp online: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/publication/102016>

Jarosław Rominkiewicz, *Nowele Justyniana I i Justyna II przeciw kazirodczym małżeństwom w Mezopotamii, Osroenie i Eufratezji*, Wrocław 2019.

Dostęp online: <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/publication/103697>

*Okresy przejściowe – ustrój i prawo*, red. Jacek Przygodzki, Wrocław 2019.

Dostęp online: <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/publication/104781>

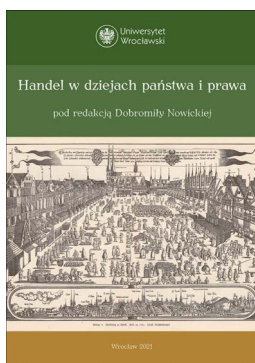
Tomasz Kruszewski, *Ród Gryfów (Gryfitów), rycerscy potomkowie książąt pomorskich. Studium historycznoprawne*, Wrocław 2019.

Dostęp online: <https://bibliotekacyfrowa.pl/publication/116595>

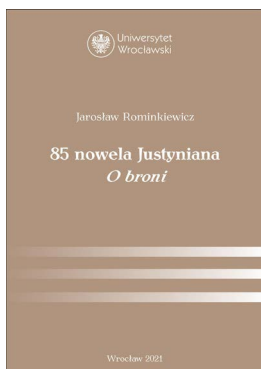


*Zgromadzenia stanowe i organy przedstawicielskie w dziejach. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Marianowi Józefowi Ptakowi*, red. Józef Koredczuk, Paweł Wiązek, Wrocław 2020,  
Dostęp online: <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/publication/120161>

*Publilius Syrus Maksymy moralne – Sententiae*, opracowanie i przekład Aleksandra Szymańska, Ireneusz Żeber, Wrocław 2020.  
Dostęp online: <https://www.repozytorium.uni.wroc.pl/publication/117779>



*Handel w dziejach państwa i prawa*, red. Dobromiła Nowicka, Wrocław 2021.  
Dostęp online: <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/publication/139207>



Jarosław Rominkiewicz, *85 nowela Justyniana „O broni”*, Wrocław 2021.  
Dostęp online: <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/139232>

Recenzowana praca stanowi niewątpliwie ważne i potrzebne opracowanie istotnego fragmentu tematu kodyfikacji prawa w Polsce w XX wieku. Autor monografii postanowił przyjrzeć się w niej temu tematowi przez pryzmat osoby aktywnego uczestnika (współautora) prac kodyfikacyjnych [...]. To co istotne również, poza główną postacią monografii, to przedstawienie elementów metodyki prac Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej PRL. Wykorzystane w recenzowanej pracy protokoły posiedzeń Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej PRL pozwalają na zaobserwowanie ścierania się poglądów poszczególnych członków Zespołu. Ponadto praca wpisuje się w nurt pogłębiania wiedzy o historii polskiego prawa cywilnego.

dr hab. Anna Stawarska-Rippel,  
prof. Uniwersytetu Śląskiego

Praca stanowi bardzo ciekawy przyczynek do dziejów kodyfikacji prawa polskiego doby PRL-u z dwóch powodów. Po pierwsze buduje ona dość panoramiczny obraz poglądów i rozwiązań na kwestie struktury, zakresu podmiotowego i przedmiotowego projektowanego Kodeksu cywilnego. Nie to jest jednak, w moim przekonaniu, największym jej walorem. Autor bowiem, charakteryzując w pierwszej kolejności poglądy Adama Chełmońskiego, a także pośrednio przedstawiając doktrynalne spojrzenie pozostałych członków Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego, zajął pozycję bezstronnego obserwatora prac toczących się w strukturze tego Zespołu. Ta perspektywa pozwoliła, co niejako oczywiste, uchwycić afirmatywne, jak również krytyczne wnioski prezentowane przez A. Chełmońskiego. Pozwoliła ona jednak jeszcze na coś więcej. Z lektury przedstawionej do recenzji pracy wyłania się bowiem obraz prawnika, który swe poglądy zmuszony był konfrontować z określonymi warunkami polityczno-społecznymi [...].

dr hab. Mikołaj Tarkowski,  
prof. Akademii Pomorskiej w Słupsku